

శ్రీ

ఆంధ్ర గద్య వాఙ్మయ చరిత్ర

A History of Telugu Prose Literature.

Vol I.

(ప్రథమసంపుటము)

ఇచ్చుది

యెన్నఱుకొని ఆంధ్ర సభ వారిపోటీపక్షము

రాజుల కలవల కల్లుచున్నేషిగారి

కత్తులచిత్ స్వర్ణపతక హామయము పెడిస

నొబ్బారు వేంకటానంద రాఘవరావు బి. ఏ. గారిచే

కవింపబడినది.

యలమంచిలి.

శ్రీ పార్వతీశ్వర ముద్రాలయమున

బహుశ్రద్ధావారాధనాగారిచే ముద్రితము.

ప్రగంభకర్తచే ప్రకటితము.

1923

ప్రచురముకలితము.

ముద్రా

వె. నె. 1-1-1

శ్రీ శ్రీ పులక
కలవల కర్ణాటక ప్రభు గారు

సిరి శైలం
కొమర్రాజు వేంకట లక్ష్మణరావు గారు

అంకితము.

అంకిత విద్యార్థుల గవ వరిత్యాజ్యమై, లదాదరణ రచ విహీన
తం గృహీతాత యగుచుండిన యాంధ్రగద్యవాఙ్మయము గుర్త
రింప తమ సర్వస్వమును ధారవోసి శాఖావృక్షముగా నద్దాన
విజృంభింప జేసి యీచగ్రత యందొక నూరన శక మేర్పరింప
న విద్యద్విఖ్యాతుణికి, స్వీయ పవిత్రజీవితమును యోగ్య వర్త
నమును దేరియుల కెల్లరకు ననుకరియములు నందర్పణాయ
ములుగా జేసి పాఠినిష్ఠురశీయు డగు మహాత్ములకు, శ్రీకృష్ణ
జ్ఞాన సేంకట లక్ష్మణరావు పంతులు గారి కి యాంధ్ర గద్య
వాఙ్మయ చరిత్రమును సభక్తికముగ సప్రణామముగ సంత
ముచేయుచున్నాను.

గొబ్బూరి సెంకటానంద రాఘవరావు.

అంధ్ర గద్యవాఙ్మయ చరిత్రమును రచింపనుద్యోగించి యందును 'నాదికవి' యు
'ఒగిన నన్న పాఠ్యుని గద్యరచనలంగూర్చిన యీ విబంధన గ్రంథమును రచించిన మామి
త్రులును కిష్కలును నగును॥ రాగరా॥ శ్రీ గొబ్బరు వేంకటాచల రాఘరావుగారాంధ్ర
'నానాప్రియలతో చిరసరిచితులు. మనోరాప్తసామ్రాజ్య విషయకమగు 'సగుణ' య
నునవిలను 'వేగుజాక' గ్రంథమాలయందు పేరుపకటించిచరిత్రాత్మకమగునాంధ్రనవిలకు
సరసమును సరసమునునగు మార్గాంతరమును కల్పించిరి. పీఠికాంధ్రగద్యవాఙ్మయము
'అందలి ప్రేమికాకళారాలయందు విద్యార్థిగ నుండినప్పటి నుండియూ మెండైయుం
డెను. అట్టిప్రేమినదిసాని వృద్ధి చెందినేటికి నుమన మనోజ్ఞముగ నీగ్రంథరూపమున
'లిపించెడి.

శ్రీ గాఢ్యయమును గురించిగానినద్యవాఙ్మయమును గురించిగాని విప్లయముగా
 యేకముగా చరచునాముగా ప్రతిష్ఠా ప్రక్రియాసమన్వయములతో, సభక్తి క
 రునిరక ప్రంగులెరిగి నునిగివే ప్రకాశనమా దిగ్మ గారచింపబడిన గ్రం
 థములంద్రమున నయముగ నున్నవి. ఇట్టిగ్రంథముల తేనియేయాధుని శాంధ్ర
 ల రేమగ్రంథములందు గల యున్నవి నొక కారణమై యున్నది. ఇట్టి తరి నాం
 ద్రాభూర్వ వాఙ్మయము నందు ప్రేరయ గౌరవమును సహితకమగ పెంపొందిం
 ముచి నానియతా దిబ్బంధమునకు సాధనమును గాన నిట్టి యుత్తమ సాధనమును క
 న్నించిన యాత్మవి కర్త యాంధ్రులకు వందనములు.

ఆంధ్రమున గల నిబంధన గ్రంథములు చాలా మట్టుకు ఛందోవిశేషములను విస్తరించి యుదాహరించుచున్నవి. కావ్యలక్షణములను బోధించునని కొన్ని యున్నను కొందఱగ్రకావ్యములనుండి యేర్పరించుననిన లక్ష్యములు కానరావు. అలక్షణములైనను సంస్కృత మర్యాదలను గరించి యున్నవి. ఇట్టి ప్రాచీన సాంప్రదాయములను పాశ్చాత్యకావ్య నిబంధనములకు నేనలము పాసగదను ప్రమోదేటి విద్యాధికుల నోనోమలకు గలదు. ఇందుచేతనే గాబోయి పాశ్చాత్యకావ్య నిబంధనములతోనాంధ్ర గ్రంథములను గలిచి నునోద్యాదికులు కొందరు ప్రాచీనాంధ్ర కావ్యములను నిరసించి యున్నారు. ముఖ్యముగా నిట్టి వారికిని రాము నేర్పిన లక్షణముల కాంధ్ర

కావ్యములనుండి లక్ష్యము ఎప్పుడెప్పుడు కొనసేరని లక్ష్యములను నీకృతి కావ్యాంశన మగుచున్నది.

ఇందు సరింపబడిన విమర్శన మార్గము సమన్వయ విధియైను. కావ్యగూఢములను, కావ్యోత్పత్తి కారణములను, కావ్య విశేషములను శబ్దపుష్ప కాలములను గల సంబంధమును, విశాద్యుత్పత్తిలో, సమన్వయ బుద్ధితోన్మేళనచి వీటిని ఆంధ్రభారత ముండిలీ గద్యలనుండి యుదాహరించి యీకృత కర్త ధన్యుడయ్యెను. విమర్శన విధానము పవిత్రమయ్యెను. గద్యంచనల నింతనిపుణముగానింతటి హంధ్య విశేషముతో నింత నూత్నదృష్టిని పరికిరించిన నిబంధన గ్రంథము పూర్వలాక్షణికుల మంగలరచనల యందును అరుదని లక్షణ కరులకును విదితము. దీని కొరకు కృతికర్త చేసిన సాహితీపరిశ్రమ సాహిత్య గమ విజిత్రములగు పండతోత్తముల నున్నించక పోయి.

ఏతద్గ్రంథ రచనా విధానమ గూర్చి కృతికర్త 38-35-28-37-41-42 ప్రాంత లో విన్నవించుకొని యున్నాడు. “జోమయ్యమై ధవళమై ప్రకాశించు సూర్య కాంతి యందు నెలరుణ పరితాదినానా వర్ణ సమమ్నాయ మణిగియున్నట్లు భారత సంహితయందు ధన్మ నీలివే దాంతవ్యాకరణ లెక్కాదు లంతర్భాగములై యంతటను వ్యాపించి యున్నవి. శ్రేత్రముల యెడటనె వర్ణముగల నలో చనమతో చూచినతో కమంతయునా వర్ణ మయముగా గాన్పించట సహజమేగదా? నీలంపుటద్దముతో చూచిన లోకమంతయు నీలముగా గాన్పించు. ఎరుపుటద్దముతో చూచిన లోకమంతయునరుణమివిండునుట్లే సారస్వతప్రియులు భారతమునే దృష్టితో 39?20ంచిననాంకట్ట విశేషమలతోనే నిండియున్నట్లు గాన్పించి వింతగొలుపు. ఆంధ్రగద్య రచనా పరిణామ దృష్టితో నన్నపార్య విరచిత భారత ప్రపంచమును మనవిపురు డెరిచూడ వలసి యున్నది. (41-42) 37-18 తర్వాతములలో వెలసిన కేవల గద్యవాఙ్మయ మనకు పూర్వపు గద్య వాఙ్మయ విమర్శన సంగ్రహమున తత్పూర్వపు చింతనాకావ్యముల లో గాననయ్యెడి వచన రచనలనే పరికిరించి శార్పించుట మనక వ్యక్త రన్యము. ఈ విమర్శన నునందు మనము చిర్చించి వెలసిన విషయములు ముద్రించు గావ్యముగలవి.

(1). కావ్యమునందు గల వచన గ్రంథ పరిమితి యెంత యని నిరూపింతు.

(2). కావ్యమునందే యేసందర్భములందు కవి యెట్టి వచనముల రచింప నుచుకొనుచుండెనో నిరూపింతుట మనము చర్చింప వలసిన లెండవయంశము.....

(3). ఈరెంటి కంటె ముఖ్యమును ప్రయాసకరమునైన మనమూడవకర్త వ్యయము కావ్యము నందుగల వచన రచనల కైలి యెట్టిదని చర్చించుట.....

నిబంధనల గ్రంథముల కైలి సాధారణముగా సరళముగ నుండుట కష్టము. కాని నవలా రచయితలగు త్తిరాధువరావు గారు తమ యానిబంధన గ్రంథములోగూడ వట్టి సరళమై యుదాహరణుల కైలి నిగల్పించి గ్రంథమందలి పాండిత్య విశేషములు హృదయమున నిలచు నట్లు చేసి యున్నారు. ప్రకృతి కాస్త్ర విధానజ్ఞాన మీశ్వరి కర్తయందు సాహితీపరి చర్యలకను కూలమై కళలక్షును కాస్త్రములకును గలయభేద్యమును సహజమైతిసుద్దీపించుచున్నది.

ఇందు వివర్చనీయమైన భారత కావ్యమందలి ప్రీతిచేత నైనను, రచనా విశేషములను రాస్తాను కూలము గలేట పరుచుటచే నుద్దీపింప నెంచిన నన్నపాద్యుని కీర్తి ప్రభావముచేత నైనను, ఈగ్రంథ రూపమును సాహితీ సహజ లాఽధలోకమున పుష్పాదావహములై యన వరత ముల గావుతమని మాగురు శిష్యుల యాశయును. ఇట్లు జీవితమును, నేర్చిన విద్యను ధన్యముగా వించుకొనిన మాశిష్యునికి మనఃపూర్వ కాకీర్ణ్య చరములు. వరమేశ్వరు డీ యాంధ్ర గద్య వాఙ్మయచరిత్రమునందలి మిగిలిన సంపుటములను విపులముగ రచించి ప్రకటింప గల భాగ్యము కృతి కర్త కనుగ్రహించును గాక.

విజయనగరము

23 జూన్ 1923.

}

ఇట్లుబుధవిధేయుడు
కెవలీరు డాక్టరు బుట్టా శేషగిరిరావు.
ఎమ్. ఏ. పి ఎచ్. డి. M. A. Ph. D.
సాహిత్య పాఠ్యాయుడు.

విజ్ఞాపనము.

శ్రీవిజయ నగరమహారాజు పోషితకళాశాలలో 1912 సంవత్సరమున నేను మధ్యకళా పరీక్షకు (Intermediate Examination) చదువుచుండు దినములలో నాంధ్రభాషయందు నవలలను విషయమును గూర్చి యొక వ్యాసమును వ్రాసి, ప్రకటన నిమిత్త ముగా ప్రతిక సంవత్సరాది సంచికకు చుంపక పూర్వము, మా కళాశాలలో నాంగ్ల సాహిత్యోపన్యాసకులును, మద్దురు పఠకులు నగు మ||రా||రా|| శ్రీబుద్ధా శేషగిరి రావు పంతులు. M. A. గారికి చూపితిని. వారది సొంతము గా చదివి, ముదితులై సుపూర్ణమైన యాంధ్రగద్య వాఙ్మయచరిత్రమును వ్రాయుట కేలపూనుకొనవచ్చు అని ప్రశ్నించిరి. నాయు^{ని} బాలకుడు కించిష్టాదృష్టి కార్యమునకు బూనుట తగదని విన్నవించితిని. గాని యాంధ్రమున గద్య వాఙ్మయచరిత్రరచించుటకు తగిన పండితులును విమర్శకులును ప్రయత్నింపని పక్షమున నాయొప్పిన కొలదిన్నటి గద్యవాఙ్మయచరిత్ర వ్రాయ నలయునను తలంపు శ్రీశేషగిరిరావుగారు నూచించి నప్పటి నుండియు నాకు గలిగెను.

మరి నాలుగు సంవత్సరముల వరకు కొన్ని సొంతచిక్కిల చేతను మరికొన్ని కౌరణములచేతను నేనీవిషయమై కృషిసల్పులేదు. తరువాత పట్టపరీక్షనంది 1917 సంవత్సరమున నేను అనకాపల్లిమ్యునిసిపల్ హైస్కూలులో రసాయన శాస్త్రోపాధ్యాయుడనై పనిచేయుచుంటిని. అసంవత్సరపు సెప్టెంబరు 18వతే దీనివెలువడిన యాంధ్రదిన పత్రికలోనిట్లు ప్రకటించబడినది.

“చెన్నపురాంధ్రసభ. విద్యాశాఖ, 14. బ్రాడ్వే మదరాసు.

విజయదశమి బహుమాన పరీక్షలు. 1917.

1 రావుసాహెబుకలువలకల్లెను శ్రీశ్రీ గారి బంగారు పతకము. 190 రూపాయలు వెల గలది. విషయము ఆంధ్రవచనం చ నాదకాపరిణామము (Development of Telugu Prose)ను గూర్చిన సవిమర్శముగు వ్యాసము. పరిమాణము ఇం మించుగ 100 పూర్ణకావ్యపుటలు.

* * * * *

గ్రంథములు వచ్చెడి అక్టోబరు నెల 10వ తేదీలోపుగ రిజిస్టర్డ్ పోస్టువ్యా
రా విద్యా కాళాకార్య దర్శిగారి కందు నట్లు పంపబడ వలెను. గ్రంథకర్త
లు గ్రంథముల మీద తమ నామధేయములను వ్రాయగూడదు. ఏదో యొకమారు
పేరు వ్రాసిపంపవలెను. వేరొకయత్తరము నందు తాముపెట్టుకొనిన మారుపేర్ల
ను, తమనిజమైన పేర్లను సంపూర్ణమైన విలాసములను వ్రాసి నీలు చేసి
పంపవలెను”.

ఈ ప్రకటన నేను 1917సం॥ సెప్టెంబరు 20 వ తేదీని చూచితిని. ఆంధ్ర
గద్యవాఙ్మయచరిత్ర వ్రాయ వలయునను నాపూర్వాభిలాషకీ ప్రకటనము మరింత హో
చురిక గలిగించినది. బహువానము వచ్చినను రాకున్నను నాకా విషయమును గూ
ర్విగలయభిప్రాయములను గ్రంథస్థము చేసి పంపునమను నాసక్తి గలిగెను. నామి
త్రులును, మాస్కూలులో తెలుగు పండితులునగు బ్రహ్మశ్రీ బులుసుపాపయ్యకా
శ్రీగారు నాయుద్యమమునకు కొంతసాయము జేసి ప్రోత్సహమొసంగిరి. ఐదవ
ఘాటములో చదువు నాభ్యుదయ కొందరు నాకుచాల తోడ్పడి నేనొసంగిన కొన్ని
గ్రంథములలో మొత్తపు పంతులను, వచన పంతులను లెక్కించి శతాంశగణిత రీతిని
నగన గ్రంథ పరిమితి నిరూపించిరి. ఇరువది దశమలలో పగలు స్కూలువచ్చి
చూచు కొనుచు అవశ్యమైనంత మాత్రమునిద్రగొనుచు, రుక్త్రంబవల్లకృషిచేసి గడు
పులోపల నెట్లో పూర్తిచేసి వ్యాసమును పంపితిని.

తరువాత నొక సంవత్సరము గడచి పోయెను. నేను కార్యారంభము పైవిజ
యనగరములో నుండగా 5.9 1918 తేదీని వెలువడిన యాంధ్రదిన పత్రికలో నిట్లు ప్ర
కటింపబడినది,

“చెన్నపురి ఆంధ్రసభ. విద్యాకాళి: పింగళ సంవత్సరపు విజయదశమి బ
హుమాన పరీక్షలలో ఆంధ్రవచనరచనా దశాపరిణామపరీక్షను నలుపురు పోటీచేసిరి.
ఆవకాశల్లి మ్యునిసిపల్ హైస్కూలుల పైమ్స్ ఆసిస్టంటు గోబూరు వెంకటానందరా
ఘవరావు, B.A. గారు వారిలో మొదటి వారుగా కృతార్థులై రావుబహద్దరు కలవల
కొండ నైట్స్ గారి రత్న ఖచిత స్వర్ణవతక బహుమానమునకు పాత్రులైరి. బందరు
నో బిలుకళాశాల యుపాధ్యాయులు, ముత్తరాజు వేంకటసుబ్బారావు పంతులు, M.A

గారు రెండవవారుగా కృతార్థులై శిరంరామచంద్రరావుగారి స్వర్ణ పతకము నకు పాత్రులైరి. పల్లాకిమిడి రాజాగారి కళాశాలలో నుపకారజీతనము గాంచిన సంస్కృతో పాధ్యాయులు పార్సీదిరామ శాస్త్రిగారు చూడవ వారుగా కృతార్థులై కంచెల్ల పెరుమాళ్ల సెట్టి గారిరజితపతకమునకు పాత్రులైరి."

ఆంధ్ర సభ వారీరత్న ఖచిత స్వర్ణ పతకమును కాళయుక్త సంవత్సర విజయదశమినాడుసభలో నాకొసంగిరి. నేనప్పటికి చెన్నపురిన్యాయ కళాశాలలోన్యాయవాది పరీక్షకు చదువు చుంటిని.

ఆదినములలో నావ్యాసమును చూడదట స్థించిన మామిగ్రులు బహ్మత్తి పంచాగుల ఆదినారాయణ శాస్త్రిగారు చెన్నపురిగ్రంథభాండాగారములలో నముద్రితములైన పెక్కు తెలుగు వచన కావ్యములు గల వనియు వానింబరించి గ్రంథమును విస్తరింపజేయు వలయు ననియు దయతో తెలిపిరి. పచ్చయ్యప్ప కళాశాలలో నాంగ్ల నాహిత్యో పన్యాసకులుగా నున్నము||రా||త్తి||సి. నుబ్రహ్మణ్యయ్యగారును, పోటీకి పంపబడిన వ్యాసమునందు నూరుపుటలలో నిమిషపు తగినంత సంక్షేపముగా నాంధ్రగద్య వాఙ్మయ చరిత్ర నేను తెలిపి యున్నను గ్రంథము చాల విస్తరింప జేసి, ఆంగ్లగద్య వాఙ్మయమును గూర్చి మింటో దోరగారు వ్రాసినట్లు (Minto's Manual of English Prose Literature). ఆంధ్రగద్యవాఙ్మయ చరిత్ర వ్రాయుమని సెల విచ్చిరి. ఆంధ్రసభ విద్యాశాఖకార్యదర్శిము|| కాళ్లకూరి గోపాలరావు పంతులుగాను గ్రంథమును విస్తరింప జేయు విషయమున సభ వారి కెట్టి యభ్యంతరము లేదని సెల విచ్చిరి. గ్రంథమును విస్తరించి వ్రాయవలయునను నభిలాషనాకు గూడగలిగియున్నను, న్యాయశాస్త్ర పరీక్షలైన తరువాత గాని వాఙ్మయ వ్యాసంగ మేమియు చేయుటకువలన పడనందున, 1913 సంవత్సరము మేసెల పెండటి వారము వరకు నాప్రయత్నమునాపియుందితిని.

ఆవల నాంధ్రమాతా పుత్రరత్నములగు త్తికోమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావు పంతులుగారితో నీవిషయమై విన్నవించివారి సాయము పేక్షించితిని. వారు ఆమిత సహృదయుతోడను ఆత్మీయ వాత్సల్యము తోడను నాకు సమస్తపదు పాయముల మర్చి పెట్టిరి. చెన్నపురి. ఎగ్మూరులో నాలుగు భాండాగారములకు మిగులసమీపమున నున్నట్టియు, సమస్త సౌకర్యములతో నలరారు నట్టియు తమ కాపుర గృహ

మైన వేద విలాసభవనమున నివసించుటకు నాకు తావిచ్చుటయేగాక, శ్రీమనగాలరాజావారి వలనను, ఆంధ్రప్రతిభాధి పతులవలనను నేనచట నుండు కాలమున వాకగు వ్యయములకు తగు పైకమిప్పించి కృతార్థుని జేసిరి. ఇట్లువాఙ్మయ చరిత్రాధనమునకు గావలసిన సౌకర్యములన్నియు వారియమూల్య సాహాయ్యము వలన లభించుటజేసియీ విషయమై నిరభ్యంతరముగని శ్చింతగ కృషిసల్పుటకు నాకవకాశము లేర్పడెను. శ్రీమనగాల రాజావారి యొక్కయు శ్రీనాగేశ్వరిరావు వంతులుగారి యొక్కయు, జానామూలమును స్మరించుచు, వారికిని, శ్రీలక్ష్మణరావు వంతులుగారికిని కృతజ్ఞుడనైధర్మిక విశ్వాసములతో గమగ్గరించుచున్నాను.

ఆదినములలోనే రావుబహదూరు కందుకూరి వీరేశలింగము వంతులుగారు తమఆంధ్రకవుల చరిత్ర ద్వితీయభాగమును పెంచివ్రాయవలెనని చెప్పిపురి వచ్చి యీవేద విలాసభవనమందే నివసించిరి. వారితో గూడ కొంత యువయువకులు గొన్ని యుష్పదపృథు చర్చించుచుంటిరి. ఇంతలో వారికి ఇన్ ఫూ యన్ వాఙ్మయము తగిలి మేసెల 27 వ తేదీ ఉదయము 4-20-నిమిషములవారు స్వర్గ స్థలయిరి.

ప్రభత్వమువారి ప్రాధ్యక్షిభిత పుస్తక భాండాగారము నందును (Government Oriental Manuscript Library) ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తుగూడ గారమునందును, ముద్రితగంధముల లేఖ్యరూపముచే నెడి Registrar of Books వారికార్యాలయమునందున్న భాండాగారమునందు గలయాంధ్రపాఠన గ్రంథములనా యోపినకొది పరించి, మచ్చునకు కొన్నిభాగము లెత్తివ్రాయుచు చెన్నపురిలో కొన్ని నెలలు గడిపి ని. జూలయి నెలమధ్యకు మాన్యుగ్రామముకు నీయలమంచిలి వచ్చితిని. న్యాయపరిషదుండు తేరియచట న్యాయవాదిగా నున్నాను. నాయోపినకొది యీ గద్యవాఙ్మయచరిత్ర వ్రాయుచున్నాను.

ప రి భా ష .

కావ్య విమర్శగా వించు సందర్భమున ప్రతిభాషనును, కొన్ని సాంకేతిక పదములును, విమర్శ పరిభాషయు నుండవల యావశ్యకము. అందుకను కూలమయినపరిభాష పెక్కులగు నలంకార గ్రంథములతో రాజిల్లు సంస్కృతమున గలదు. ఆంధ్రమున విమర్శనిబంధనల బోధించుటకు కావ్యాలంకార చూడామణి, కావ్యాలంకారసంగ్రహమునను గ్రంథములు రెండుగలవు. ఇందు పెదటిది సంస్కృతమున దండిమహాకవి

కృతమైన కావ్యాదర్శము ననుసరించి విన్నకోట పెద్ద నార్యునిచే 14వకతాబ్దమున వ్రాయబడినది. రెండవది ప్రతాపరు ద్రీయముననుసరించి మూర్తి కవిచే 18 వకతాబ్దమున వ్రాయబడినది. ఈరెండు గ్రంథములలో, అంతటను వానినేతగులకేసితి"నని విద్యానాథ మహాకవి చెప్పి నట్లు ప్రతి విషయమును గూర్చి కృతినాయకుడే లక్ష్యమగుట తటస్థమయ్యెను. కావున లక్ష్యలక్షణములు సులభ గ్రాహ్యములు గాకపోవుచున్నవి. శైలిపరిశీలించుట కగత్యము లేనలక్ష్యలక్షణములు పరిస్పృటముగా నుండినగాని గుణదోషవిమర్శనము సాధ్యముగాదు. కావున దండి కృతమైన కావ్యాదర్శమును, కావ్యాలంకార చూడామణిని, కావ్యాలంకార సంగ్రహమును, ఇంగ్లీషులో Bain బెయిన్ దొర గారు వ్రాసిన Rhetoric ను సమన్వయించుకొని లక్షణముల నేర్పరుచుకొని సుప్రసిద్ధ ప్రథమాంధ్రకవియగునన్నయభట్టార కుని గద్యరచనల నుండి లక్ష్యముల నీయఁబుట్టించితిని. ఇట్లుగుటచేత, నన్నపార్యుని గద్యరచనల యందుగల ప్రాశస్త్యము సునిదితమగుటయేగాక యీ గ్రంథము ఆంధ్రగద్యరచనా విశేషములగుండకొంతవఱకుబోధింపగల నిబంధన Elementary Principles of Telugu Prose Rhetoric గ్రంథము కావలసి వచ్చెను. ఈపరిశ్రమ యందు బ్రహ్మశ్రీ మల్లాదివేంకటకాస్త్రి గారును, బ్రహ్మశ్రీ విద్యాన్ ఆలపాటి వెంకటేశ్వరకాస్త్రి గారును, ముఖ్యముగా బ్రహ్మశ్రీ విద్యాన్ కట్టి కామేశ్వరకాస్త్రి గారును నాకు చాలతోడ్పడిరి గావున కృతజ్ఞుడనై వారికి వందనము లాచరించెద. శ్రీకొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుపంతులుగారు విజ్ఞాన సర్వస్వములో వ్రాసిన యలంకారవ్యాసము నాకత్యంతోప కరియ్యెను.

సందనములు.

మక్షీరదానముచే శిశువులను, తగునాపథములిప్పించి రోగాతురులను ధర్మకాలల నిర్మించియా త్రాపరులను సౌఖ్యాత్ములంజేసి మించిన వైశ్యకుల ప్రదీపకులగు కీ॥ శే॥ రావు బహద్దర్ కలవల కణ్ణును శ్రేష్ఠిగారు, భాషాభిమానవోదితులై యాంధ్రగద్యవాఙ్మయ చరిత్రవిననభిలషించి బహుమానస్పర్ధబుట్టించియే తద్విషయమై పలువురచే పెక్కు గ్రంథములు వ్రాయించి యాంధ్రగద్య వారిచే పరిక్షయించి, మహాభారత రత్నఖచిత స్వర్ణపతక బహుమానము నొసంగినను గౌరవించినందుల కాంధ్రగద్య వారికిని వచనాదార్యశీలియగు శ్రీశ్రేష్ఠిగారికిని బహు కృతజ్ఞుడను. ఏతత్పరీక్షకు మొదటనేనంపిన, వ్యాసమును విస్తరించి వ్రాయుటకు కారణములను అవకాశములను గల్పించి

యంగ్రంధ మిట్లు ప్రకటింపబడుటకు తోడ్పడిన మహాజనుల కెల్లరకు వినతుడన ననియినను.

దొరతనము వారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము, సాహిత్యపరిషద్భాండాగారము, (Registrar of Books) వారి కార్యాలయములోని భాండాగారమును కాకినాడ ఈశ్వర పుస్తకభాండాగారము- మాయూరికర్మ గ్రంథాలయమును ఈ గ్రంథము వ్రాయుటలో నాకు చాలయుపచరించినవి. గావున వానినిట కృతజ్ఞతతో స్మరింపజేయు. ఏ గ్రంథమునుండి యేయంశములు గ్రహింపబడినదియు నాయాపుటలలో వినిరించియున్నాను. 21 వపుటలో కుండ లీకరణమున కధాసరిత్సాగర పీఠికలోని వాక్యములని పొరపాటున పేర్కొన మరచితిని. 27 వపుటలో ప్రశంసించబడిన ఏడువాడల పాలెపుకాసనము త్తిరాజరాజనరేంద్రుని పట్టాభిషేక సంచికలోనుండి పూర్తిగా గొక్కిరియనుబంధమున నిచ్చియున్నాను. ఇందుకు తత్సంచికా ప్రకాశకులకు కృతజ్ఞుడను. ఈ గ్రంథరచనా బీజము మొదట నాహృదయసీమను నాటి యిపుడు దీని సొంతముగా పరించి పీఠిక వ్రాసి పెట్టిన మధురవర లగు డాక్టరు బుట్టాశేష గిరి రావుగారు. ఎ.ఎ.సి.పి.కె.ఎ. డి.గారికి వందనములు.

ముద్రణము.

ఆంధ్రసభవారి పోటీ పరిక్షకు పంపిన వ్యాసముగో మొదట పనునేడుపుటల కుగ్రామము విస్తరింపజేసి నన్నియభట్టాకుని రచనలతో సీదగ్రము సంపుటమునుముగించితిని. గ్రంథము పెంచివ్రాసిన తరువాత కెండు సంవత్సరములు ముద్రణావకాశము లేక నా కడ నుండి పోయినది. ఇంతలో మాయూగ త్తి పార్వతీశ్వర ముద్రాక్షరాల సేల కొల్పబడినది. 1922 సం॥ జూలయి నెలలో నీపుస్తకముముద్రాపనారంభించితిమి. ఇప్పటికి ముగిసినది. ఇప్పుడీ గ్రంథము సంపుటము నాంధ్రమహాజనులకు సమర్పించుకొనుచున్నాను. ముద్రణముగు కాలముననా ప్రాపులునేనే దిద్దకొనవలసివచ్చినది గనుక పిల్ల-దోషము లిందుగోపరించుచున్నవి. అక్షరముచేతను ప్రమాదముచేతను గ్రంథమున తటచుగా గానవచ్చు నీతప్పులను సహృదయులై సవరించుకొనుడని పాఠకమహాజనులను సవినయముగా ప్రార్థించెదను. అన్నివిధములచేతను ఇట్టి గ్రంథములు వ్రాయుటకు సామర్థ్యముగల మహాపండితులును విమర్శకులును ఇందుకు పూనుకొని కుండలు ఆంధ్రభాషాసంస్కృతి— గ్రహచార మేయనవలయును. నాయత్పీకించి జ్ఞుడీకార్య

మునకు బూనుకొనుట సాహసము. గనుకనే ఇందనేక విధముల పెక్కు లోపములు న్నవి. గద్యవాఙ్మయముపై యీవిరకుండిన దురభిప్రాయ మంత రింప నారంభించిన యీదినములలో పండితులను, విమర్శకులను, నాసాహసమును మన్నించి గ్రంథము తగు ప్రయోజనములోనికి దెచ్చుటకు మార్గములను దయతో చూపిన పక్షమున వందన శతములతో నట్టి మాచనలను గ్రహించి యింకొక ముద్రణమవసర మయిన పక్షమున నిందు జేర్చుకొనెదను.

అంకితము.

ఈవిజ్ఞానసమింత వరకు వ్రాసిన వెనుక నీనెల పదుమూడవతేదీ యుదయ ము రెండు గంటలకు త్రికొమట్టాజు వేంకటలక్ష్మణ రావు పంతులుగారు ఆకస్మికము గా హృదయస్పంధనము వలన చెన్నపురి ఎగ్మూరులో వారి స్వగృహమున వేదవిలాసభ వనమున స్వర్ణస్తంభాలను ధూరవార్త విని యత్యంత దుఃఖితుడన యిది. క్రిపంతులు గారి పరిచయ భాగ్యము నాకు 1912 సంవత్సరమునలభించెను. వారియావరిణావనదు, వాత్సల్యమునకు పాత్రులయి వారియుపదేశలాభమును విశేషముగా పొంది ధన్యులయిన యాంధ్రయువకులలోనే నొకడను. ఆంధ్రుల సంతోషము, ఆంధ్రభాషావేద, ఆంధ్ర భృదగుము, ఇవియేవారి జీవితాశయములు. తిక్కకవి బ్రహ్మతరువాత నాంధ్రజీ విత పరమార్థము వీరివలెస్సగగురైరిగి యేతద్దర్శమునిముషార్థ ముడుగక నిరంతరము కృషి చేసిన యాంధ్రసత్తము లింకొకరులేరు. ఆనిగర్వచూడామణి మంజునాథమహాస్వామిదనమును ఆశాంతికిలుని చల్లని చూడుకొలును, ఆమహాత్ముని సుధామదురోక్తులును మరువజాలము ఆతని కొక్కటే విచారము—ఇతర భాషలలోవలె నాంధ్రము నందును సమాసాంశముల బోధించు నుద్దగ్రంథ బాహుళ్యము లేమియే. అన్య భాషా వాఙ్మయదలతో నాంధ్ర భాషా వాఙ్మయములు తులనాగ గలుగుట యెన్న డగునని యానుహాసము కైదురు చూచు చుండుట అట్టి గ్రంథ సమము తాము స్వయముగ వ్రాయుటయందుకంటెయి యుత్కలను గ్రంథ కర్తలుగా చేయు విషయమున నాభాషాభిమాని మిగుల శ్రద్ధ సహించు చుండెను. ఎట్టి మజ్జుల కైనను, నిరుత్సాహహుల కైనను నాతని సందర్శన సంభాషణ పరిభాషముచే గ్రంథ రచన యందుత్సాహమును, సామర్థ్యమును లభించు చుండెను నని యుగమున వెలసిన సమస్త సద్గ్రంథములలో నేదో యొక విధమున నాపుణ్యముగ్ని యొక్క సాహాయ్య లాభముం బడెయని గ్రంథములు లేవని చెప్ప నొప్పును పూర్వ

కవి విరచిత ప్రసిద్ధ గ్రంథాదుల నిరంతరము పఠించుచు, ననుద్యేగ కరములు, సత్వయుక్తములు, హితకరములు, కడు ప్రియములు నగు వాక్యములు తెలుగున రచించియు రచింపించియు నాంధ్రాభ్యుదయమునకై నిరంతర పరిశ్రమ చేసి, వాఙ్మయ తపో విధూతి పడసి, యీనూల జీర్ణ కాయమును పరిత్యజించి యూర్ధ్వ లోక గతుడై యా కళా నిధి యాంధ్ర ప్రపంచమున కాశ్వత యశో శోభితాన్ని విరాజితు దగుచున్నాడు. ఆ విజ్ఞాన చంద్రున కీ గ్రంథమును నూలుపోగు సమర్పించి ధన్యుడ నయ్యెదను.

మరియు నాపార్థన పైఁబ్రేపంతులుగారియొక్కయు, శ్రేష్ఠిగారియొక్కయు, చిత్రపటములు సమకూర్చి యిందుచేర్చుటకు త్వరలో నాకందజీసిన మామిత్రులు బహుశ్రీ పంచాగ్నుల ఆదినారాయణ శాస్త్రిగారికి వందనములుచేయుచున్నాను.

యలమంచిలి,
తండ్రుతో ద్దారిసంవత్సర
ఆషాఢ శు ౯ భానువారము.

ఇట్లువిన్నవించువిబుధవిధేయుడు.

గొబ్బూరు వేంకటానంద రాఘవరావు.

ఆంధ్ర గద్య వాఙ్మయ చరిత్ర.

ప్రథమ సంపుటము.

విషయసూచిక.

ప్రథమ ప్రకరణము.—

వాఙ్మయమున నేమి? కావ్యములు.—కావ్యభేదములు.—గద్యకావ్యములు. 1—10
రెండవ ప్రకరణము—

ప్రథమమున పద్యకావ్యములే చెలసినవి.

గ్రీకు- రోమకావి పాశ్చాత్యవాఙ్మయములు.

సంస్కృతవాఙ్మయము. గద్యవైరుకబడుటకు హేతువులు.

10—18

మూడవ ప్రకరణము—

ఆంధ్రప్రకంస. ప్రాచీనకావ్యములు.

19—23

నాల్గవ ప్రకరణము—

ఆంధ్రవాఙ్మయ ప్రకంస. ఆంధ్రవాఙ్మయమున చంపూకావ్యకావ్యశృంగారము. చంపూకావ్యముల యందు పంచనరచనల పరిమితి. శైలినిర్వచనము. 24—37
ఐదవ ప్రకరణము—

ఆంధ్రమహా భారతరచన-నన్నయభట్టు

1. భారత ప్రకంస.

38—41

2. నన్నయ కృతిలో శ్లోకాంశపంచన నిరూపణము.

42.

3. నన్నయ కృత పంచనరచనల పరిమితి కరణము.

43—44

4. నన్నయ కృత పంచనరచనల పరిమితి కరణము. (Introductory).

42—46

5. సమచ్ఛయార్థకములు (Conjunctive).

46

6. పట్టికలు. (Lists)

47

7. అన్వయసాంకర్యము

47

8. రసవంతములు. (Types of prose developed by Nannayya)

౧. కథావివరణములు. (Narrattive).	50—52
౨. పాత్రభాషితములు.	
i సంభాషణ, (Dialogues & Conversations)	53—54
ii తాద్రప్తివాదములు. Argumentative Prose.)	54—55
iii భావోపన్యాసములు (Speeches)	55—58
iv ధర్మోపదేశములు. (Sermons)	57
3. యాత్రావివరణములు. (Travels).	58—59
౪ ప్రకృతి శాస్త్రవిషయములు. (Scientific Topics).	59—61
౫ వర్ణనాత్మకములు (Descriptions)	61—71
i. భౌతికములు. చర్మకములు. సముద్రములు. (The Grand in Nature—The ocean—Mountains etc.)	65
ii. ఋష్యాశ్రమాదులు. (Man and Nature in ascetic cottages)	66
iii. మానవకృతములు. (Artificial constructions cities etc.)	67
vi. పరస్పరీకరణము యొక్కయు వస్తువుల యొక్కయురూప లక్షణముల వర్ణనలు Descriptions of men, women, and their things- appearances, forms-qualities etc.)	68—69
౭. జీవవ్యాపారములు. Functions,	70—71
౮. సంకీర్ణ రచనలు. Mixed types,	72—73
9. వాక్యరచనాక్రమము. Construction of the Sentence	74—76
6. గుణములు. (Qualities of the Style)	
౧ ఓజస్సు—Vigour	80
౨ శ్లేష—Melody in combination of Words.	81
3 సుకుమారత—Harmony.	82
౪ సమత—Balance.	82
౫ ప్రసాదము. Perspicuity due to the use of well known words and phrases.	83

౧ మాధుర్యము. Sweetness and grace.	88
౨ జౌహర్యము.	85
౩ కాంతి (Elegance)	88
౪ సమాధి. (Personification & Transferred Epithet).	87
౫ అర్థవ్యక్తి. (Clearness)	88
I సరళత. (Simplicity)	89
II ధారణానుకూలత. Impressiveness.	89
III చిత్రకళావశలత్వము. Picturesqueness.	91
7 అలంకారములు. (Figures of speech)	92
౧ శబ్దాలంకారములు.	
ఛేకాను ప్రాసము. వృత్తను ప్రాసము. శ్రుతిసామ్యము.	93...94
Alliteration) యమకము, సజాతీయాను ప్రాసములు	95—95
లలిత-చందముగల యను ప్రాసములు. సంఖ్యాత్మకములు.	97—98
౨ అర్థాలంకారములు.	99—104
ఉపమ.	105
రూపకము.	106—108
అలగరి (Allegory)	108.
ఉత్పత్తి.	109
వరికరము	110
శృంగిలాలంకారములు.	111
విషమాలంకారములు	112
శ్లేష.	113
శబ్దాద్రసామ్యము. (Sound echoing sense).	114
8. రసములు Emotions etc.	
ప్రేమ	115—120
కరుణ. అద్భుతము	121

కాంతము. రాద్రము. వీరరసము. వీరభక్తిము.	122—125
భయానకము. హాస్యము. వృత్తులు.	126—127
9. శుభికోన్మితచరా విశేషములు.	128
౧. సజాతీయ చరచరన.	128
౨. సంస్కృతాంధ్ర వాక్యసమేళనము.	129
3. " " " " చదసమేళనము.	130
౪. ప్రత్యక్షభాషణము, చలోత్పాదనము,	132
Direct and Indirect Speech	
10 సంకీర్ణ విషయములు.	
11 ఉపసంహారము.	133—134

ఆంధ్ర గద్య వాఙ్మయ చరిత్ర

ప్రథమ ప్రకరణము.

వాఙ్మయమనగానేమి ?

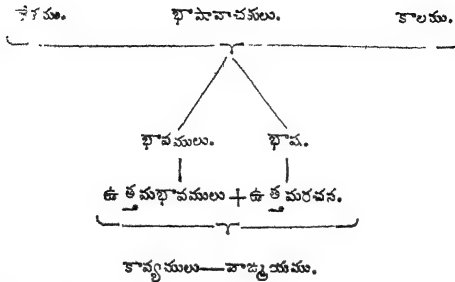
శ్రీకృష్ణభట్టగవాను డద్దునునకు పదేశించిన భగవద్గీతాశాస్త్రమునందు శ్రద్ధాత్రయ విభాగయోగమున వాఙ్మయతపస్సున గూర్చి యిట్లు చెప్పియున్నాడు.

“ఆను ద్వేగకరం వాక్యం శత్యం ప్రియహితం చయతో ।

స్వాధ్యాయాభ్యసనం చైవ వాఙ్మయం తప ఉచ్యతే” 17—15

అనగా వేదాభ్యాసముచేయుటయు, సత్యయౌక్త్యములను విశపాయకరములను నావినువాకి మనోజ్ఞముగానుండి హితవుగలిగించువాక్యముల రచించుటయు వాఙ్మయతపస్సునని త్రికృష్ణానిర్వచనము. వాఙ్మయశబ్దము ప్రహేళికసంగ్రహతాంధ్రీ ప్రాకారములలో నచ్చుటచ్చుట నుపయోగింపబడినట్లు గానవచ్చుచున్నది. గాని యాశబ్దము పైగీతాల్లోకమునందుకంటె విప్రులముగాగాని సంగ్రహముగాగాని నిర్వచింపబడినట్లుగానరావచ్చును. కాలక్రమమున తపోభ్యాసమును, వేదాభ్యాసమును నామమాత్రావశిష్టములయినవి. మధ్యయుగములందు సంగ్రహతాంధ్రీ విద్యాంసులు విదేవియొకభాషయందు వెలసిన యుక్తమకావ్య సముదాయస్వరూపముగల సారస్వతమే వాఙ్మయమగునని తలంచినట్లుహింప దగియున్నది. ఇటీవల నాంగ్ల సాహిత్య ప్రియులైన యాంధ్రభాషాసేవకులు ‘లిటరేచరు’ (Literature) అనుపదము ఆంగ్లముననే యర్థమును స్ఫురింప జేయునో ఆయంగ్లమునే వాఙ్మయ పద మాంధ్రీమున న్యైక్తము చేయగలదని తలంచి ఆయంగ్లములోనే యీవాఙ్మయ పదము నుపయోగించుచున్నారు. ఆంధ్రీపాకపల్లెల నట్టిప్రయోగము నంగీకరించి యున్నారు. కావున వాంధ్రమున వాఙ్మయమనగానేమో మనముచ్చస్థముగా గ్రహింప దలంచితిమేని పద్మతమంగ్లమున ‘లిటరేచరు’ నగానేమో తెలిసికొనుట యవశ్యకమగుచున్నది. ప్రతిభావంతులైన శ్రీపురుషులు యోజించియు, స్వానుభవముచే నెరింగియు రచించిన భావములు గలిగి గాగనైన పద్యరూపమునను సొంపైన పదనరూపమునను వెలసిన సారస్వత కథావిధానమే ‘లిటరేచరు’ గుని యొకర తెలుపుచున్నారు. 1. విశ్వవృక్షములై శ్రేష్ఠతమవిధమున కచింబుడిన శ్రేష్ఠతమభావసముదాయము లిటరేచరుగునని మరయొకరు చెప్పుచున్నారు. 2. ఈనిర్వచన పరీకారము

1 “The History of English Literature is the story

వాఙ్మయమునకే వ్రాయుగడగువారలాయాభావములందు వెలయుగలిగినయుత్తమ కావ్యములను, శయ్యుడు లెనవాని రచనా విశేషములను విమర్శించుటయేగాక, ఆయాభాషావాచకములలో ప్రతిభావంతులగు వారిమానసములందు సహజమైన భాషాశక్తిచేతను, దేశకాలప్రకృతి పరిణామములచేతను, ఉదయించి యతిశయించి పరచెడి భావప్రవాహస్వభావమును తెన్నగా గమనించి యాభావప్రపంచమునకును ఉత్తమకావ్యోత్పత్తికినిగల జనకజన్మగుబంధము వివరముగా చర్చింపవలసియుండునని స్పష్టమగుచున్నది. 3 ఆట్టిసంబంధమును సూచించుచు నువ్వక్తము గావించు విమర్శనములేక ఆభాషయందు బొడనూపిన కావ్యాదుల కేవల స్మరిణ గణన క్షాభునాదులతో మాత్రము పరిసమాప్తినొందు గ్రంథము నిజమైన వాఙ్మయచరిత్రకానేరదు. ఉత్తమభాషయోచనా ప్రపంచమునకును భాషయందు సరసకావ్యోత్పత్తికిని వాఙ్మయవిజృంభణమునకును గలపరస్పర సంబంధము విమర్శించి స్థాపించుటగూడవాఙ్మయచరిత్ర కారుని ముఖ్యకర్తవ్యమని మనము తెన్నగ గ్రహించి యాయూర్ధ్వ గద్యవాఙ్మయ చరిత్ర వ్రాయుగడంగుదము.

of what great Englishmen and women thought and felt and then wrote down in good prose and beautiful poetry in the English Language" says Stopford. A. Brooke in his Primer of English Literature. Page 3

2 Says J. H. Fowler in his Introduction to Nineteenth Century English Prose. Page 1. Introduction,

"Literature has been defined as the best that has been thought in the world expressed in the best way.

3 "Watch what main currents draw the years," Tennyson.

వాఙ్మయ విజ్ఞానము ఉత్తమకావ్యోత్పత్తి ననుసరించి యుండునని స్పష్టమగుచున్నది గావున నిక కావ్యమనగానేమో మనమిపుడు చర్చించి తెలిసికొన వలసియున్నది.

ఈసందర్భమున ప్రపథమమున శాంధ్యమున సలంకార గ్రంథము తవించిన విన్నకోట పెద్దన్నమహాకవియు, మధ్యయుగమున నట్టిదే గ్రంథమురచించిన బట్టమూర్తియు, నిటీవల శాంధ్యవిజ్ఞానసర్వస్వము వ్రాయుచున్న కొమఱ్ఱాజు వెంకటలక్ష్మణరావు పంతులుగారును సేమిచెప్పిలో పరిశీలించుము :—

విన్నకోట పెద్దన్న:— (14వ శతాబ్దము.)

భావము.

చ. సురేశ్వరరాజ దుచ్చరణశస్త్రము వర్ణము, వర్ణవ పంక్తి వి
స్తరము పదంబు తత్పద విశితానము వాక్యము, వాక్యభేద సుం
దరతరమర్థ, మర్థ ఘనతత్త్వి విబుధముభావము— 1 - 17

క॥ బహిరగ్రాంతాలంబనమై విహరించు మనోవికారశిలితమునుమీ!
విశితమగు భావమన; నదిమహివిజ్ఞానంబునా సుమతులంబరగన్ 1 - 18

క॥ ఘనవిజ్ఞానంబాత్మకు! మనసుననే గలుగునట్టిమనసునకబ్బున్!
కనదొంద్రియములచేతన్ వినగావీనులకునొదవు విషయప్రాప్తిన్ 1 - 19

చ॥ అట్టిభావమచిరమప్రసన్నవిభవంబు రసంబొడగూర్చినన్ ॥ (1 - 17)

క॥ సేవగన విన్నుటకరణ! ప్రవణములగు నుచితరచితభావములెల్లన్!
వివిధ స్త్రీపురుషులయందవిరళముగ బొడముదెలియకనగును గవీంద్రున్. 1-20

కవి.

క॥ సమయజ్ఞాను సమచిత్తుడనమశబ్దార్థ ప్రయోగచతురుడు భావ!
క్రమరసపోషణ రచనాకమనీయ ప్రతిభుడిల నుకవియనబరగన్. 3

కావ్యాంకర చూడామణి జ్యోతిష్యుతి మద్రాసరక్షరశాల 1892.

కావ్యము.

శ్లో॥ కవిసంసిద్ధవదంబు భావరసః శిఖ్యాతంబు లోకోచిత
వ్యవహారంబు నుదాత్త నాయకము శ్రేణివంబుం జతుర్వ్యం ను
భవనద్వంబునైన కావ్యమిది నాపవోద్భవస్థాయిమై
కవిసంస్కార్యయు దాతృకీర్తియు దగంతగల్పించు నెల్లప్పుడూ ౩ - 4

మ॥ చతురశ్రోత్రోనుభాక రామృతపరిశిష్టంబుల నందంబు నే॥
క్షీతిగావ్యప్రసరంబువొల్పునిభిలక్షేమంకలన్పూర్తితోన 3. 76

క॥ ఛందోలంకారాదలపొందెరిగిన నెద్దిలేక శిషానగదుకఃత॥
నుందరతకక్తియదియాకందువదగనెఱుగువాడెకవియైందున్ . 3-57

తే॥ శక్తి వెలియైనకావోక్తి సాధనంబు
రెల్ల జీకటి యింటిలోనిడినసరకు
రెన్ని ఋతువులు గల్గినశిల్పాపూచు
మహిమంతాగమము లేక మావిమోక . 3 - 58

బట్టుమూర్తి - నరసభూపాలీయము. (16వ శతాబ్దము)

కావ్యస్వరూపము

తే॥ ఇంక కావ్యస్వరూపంబు లేర్పరింతు ।
విగతదోషంబులను గుణాన్వితములధిక ।
లనదలంకార భావోపలక్షితములు ।
నైసర్గబాధ్యములు కావ్యమన జెలంగు. 2 - 52

క॥ తనునగుశబ్దార్థంబులు । ధ్వనిజీవములంకిరీయావితానముసామ్యుల్
తనరుగుణంబులు గుణములు । ఘనవృత్తులవృత్తులైకావ్యేంద్రికమున్ . 2 - 53

[అలంకరియవితానమనగా:—ఉపమాద్యలంకారములు - సామ్యులు - హారారుణ -
గుణములు - శ్లేషాదులును శార్వారులును - వృత్తులు - ప్రతిమెదలైనవి - వర్ణనము
లును - ఇదియువలక్షణము - ఈవైదర్భ్యాదిరీతులు జాతిభర్మాదిరీతులువంటివి. ఈకా
వ్యసామగ్రి లోహసామగ్రివంటిది.] [ధ్వనియనగా 'చప్పుడు' గాదు. అకావ్యమా
తపాగ్నిగుణులమైనవైశిష్ట్యము.

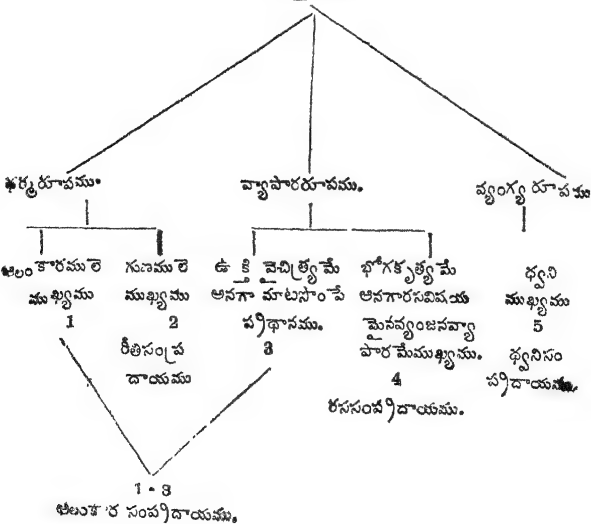
కొ॥ వెం॥ లక్ష్మణరావుగారు.

ఆంధ్ర విజ్ఞానసర్వస్వము.

“విజ్ఞప్తయై న శబ్దార్థములు కావ్యము” అనిన కావ్యలక్షణముందరు నొప్పొక్కననో-కాని ఈ వైజ్ఞప్తమెట్టిది యన్న పరిశ్చమునకు నుత్తరమిచ్చునప్పడు అలంకారములలో మూడు తెగలున్నట్లైనవి. ఆ వైజ్ఞప్తముకొందరుధర్మరూపమనియు కొందరు వ్యాపారరూపమనియు కొందరు వ్యంగ్యరూపమనియు జెప్పిరి ధర్మరూపమను వారిలో నొక 1 తెగవారు అలంకారములముఖ్యమనియు 2 మరియొక తెగగూడములే ముఖ్యమనియు వ్యాపారరూపమనువారిలో 3 నొక తెగవారు ఉక్తి వైచిత్ర్యమే అనగా మాటసంపేదధానమనియు 4 రెండవ తెగవారు భోగకృత్యమే అనగా రసవిషయమైనవ్యంగ్య వ్యాపారమే ముఖ్యమనియు నిర్వచించిరి 5 వ్యంగ్యధర్మనివాదులతో గూడి ప్రాచీనాలంకారికులు ఐదు తెగలుగనవచ్చునని చెప్పనచ్చును పాతకుల సౌకర్యమున కీమతములనీవిధమున వర్గీకరణము చేయుదుము.

విజ్ఞప్తయై న శబ్దార్థములు కావ్యము.

విజ్ఞప్తము,

.....“అలంకార సంప్రదాయముహారి మతమును తరవాతికాలపు ఆలంకారికులంగీకరింపలేదు. అన్నిమతములను సమన్వయించుకొని యాధునికాలంకారికులు అలంకారములును గుఱించి యావిధముగ జెప్పియున్నారు. “వర్ణనియంత్ర మకావ్యమునకు బాణినివలె, అదిలేనిది ఉత్తమకావ్యమేకానీరదు. కావ్యమునకు నాత్మకరసము, శబ్దార్థములు శరీరము. ఓజోమాధుర్యాధి గుణములు శౌర్యాదికములవలెఁబడి. అలంకారములు హారములవలెఁబడివి. రసము అంగి శబ్దార్థములంగములు మాధుర్యాదిగుణములెప్పుడును రసమును విడుచునవికావు. అనగా రసమున్నచోట సరియొందును. అవియున్నచోట రసముపుట్టును. అలంకారములట్టివికావు, ఇవియంగద్వారమున మాత్రమేకస్వరూప రసమును అభివృద్ధిచేయును. ఒకప్పుడునేయకపోవచ్చును. రసమును కల్పించియున్నపుడు అలంకారములు ఎందును క్రిచ్చెత్తివర్జవసాయిగ నుండియు.”

ఈమఠెలును అప్పయ్య దీక్షితులవారు పండితరాజు జగన్నాధుడు పె డలగా నాలంకారికులంగీకరించినట్లున్నారు. కావున వర్ణంగార్థ మునని వివక్షములేన క్లాగములు మకావ్యమునని మనమతలముగుచున్నది.

కావ్యభేదములు.

ఇట్లురమణీయా ప్రతిపాదకమైన కావ్యములు మూడువిధములుగా నుండునని

- 1 మహిమము, లక్ష్మ్యార్థము. గౌరవాత్మము-వర్ణంగార్థమునని యర్థవ్యక్తుల నాల్గు విధములుగా చెప్పబడినవి-చూడును-కావ్యాంకారమూడామణి 4-60-65
- కం|| సువృక్షము సరళంబును|నవ్యాజమునైనయశ్రమగు ముఖ్యమనన్ 4-61
- ఆ|| “ఉపానిషత్సూక్తిపేరమగు” మరయలక్కమనగనతిశయలు గంగ యందనంగ గంగాతటంబున గలిమిజెప్పజాలు కౌశామన 4-62
- కం|| గుణసాదృశ్యంబునను| ల్బణమగు నట్టింబు గౌరవాణిలేమ కడుభీ పదహారియాపుతనదిద్దుఁబునువికృమముదెలియదొచుటచెతన్. 4-63
- ఆ. ముఖ్యలక్క గౌరముల యర్థములదొచ్చి యితరమర్థ మెఱచునింపునొగు న్నంగమందొర్తైరవంబులు విరిసెనా గమలవైరిపాలుపుగావబడట. 4-64

ధ్వని.

కం. పాకాదికృతవంగ్య | వ్యాఖ్యిర్లంబైనకావ్యమదియుత్తమమై
చెడువలదు మధురార్థ | క్రీకముధ్వనియనెడు నెవముచే జెలువొందున్. 4-65

కన్నోట పెద్దనార్యుడు కావ్యాలంకార చూడామణియందీ కేంద్రపద్యమలలో జెప్పి
యొన్నాడు.

“తే॥ అట్టి కావ్యంబుల్లో విధమైయితోకయిల్లు నవవిజయమయంబుగ ద్యాత్మకంబు
శుద్ధమయమొప్పు ఛందోనిబద్ధమగుచు గద్యమయమొప్పుచాక్కనంకొతమగుచు. (4-5)

కం. అపద్యగద్యకృతములు రూపకములు నాటకములు రూఢములగునా
రూపముచంఘాకావ్య రూపాగ్రంథమునాటకములబహుళములరయన్ (4-6)

“తే॥ చుట్టంబులు కావ్యంబు సంస్కృతమున బాక్యతయిన నాక్యానభాసరంబు
నాటకములెల్ల నంకసనాధకములుగద్యమచ్చునలంబకాంకంబయిండు. (4-7)

“మ॥ కమనీయమగు గద్యపద్యమయమై కావ్యంబు, గద్యంబునా
నమరంబాదనియంతోజానియమవివృతపరిశ్రాంతమై
రమణీయంఘ్రీవశుప్తయస్ఫుటవ పాస్థానాభిరామగుణపద్యము. (7-10)

“తే॥ అట్లుక కృతమైన కావ్యత్రయములు గద్యపద్యకవిశ్రంగంపాఠ్యమండ్ర
నగరమభ్యాప్తిపరవర్ణనములచేరి బరగనదియను భవ్యచురభవనగర్భం.

పాదములు, గణములు, యతి, పాదము మొదలగు నియామకములు గల్గి పాదశ్వాంత్రపతి
పాదమై మనరాత్రికమైన కావ్యసామనుచద్యాత్మకము. అట్టినియామకములు
లేక పుకసాగోభితమై తెలసినది గద్యరూపము. ఉధయమిశితమైన కావ్యములు
నానిస్వభావముమట్టి చంఘాకావ్యములరయ, నాటకము నియు పద్యపాఠంబులు
ముందు.

పద్యకావ్యములు, మహాపురాణములు, పురాణములు, ఇతిహాసములు, మహాప్ర
బంధములు, ప్రబంధములు లోనగు పెక్కుగామములతో వెలయుచుండును. కొన్నిక
ధావస్తుప్రతుబట్టియు, మరికొన్ని వానియందు గొడవూపురచనా విశేషములను బట్టియు
నాయానాములతో వ్యవహరింపబడుచున్నవి. ఉత్తమగ్రంథములను రచించిన మ
హాకవులందును, విభావతో నాకావ్యమునురచించినను, సమకావ్యములను పాదగణాదు
లను ఛందోనియమములు బాటించుచు నేదోయొక విధమున పద్యకైళిరినె విశేషము
రచించుచు వచ్చిరి. పరిపంచమునందుత్తమకావ్యకన్యకులు సాధారణముగా పద్య
రూపముననే దాల్చి పురులుటచేత కవిత్వమహాకళకు పద్యరూపమే సైస్థికమనియు,
పద్యసరణియే తీవ్రమగు రమణీయము, కొందరు తలంచుట గలదు. కానియది గొప్పపొర
నాటూ. ఏలవన, పద్యకైళిరి యనునది కావ్యకన్యక విలాసార్థము భరించిన వస్తువు

శేషమాత్రమగునుగాని వేరొకటికానేరదు. పద్యవైఖరిపాఠకువోక మహాకావ్యముల సుగమించిన మహాకవులనేకులుగలరు. కళాజ్ఞానవిహీనులయి, తమరచనలకు పద్యవేష మొసంగుటకు పలుతేరంగుల పొట్టుపడి, నాల్గుముక్కలనేరి గణాపాపాలుతో గొట్టుకొనుచు ఛందోనియమముల బాటించితిమనుకొనుచు నేదోయొక విధమున తడకల్లలైడి వేసఁ ధారులెన్నటికిని కవులుగాజాలరు. నక్క-కుడేవలోక మెక్కడనన్నట్లు వేసఁ ధారు లీ కవిరాజ్యముచేత జేరుటకైన వర్జులుకారు. కత్తిచేతబట్టివంతమాత్రమున పిరికిపంజ మహాసూరుడగునా? గొనుదొడగిన పేదరి పట్టగద్రుడగునా? కౌశాప్యవీణలకు కళా భేదముల ననుసరించి వేరేర్వరుదులను లాంఛనములును ధరించవలసిన నిర్ణయమున్నది. పాదకాదీయక్తమైన పద్యస్వరూపధారణము మహాకావ్యవీర్యాణ దక్షుల లాంఛనమని యార్థ్యునిర్ణయము.¹ ఆయుధపుల ధరించినంతమాత్రముచే వేషధారులకు కవితాశక్తి లభింపజాలదు.² ఆలాంఛనముల ధరించున్నను కవిరాజులకు కవిత్వసంపదయందుగాని కళానైపుణ్యమందుగాని లోపమినుమంతయేనియు గలగబోదు.

Sir Philip Sidney:—‘Apologie for Poetry’—Page 12. (Shuck-burgh’s Edition Cambridge University Press) says:—

“For indeed the greatest part of poets have appa-
ralled their poetical inventions in that numbrous kind of
writing which is called verse: indeed but appa-
ralled, verse being but an ornament and no cause to Poetry, since
there have been many most excellent poets that never
versified, and now swarm many versifiers that need never
answer to the name of Poets..... It is not
riming and versing that makes a Poet—no more than a
long gown makes an advocate..... Delightful teaching.....
must be the right describing note to know a Poet by.
Although indeed the Senate of Poets have chosen verse
as their raiment, meaning, as in matter they passed all in
all, so in manner to go beyond them not speaking (table
talk fashion or like men in a dream) words as they chan-
ceably fall from the mouth but paying attention to each
syllable of each word by just proportion according to the
dignity of the subject.

2. చూడుము-విన్నకోటపెద్దన్న-కావ్యలంకారచూడామణి- 3 - 87

నకో ఫిలిప్ సిడ్నీ మొదలగు పాశ్చాత్య విమర్శకుల యభిప్రాయ ప్రకారమున పెద్దనాథుని కావ్యవర్గీకరణ విధాన ప్రకారమును కావ్యరూపమేదియైన గావచ్చునో యు, రమణీయగృహప్రతిపాదకత్వమే కావ్యమునకు ముఖ్యలక్షణమనియు స్పష్టమగుచున్నది. మహాకవి గద్యరచనలు 41 భాగోనియును లేని పద్యములును, రాగతాళములు లేని సుందరమగున గీతమునియొక నిర్వచనముగా చెప్పవచ్చును. అట్టియున్నవి తలడయ్యగారి వచనరచనల లంఘన బహుస్థలము. నా సాధారణముగా వచనకావ్యములు పద్యకావ్యములంతటి గొప్పత్వము నందిజాలినవికావు. వచనకావ్యముల ప్రయోజనములేరు. పద్యకావ్యములగుచివేరు. వేనియుపయోగము వానిది. దాని సౌలభ్యము దీనికిరాదు. దీనిసాగమును శోకు-ను దానికిరావు. ఒకటిగ్రంథప్రకీ మాత్రమైన తాను తద్రచనచేసెను. తలడవది పద్రచనచేసెన రాజులకుండుభోజనము మనముల్లోజరిగిన యాచార సాధారణముగ ననాయాగముగ జేర్చుటకు వచనమునుకూచుకట్ట పద్యమునుకూచుచు. గణయలి ప్రాసాది భాగోనియుమ యుక్తమగుట సుమభాగవతకటనము సులభస్వాద్యముగాదు. గొగ్గి గొగ్గి పద్యరచనము పద్య కావ్యోద్దేశమును మరచుటయే.....అంగభాషలో వచనరచన మనియ్యక మిచ్చు 'Prose' 'ప్రోజ్' శబ్దమునుకొని విశేషణ రూపమైన 'Prosaic' 'ప్రోజీయిక్' అనుమాటకు రసహీనము - నిస్సారము - సామాన్యము ననియర్థము. 1 అందువలన పద్యకావ్యముల ప్రాముఖ్యత వచనకావ్యములకు లేకుండెడిదని యూహించుటగియున్నది.

ఈవిధమున వాక్యాయమనందు మొత్తమునైన ద్వితీయస్థానము నలంకరించుచున్నను గద్య వాక్యాయమనేక కాఖ్యలు గలిగి వర్ణింపబడుచున్నది. మతవిషయములు, తత్త్వ శాస్త్రములు, కళలు, దేశచరిత్రాంశములు, పృథివిశాస్త్రములు, యాత్రాచరిత్రలు, నానాదేశసాంఘికమర్యాదలు లేవచరిత్రములు, విశేషికధలు మొదలగు సమస్తాంశముల గూర్చి కథాదత్తులచే రచింపబడినట్టియు, రుచిర్భార్యయుక్తమైనట్టియు గద్య సారస్వత మెల్ల వచనవాక్యాయమగును. భాషవిశేషముచేతను, వానినివ్యక్తికరించు సమనానైపుణ్యముచేతను పాఠకులకు ప్రమోదము నొసంగుచు ప్రయోజనకారకములగు అందులవాక్యములును, వాక్యాలియందలి పదములును జాగ్రత్తగన, చక్కగన, అద్భుతముగను అంద్రసాహిత్య పరిపత్పత్తిక - 4వ సంపుటము - 38 పుటలో మ||ర||రా|| కూర్చి పరిసంహము పంతులుగారి వ్యాసము.

వికటరగు కఠోరులచే వింపుగ, సొంపుగ, కూర్చబడవలయును. లేనిచక్షుమన పాఠ
 కుల మానసములందు విన్మయ ప్రమోదముల మధ్యవింపజేయుట యొప్పురికిని సాధ్యము
 గాదు. పాఠకులను శోతలను రించనా సావర్థ్యముచే తమ భోగజీకి లాగకొనజాలిన
 పాఠకులను వందనీయులు. విదేవియొక యంతమున గూర్చి మనోగతాభిప్రాయముల
 ను వక్షకరించుట. గంధకరలచే మనయోగింపబడిన పదన మద యమునకు శ్రేణిలు
 ముపేరు1. స్వభావోన్మీలితములైన చిత్రగతులతో రాజీలు శైలిగల్గి వెలయనిపక్షము
 న వచన గ్రంథములు హెచ్చయమున గణననొందిజాలవు. గృహసీర్వాణమునకు వాస్తు
 శాస్త్రవిజ్ఞాన సాధకము లెంత యవసరిమో, ఉత్తమకావ్యనిర్మాణమునకు రచనకాళా
 శైపుముగూడ సంతమవసరి పేయని గవనింపవలయును. మ్రానవగ్ధభావశీలాదల
 నిరూపించుచు భవకళలలో ప్రకృతి వశేషముల ప్రబలింపించి జేయుటయు, లాకా
 భిన్నదయపేతువులైన స్త్రీలమృదుల నుపదేశము స్థిరుటయు, చమరాగ్ర రచనలచే
 పాఠకులకు ప్రమోదము నొసంగజేయుటయు, జీవనమృగల నుపపాదించి వాని స్వప్తి
 మృగముల గోచరింపజేయుటయు, గమ్యవిధముల విజ్ఞానాభివృద్ధి గావించుటయు తో
 నగునవి వాఙ్మయ వ్యాపారములనియు ముఖ్యవర్తమానము లనియు, విమర్శకులు
 తీరుపుదురు.

రెండవ ప్రసరణము.

ప్రథమమున పద్యకావ్యములేల వెలసినవి

ప్రపంచమునందే చేకయులు వాఙ్మయపరిణామక్రమము పరించినను, పితృసా
 హస్యత విజృంభణ విధానమును పరిశోధించినను, పాపినులెచ్చటను ముమ్మందు పద్యక
 తనకే గడింగిరి గావించనరచన కుత్సహించలేదని విశదమగుచున్నది. ప్రథమమున శో

1. గద్యరచన-శైలి అనువిషయమునుగూర్చి మ||ర||ర|| అచట సూర్యనాథాయా
 కాకాగారు వ్రాసినవాస్తవము. అంద్రభారతి 3వ సంపుటము 2వితవ పుట.

‘కానీ రూపములుగల చద్యకొవ్యగచవైవ శొన్నియుగములకు పిదపగద్యగచవకు గడం
గినును అగద్యగ్రంథములు పద్మి-రవల యంతెవోజారణకముగను గౌరవపాదకముగను
పరిగణించబడక, కాలమునందవలెనే పొమ్మిశ్చితయంతగూడ వ్వితీయ స్థానమునే గగ్రి
పేంచుచు వచ్చినవి. సంఖ్యయగుదును, కవితాప్రాశస్త్యము నయనుగూడ పొన్న
పచన రచనలు విశేషముగ గణాకు రాదేనని నిరూపించి టిట ప్రాక్రప్తీలే వాద్యయము
అవరిణామ విధానమును సంగ్రహముగ జూశీలింతము.

—గీర్వాణాద్వయము.—

[illegible]

పాగ్గిని ముగిసిన వాద్యమును నడుపు ప్రభుమహాస్వామి లియ్యన అండ్ గ్రోవ్స్ అనుకవిని పిలిచి గొప్ప గూడును వేసి రచించుచును. ఐటాలిక్ వాద్యమును వాణాంటి 'పోకాచె' 'టెట్రాక్రిస్క' ఆధుకవులు తమకాస్యములను వచ్చివైఖరినే రచించిరి. అంగ్ల భాషయందు గూడ వున్న ముగిసిన గూడు 'ఫౌగరు' అనువాదమున గ్రంథము లున్న కాస్యములుగానే రచించిరి.

హామి టెయివాల బహుకాలమునకు గ్రీసుదేశము ను దృష్టించిన తత్వశాస్త్రమును సహజము యొక్క తత్వశాస్త్రముననుసరించి చరిత్రను వ్రాసినది.

‘దాకిల్సు’, ‘ఫారెస్ట్రీస్’, అనునాకలువర్గీకృతాశ్రయములను, ‘పైతాగరసు’, ‘ఫాజీ
 లీడ్సు’ అనునాకలు నీతిశాస్త్ర విషయములను, ‘సిగ్నల్సు’ అనునతడు యుద్ధతంత్రమును,
 ‘సోలసు’ రాజనీతిని, పద్యరూపముననే గచించిరి ఆనెరుక చాలాకాలమునకు ‘సోరాడ’
 ‘టర్’ ప్రముఖులు చరిత్రములను, ‘ఆస్ట్రోనాట్సు’ తత్వశాస్త్రమును, విమర్శగ్రంథములను,
 ‘ప్లేటో’ సువాచరూపమున తత్వశాస్త్రమును పచనకావ్యములుగా గచించిరి.

నాగరికత యెట్టిదోయెరుగని పశుప్రాయజాతులలో సహితము కన్పలున్నాడు.
 కావ్యములున్నవి. కవులుపూజింప బడుచున్నారు. అట్టివో నాగరికతనందిన కేశ
 ములుంటు చొప్పబనియేమి? పాశ్చాత్యఖండములగాగు శివుహవోకవులను ‘డివిన్యడ్వై
 గల మహాగ్రంథము’, ‘జ్ఞాననేత్రనిభాసి’, ‘కావ్యగర్భకర్త’, ‘కవిబ్రహ్మ’ అని
 యర్థముచ్చ Bird - (గొడ్డు) Vates - (చేట్టు) Poet, Prophet, Seer (సీర్)
 (ప్రోఫెట్) Seer (సీర్) మొదలగు పెక్కు గొప్ప గొప్పగులతో పూజించుచు
 వ్నాడు.

‘బొబాఅదాము’ అనునానకు తక్కిన ముఖ్యులు ‘హోలీ’ చనిపోయినపుడు
 దుఃఖావేశమున పోకిర పలుకులు అనినప్పుడు ‘ఫర్’ అని మొదలగు పదములను
 చాల్చి ఆరబిన వాఙ్మయమున కార్యములను.

ఈవాఙ్మయములలో ‘సంస్కృతవాఙ్మయము’ కమోదకపానో నమోదనది నిర్వి
 వాదాంశము. ఇందును సంస్కృతమైన వాక్యోకగూఢముననే ప్రముఖకావ్యములనతరించి
 నవి. తరువాత పెక్కుశతాబ్దములు గడచిన వెనుక నచ్చటచ్చట విననరచనలు బొడనూ
 పినవి.

ఇట్లు సాగ్రీవ్యప్రదీపవాఙ్మయ ప్రపంచమునందు ప్రథమమున పద్యకావ్యములే
 పోలయుచుండుటకును, తరువాత బహుకాలమునకు గాని చివరచనలు పొడమాపకుండు
 టకును కొన్ని హేతువు లగుపడుచున్నవి. మనయాంధ్రవాఙ్మయమునకును సంస్కృత
 వాఙ్మయమునకును సంబంధము విశేషముగా గలదుగావున సంస్కృతమున నిట్లుండుటకు
 హేతువేమియని చర్చించుమాత్రము

విశేష పరిశ్రమగోరకయే సమస్యను సమకూర్చజాలెడి వేటిసారముగల యీ
 త్వాభిప్రాయమును నివసించుచుచేత ప్రాథమికావ్య జాతులవారికి భుక్తిమొదలగు పై

సోక వ్యాపారముల కేకొంతయు లేకుండెను. అందు మేధావులగు మహాబుష్పలకు
 సీతలనుచి వ్యాపారముల చింత లేకపోవుటచేత వారికాముష్టికచింత యధికమయ్యెను.
 మహానీయు ప్రకృతిశోభాభాసమునములగు పూర్వప్రదేశములయందు నివసించుచు, తత్ప
 రిసరిపేరితులై యామహానీయులు ఉపకాల ద్విజ కుటుంబములట్లు వసంతకోకిల
 చిందిమున నమృతసారము విర్జించు నత్యంతమధుర గీతములనెఱగెత్తి పాడజొచ్చిరి.
 మహావైభవోపేతుడై దివరాజుప్రాస్థితమదయించు శోభను తిలకించినపుడును, పాడక
 లాగిరిపూర్ణుడై పండువెన్నెలలచే విశ్వమున కపూర్వ రమణీయత పొసంగుచు సకల
 నాభావగురుగుతకరుని దివివరికించునపుడును, విశ్వవిభవంబురపిండి లుచి నవగోష్ఠ
 రాసులలోయన మిణుకుమిణుకు మెరయు నక్షత్ర క్రోటులం దలయెత్తి చూపున, విశ
 వమునై ప్పిజ్జరస్వాది యోషిధీచయ సంపాదకమున కాధారమైన విరాగమున బోధ
 ములంగనుంగొని నపుడును, మహాబలసంపదచే సమస్తముం దూఁగిట్లు వ్యాతూల బోధ
 గమును, గర్భ నిర్వేదము గావించు నురుముల యాటోపముతో పీలార్చిముఠై మి
 గమింపు కొలుపు పాచామినుల చింతవిన్నానమును పీల్చించినపుడును, అస్పష్టమంజు
 నాచిములతో బాడె నానానదించుము గంభీర సైర్వస్వరూపములగు వర్ణితప్రదేశముల
 గదిలి నిగంతర జీవనప్రవాహములచే నుల్లసిల్లుచుండు నదులంగూడి ప్రవహించి ప్రవ
 హించి శాంభీర్వ నిధియగు సాగరవల్లభునితో సంగమించుట సంధ్యించి వపుడును,
 ఇంకను ఇట్టి యసంఖ్యప్రకృతి నైచిత్ర్యముల శేత్రవర్ణముగ కనుగొనఁగినపుడు
 విస్మయానందములు తరంగములై ముంప నామహాబుష్ప లవియన్నియు జెవలీలని
 యు, ఈశ్వరుడాయా రూపముల తమకు ప్రత్యక్షమై దర్శన మిచ్చుచున్నాడనియు
 తలంచి వానియాధీశునజేవతలను జేయిభద్రముల బ్రస్తుతించజొచ్చిరి. భక్తి పారవశ్యము
 చేత నామహాత్ముల మానసములనుండి వెడలిని స్తోత్రానాకార రత్నములు వాల్మీకుని కావ
 నాక్యమునట్లు, 1 ఆప్రయత్నముగ శ్లోకరూపముననే చాల్చినవి. ఆవాక్యరత్నము

1 రామాదుల కథారంభముననున్న క్రాంతమిగున వృత్తాంతము భాస్కర రామా
 యు బాలకాండ 6—10, 16, 17 రచనలలోపర్చింపబడినది. వాల్మీకి తనశిష్యుడగు
 విద్యాజుని వెంటనిడుకొని తమసా నదికేగి “యాపుణ్యవాహిని నవగామయిచేసి నెడలి
 లునింబడు నెడల

కం॥ అంచితగతిదత్తమున క్రాంతంబులు రెండులీల గాగిలంచునుండం ।

బొంచియొకకబరుడెందొక । క్రాంతముబడనడచె రక్తకణములు దొరగన్,

అట్లుచేసినచేత తరువాత తరములవారికి పాఠయోగ్యములయ్యెను. కాలముగడిచిన
 నాటికి వానిపవిత్రత యతిశయింపసాగెను. ఋగ్వేదాస్మాతాధర్వణ కేదమలీ తీరుననే
 పరిగణింపబడినవి. పుస్తకరీతుల ననుసరించి చలించినమానసములుగల మహాత్ములు ప్రాచీన
 వాములందు, స్వప్రయత్నములేని మహదావేశబలముచే రచించిన రచనలన్నియు
 నిరసించియుగ శ్లోకరూపముననే దాల్చినవి. వేదములలో గద్యప్రయోగము చాలా
 తక్కువ.

౧. "మన రక్తమునెడలగ బొరలెడితనవిభునిజూచి పొడిమినవగలొ"

అనుపద్యనివాపోవుచు | కరమువిసాదించు క్రాంచిననుగొని కరుణన్,

౨. "అదియందు పాల్పరియదికరోం, సమజిత వడిలి ప్రవక్షియగుచు నివాసు
 లెకాని"

శ్లో॥ మానినాదప్రతిష్ఠాంత్యమగమశ్వాశ్వతీస్సమాః

శుశ్రోంపివిదనాదేకమవధీః కామమోహితమ్.

౩. "మహాహితపడి యోరినివాడుడ క్రాంచయుగ్మ మిల

మానులెమ్మెనాదిక చందోక పక్షిసీల్ల ని

గానామోచింపితటు గావున సీవును తేజావ్ర బోధాః

అత్తొక్కయరు గడుగుగ్గిత నమ్మునిబలెక్కి-నిల్పి-నెక్కి."

౪. "అకక కాంచయరు పాల్పకుల కాపాత్తురములు మితకమవద్ద

ప్రసరింపింపు శ్లోకంబులు ఇగతబుగె నుల్లోకంబై

౫. "అదియందు పాల్పరియదికరోం, సమజిత వడిలి ప్రవక్షియగుచు నివాసు

లెకాని"

అట్లుచేసినచేత తరువాత తరములవారికి పాఠయోగ్యములయ్యెను.

౬. "కామ మోహితమ్"

శుశ్రోంపివిదనాదేకమవధీః కామమోహితమ్

శుశ్రోంపివిదనాదేకమవధీః కామమోహితమ్

శుశ్రోంపివిదనాదేకమవధీః కామమోహితమ్

ఈమెరుగవ మత్స్య-త వృద్ధకావ్యమైన కవికృత్యముగా నెంచుకొనుటకు చింతగా పడుటైన ప్రాచీనకృత్యములు తానువేదిముల పఠించుచు, తమపుత్రులచేతను కల్పించునను వానిని పఠింపజేయుట, దిగవదరాధన విషయమున తమజీవితముల ధార పోయెను, తత్వర ప్రేరికరముగ యజ్ఞయాగముల నిర్వర్తించుచు కాలముగడుపుచుండిరి. ఇతావృత్తులు గడుచుకొలదిని యజ్ఞనిర్వహణవిషయమున బ్రాహ్మణుల కా సక్తి యుత్తిగియింపసాగెను. అనిర్వహణ తంత్రము కాలగతిచే సంశ్లిష్టముకాజొచ్చెను.

1. భూమిర్నివృత్తచించిన రామాయణమా పనుంధరాదికర్తరిగం

రామక రాకరగిరి రుగ్ధామనుధాదాను తారకంపై వెలయున్,

అరవిగిరి బ్రహ్మయంతర్హితుడంద్యో.

ఈయితహాసమతిచిన్నదైనను ఇంద్రదీపావళి లతయొత్పల్లవములు. కావుననే యిది రామాయణ మహాకావ్యమునకు కిరీటావళియై దానిలుచున్నది. ఇందుప్రపంచ

1. Tragic Fact. చర్వదాసమును, రమణీయార్థ ప్రదములగు రచనలచే దానిసజ్జ
2. Universal పముగ ప్రతిబింబింప జేయుటయే పరమార్థముగాగల కవిత్వ
- Sympathy. ప్రపంచలతగమును చిక్క-గజెడకరింపబడినది. ప్రపంచము
3. Emotion, సంకల్పజను పాతవలకారముగ సాధుల బాధించుటయు, సమ
4. Expression. స్తప్రపాణలయం సపారకరుణ వహించు వాత్మకుని యట్టిపర
- Poetry. మతపోషనులకు నట్టియకాంగ సాచుభాగ, కనులారగాంచి నపు
5. Truth దు కలిగెడి లోపలోచనమును, తదుద్దేశక ప్రాబల్యముచే వెడలె
- Omnipotent. డి వాక్యము లప్రయత్నముగ ఛందోబద్ధములై కవిత్వశ్రీ విరా
6. Nemesis. జితములగుటయు, సర్వవ్యాపక యనంతమహిమమును, వర

హింసా పుకాయములైన పాపాత్ములపాపఫలము ననుభవించు యందు నిలమివర్తిల్లముగచున్నది. సమస్తవాక్యాయసారము నెందుగృహీతకరించి యున్నది. ఇట్టివిమోగు నాల్గికి మహిమనియట్టి మహర్ముఖుని కారణయావేరించి, కిత్వ గున్నంతకాలము మానవులచే పఠింపబడు విహాస్యముల వ్రాయించుచుండును. గనుక ఇట్టివిమోగ గ్రంథములు దైవప్రేరితములు - దైవదత్తములు - పరిత్రములు - అను తిలకరన్నాములు - అర్థంతే పూజనీయములునై యొప్పుచున్నవి మనసూ యితిహాసమున దెలిసికొనుచున్నాము.

యూగతంత్ర విధానముల బోధించు గ్రంథములనుగ్రము లయ్యెను. అప్పటి ప్రాహ్లా
దములు రచించబడినవి.

ప్రాహ్లాదులు లావేళలముచే వర్ణరూపమున రచించబడిన గ్రంథములుగాన
విశేషమునువ్యవయత్నముచే గద్దరూపముననే యువిరచింపబడినవి. ప్రాచీనమైన
వాయుల ప్రభువు వచన రచనలీ ప్రాహ్లాదులులే. వేదములకును యజుర్వేదమునకును
గలపరస్పర సంబంధమును విశదీకరించుటయే వీరి ప్రయోజనము. వేదములు మనోక
విరచితములు. బ్రాహ్మణములు పురోహిత విరచితములు. అవిష్ణోకరూపమున వెలసి
నవి. ఇవివచనరూపమున వ్రాయబడినవి. వేదభావములు స్వచ్ఛములు - స్వభావ
కములు - సులభగ్రాహ్యములు - బ్రాహ్మణములభావములు స్వాభావికములుగావు. కదూ
గగ్రములు. అవిమృతములు ఇవితంత్రములు అందుకవికల్పిత విశేషములుపెక్కుగల
వు. ఇందిట్టివిలేవు వేదములతి మగురములు. ప్రాహ్లాదులు మొత్తముమీద నిస్సా
రములు. 1

ఇట్లు పద్యరూపమున గాని గద్యరూపమునగాని వెలసిన వాఙ్మయమును గ్రంథ
శ్రమగావించుటకు సాధామిక యుగములలో జనులకు సాధనములు లేకుండెను. ఉత్త
మభాషములుగల రచనలు మనుజులు సులభముగా న్న ప్తియుచుచుకొనుటకును, గా
బోవు తిరుముల వారి వానిని వ్యాపించియుండుటకును, వాదిభాషములెంత సంక్షిప్తము
గా తెలిసిన నంత సౌకర్యముగా నుండెడిది. పత్రములు, గంబములు, అక్షరములు,
ప్రారంభమిదలగునవి మనుష్యులకు తెలియని యాదికాలములలో నుత్తమరచనలకు సంతృప్తి
శీలత ప్రధానలక్షణము. సాధారణముగా మనోభావములను గద్దరచనలయందుకంటె
ష్టోకములు మొదలగుపద్యరచనలవలనందిమిడ్చింక్షేపముగా వ్యక్తముచేయుట కవిరాజు
లకుసులభసాధ్యమగుట చేతను, గద్యములకంటె పద్యములే నిస్సంశయముగా వ్రాచ్యము
లై గానయోగ్యములై నవగ్రహగ్రంథములై నివ్యవ్యంగ్యాన్ని పరిపూరితములై తనరారు
యందుటలేకను ఆలములో సుస్థకాస్త్రములును, వాఙ్మయమును ఛందోబద్ధమైన
ష్టోకరూపముననే రచింపబడిన సమస్తజనమందిరీయములై యున్నవలెను. కవు
లగుతారపురుషులయు, సకలవిద్యా స్వరూపిణియైన సరస్వతి వానినావేశించి, పల్కించి
నిగావించిన కావ్యములు దీపదిశ్మలనియు నెల్లవారు భావించి గౌరవించుటచేత
విద్యార్థములు కవితాలిన్ద్రై పాటాపడినట్లు గద్దరచనలను పాటాపడకుండిరి. అందు
చేరనే జైవిక వాఙ్మయమున విచనరచనలు బహుష్వల్పముగా గాననగుచున్నవి.

ఈ క్రొత్త కొన్ని శతాబ్దములు గడచిపోవంబోవ భావయందును, భావములందును పెక్కు- మార్పులు పొడచూపసాగెను. వేద, మత, వైదిక, తంత్ర, సాంఘిక సాంప్రదాయాదులగు నానాకాళిల కిట్టంబించిన పూర్వజ్ఞానము పాఠశాలకు సుబోధక మగుటకు వ్యాఖ్యానము లవసరము లయ్యెను. కాలక్రమమున నీవాఖ్యానముల సంగ్రహ మిరమగుచు ఏద్రుటచేతను శాస్త్రములైన సమస్త శాస్త్రముల విజ్ఞానమును కిచ్చ ద్విజుటుంబముల కగర్భముగటచేతను, వీనిని సంక్షిప్తముచుటకు సాధనముల సేకరింపించుట మిగుల యావశ్యక మయ్యెను. ఈయుగముననే సూత్రములు రచింపబడినవి. సూత్రములతి సుష్కపరిమలు. సమస్తవేదశాస్త్రాదుల సారము నిందుస్ఫటికీకరింపబడినదని చెప్పవచ్చును. ఇట్లొకరూపమున గాక వచనరూపముననే రచింపబడుట గమనింపవలసిన విషయము. రచనయందొక్క- యక్షరము తగినపక్షమున తమకును చిత్రీకరణమైనట్లు సంతకించుచు నీసూత్రకారు లతిప్రయత్న ప్రయాసములతో నీసూత్రముల రచించిరిని చెప్పబడినది. బహుసంగ్రహాలములగు నీసూత్రములు కాలక్రమమున వ్యాఖ్యాన సాహిత్యములేక పాఠశాలకు బోధపడక పొవుటచేత వీనిపైమరల వ్యాఖ్యానములు గావలసివచ్చెను.

మరియు నాగరికత వృద్ధియగుకొని భూద్వపత్రిములపైని, తాళపత్రములపైని, పూర్వవాఙ్మయమును సూత్రవ్యాఖ్యానాదులను లిఖింపబడి భద్రపరుపబడుట కవకాశములు గల్గెను. పూర్వసంస్కృత వాఙ్మయములో యజుర్వేదమునందును, ఆధర్వణవేదమునందును, ఆరువంతుల నొకవంతు గద్యరచన లగుపడుచున్నవి. బ్రాహ్మణములు వచనరచనలే. తరువాత సంస్కృతవాఙ్మయములో సూత్రములును, వానివ్యాఖ్యానములును వచనరచనలయ్యున్నవి. మరియు సర్గాంతములయందును, ఇట్లుగద్యశృంగారములలో నచ్చటచ్చట పాత్రముల వాక్యములలోను వచనరచనలగపడుచున్నవి. కొన్నిప్రాచీనగాథలకు కథాసరిత్యగరము మొదలగు కథలపుస్తకము లుగూడ సంస్కృతమున శ్లోకరూపముననే రచింపబడిన సందర్భమును బట్టిమాడ సమస్తముతిశాస్త్రసాంఘికసాంప్రదాయ రూపకమైన సమస్త వాఙ్మయమును శ్లోకరూపమున రచించి పుటలు యాశ్చర్యకరముగాదు.

శతసహస్రములగుటగల గ్రంథములనే గాజ్ఞానమునకు గాదు. అందువల్ల నొక పేరికి పేరికి శతాబ్దములు గడచుచున్నవి.

కున్నవి. తరువాత దండిదశమూరచరిత్రను, బాణభట్టు కాదంబరిని, సుబంధుకవి వాసవదత్తను గద్యగ్రంథములుగా రచించిరి. పంచతంత్రహితోపదేశములు మొత్తముమీద గద్యరచనకే చేరునని భావించవచ్చును.

సంస్కృతభాష తనప్రాబల్యమును కొద్దిగనో, గొప్పగనో, సమస్త భాషలపైని వాఙ్మయములపైని విస్తరింప జేసినది గనుకనే దేవభాషయని ప్రఖ్యాతిగాంచినది. ఆదేశ భాష సాహిత్యమును విశేషముగా గొనిన హైందవభాషలలో మనమిచట మాఖ్యముగా వాఙ్మయము బేరొకనవలసియున్నది.

మూడవ ప్రకరణము.

ఆంధ్రప్రశంస.

ఉ. “తల్లిసమస్త భాషలకు దైవతభాషయ; దేశభాషలన్
పిల్లలలోన నాంధ్రీయును పేరిటిరెంతయు ముద్దుబాడితా!
టల్ల జూతాదరించిన కతింబున బల్కులగుల్కుల మీరి యా!
ల్లనదకుక్క నక్క సెలియండొకు నెక్కుడు కీర్తి చేకొనెన్॥

ఆంధ్రప్రశంస ఐతరేయ బ్రాహ్మణమునందుగూడ కానవచ్చుచుండుటచేత నాంగ్రజాతి బహుప్రాచీనజాతిగా గవ్వట్టచున్నది. ఆంధ్రదేశము దండకావణ్యప్రకృతిశేషములలోని దనియు, పురాణపురుషుడగు శ్రీరాముడు భార్యాసోదరసమేతుడై యిచ్చటికివచ్చి యరణ్యవాసముచేసి పుణ్యభూమిగా జేసెననియు పామరజనులు విశ్వసించుటయేగాక విద్వాంసులుగ నవీనచరిత్రకారులుకూడ సిద్ధాంతముచేసి యున్నారు, హైందవసామ్యులు భరతభూమి నాక్రమించి స్థిరనివాసము లేర్పరుచుకొని మతవిశ్వాసమును గూర్చి గ్రంథముల వ్రాయునంతటి నాగరికులైన వేదయుగమునాటికి ఆంధ్రులుటవిశేషమైయున్నట్లు ఐతరేయబ్రాహ్మణమునందులేఖము గావించబడియున్నది.¹ ఉపాభారత

మనందు పెనుగొల్ల కళింగాంధ్రముల ప్రకారముగాననుచున్నది. తరువాతసంస్కృత
 గ్రంథములలోగూడ నాంధ్రదేశమునుగూర్చి తరుచుగా విననగుచున్నది. చంద్రగుప్త
 చక్రవర్తి యాస్థానమున గ్రీకురాయబారిగనుండిన మోగాస్థీనేను వ్రాసిన వాగ్తెలుగు
 ట్రి ఆంధ్రరాజ్యము మహాన్నత దశయందున్నట్లును, ఆంధ్రరాజ్యమునందప్పడు ముప్ప
 డ దుర్గములును, లక్షకొలదియును, రెండవేల యాశ్వికులును, పేయియేనుగులునున్న
 ట్లు తెలియుచున్నది. స్థిరీయను గ్రీకుచరిత్రకారుడు ఆంధ్రరాజ్యమును గూర్చి ఆంధ్ర
 బాహినిగూర్చి ప్రశంసించియున్నాడు. ఆశోకస్థంసచక్రవర్తి హువిష నాటికాంధ్రులు
 గౌరవము లైపల్లెలు, పట్టణములు నిర్మించుకొని ౩ జ్ఞములు స్థాపించి ప్రభుత్వమునేయు
 చుండి రనుటకు సశోకుని శాసనములే సాక్ష్యవిచిత్రమునై యిదిగా ప్రముఖులని వార
 లచలేనే యవశ్యులును కాంభోజులును నాభిమలను భోజులును ప్రతాపరులును ఆంధ్రు
 లును, పులిందులును, తనచేప్రకటించుటచే గొప్పద్రువులును నగు లిండిరని 13 వ
 శిలాశాసనమున సశోకుడు వ్రాయించెను. తరువాత గాంధ్రాక్షపత్తిల మగధచామ్రా
 జ్యమును జయించి యారాజ్యము నాక్రమించుకొని 4వ సంవత్సరములు నిరంకుశ
 వశగానేలివట్లు అష్టాదశ పురాణముల వలన తెలియుచున్నది. ఆంధ్రులుఉత్తరమున
 సుగధమునేగాక. పశ్చిమమున మహారాష్ట్రమును దక్షిణమున సింహళమువరకునుగల
 కర్ణాటాది దేశములను జయించి కొన్ని కతాబ్దములు పరిపాలించుటయేగాక ప్రచండ
 మైన నావికాదళము గలిగి. పూర్వపశ్చిమ సముద్రములపై తమయధికారమునునెరపు
 చు, భారతదేశవాణిజ్యమును తమచేతనిడికొని. భరణి, (Borneo) యవ (Java) ద్వీ
 పములలోను గాంధ్రద్వీపములకు వలసవోయిన యాంధ్రజనులను సంగమించుచు నేటి
 బ్రిటిషు రాజరాజ్యములైన పన్నెకేరీ, తమదిగ్విజయ మెల్లయెడల తెల్లమగునట్లు
 శాసనాదుల వ్రాయించి నాణెముల ముద్రించి ప్రకటించిరి సామ్రాజ్య విజృంభణ
 ముతో పాటావాఙ్మయవిజ్ఞానభాషా సహజముగా నుండునని నానాదేశచరిత్రపాఠకు
 లు విదితమైయుండును, ఆంధ్రసామ్రాజ్యముతో గూడవర్ధిల్లగనిన యాంధ్రవాఙ్మయ
 మెట్టిదో తెలిసికొనుటకు సాధనము లింతవరకేమియు గానరాలేదు. ప్రాచీనాంధ్రవా
 జ్మయస్వరూపము తెలియలేదు సలేకదా ఆభాషాస్వరూపమైనను సరిగానిదైయుచు

2. Prof. Radha Kumud Mukherjee - History of Indian
 Shipping Page 44 Onwards - Kalinga - Andhra and
 Kushana periods.

టకు తగిన సాధనములింక నులభింపకున్నచి.

1|| తెలిసినంత వరకాంధ్రదేశమును బాలించిన రాజులలో నాంధ్రరాజులైనవ్యవహరింపబడుచున్న యాంధ్రపంతులు ప్రముఖులుగాను ప్రగములుగాను గడఁచుచున్నారు. వీరికుత్తరమున పాటలీపుత్రమును దక్షిణమున గుంటూరు మండలములో గృష్ణాతీరముననున్న ధాన్య కటకము (ధగణికోట) ను రాజధానియైయుండెడివి. ఈశ్వరణి కోటనైతేనపల్లి తాలూకాలో నమరావతి యున్నది. ఈయాంధ్రరాజులు బౌద్ధమతావలంబకులు. బౌద్ధులకు బ్రాహ్మణ్యమునకంటె ముఖ్యము. బౌద్ధమతగ్రంథములు రచించుగా ప్రాకృతముననున్నవి. ఆశోకునికాలమునందు ప్రాకృతము రాజభాషయై యాతని శిలాశాసనములు నాభాషయందే రచింపబడియున్నవి. సెద్దకాసనములు మాత్రమేగాక పల్లవ, చళిక్కిలీలు, ఘంటసాల మొదలగు గ్రామములయందున్న చైత్యములయందొకటిగాని చెక్కబడియున్న చిన్న కాసనములు కూడ ప్రాకృతమున నేయున్నవి. ఆ కాసనములెచ్చటను నింతవరకు గానరాలేదు. కాబట్టి నాంధ్రరాజుల కాలమున ప్రాకృతభాషయే రాజభాషగా నువ్వవహరింపబడుచున్నట్లుపొందుచున్నది. ఆకాలమునందు చెప్పగెట్లున్నదో తెలియుట కాధారము లింతవరకులభింపలేదు. ప్రాకృతవాద్ధి మతగ్రంథములతోపాటు కొన్ని ప్రాచీనాంధ్రగ్రంథములు చీనాదక్రవర్తల ఆంధ్రభాండారములలో నున్నట్లులేవకు తెలియవచ్చెనని మామిత్రులొకరు తెలుపుచున్నారు. ఈయంశమును గూర్చిచూచింపవలసియున్నది. ఆకాలపుదేశ భాషాభివృద్ధినిగూర్చి ఆంధ్రచరిత్రకారులట్లు వ్రాయుచున్నారు 2

2. ఆకాలమున నార్య బ్రాహ్మణులు సంస్కృతప్రాకృతములను వాడుకొనుచుండిరి. రాజకీయ భాషప్రాకృతము. వ్యవసారిక భాషమాగధము. ప్రాచీనమహారాష్ట్రము - పైతాచి - ఆపభ్రంశముమొదలగు ప్రాకృతభేదములు దేశభాషలుచుండినవి. ఆకాలమునవాడ బడుచుండిన లిపిమార్గము లిపిగానుండెను కాసనము

1. బృ|| 19 జములి రామయ్యపంతులువారు ఆంధ్రసాహిత్య పరిష్కర్తిక. 5 వ సపుటములో పేర్కొనిచిన “ప్రాచీనాంధ్రభాషాస్వరూపము” అనువ్యాసములోని సంగతులు.

2. ఆంధ్రసాహిత్య - పరిగమరపుటము - 177 - 178 పుటలలో చూడుము.

బృ|| 19 - 20 - 21 - 22 - 23 - 24 - 25 - 26 - 27 - 28 - 29 - 30 - 31 - 32 - 33 - 34 - 35 - 36 - 37 - 38 - 39 - 40 - 41 - 42 - 43 - 44 - 45 - 46 - 47 - 48 - 49 - 50 - 51 - 52 - 53 - 54 - 55 - 56 - 57 - 58 - 59 - 60 - 61 - 62 - 63 - 64 - 65 - 66 - 67 - 68 - 69 - 70 - 71 - 72 - 73 - 74 - 75 - 76 - 77 - 78 - 79 - 80 - 81 - 82 - 83 - 84 - 85 - 86 - 87 - 88 - 89 - 90 - 91 - 92 - 93 - 94 - 95 - 96 - 97 - 98 - 99 - 100

లన్నియు పాలిభాషతో నున్నది. ప్రాచీన ద్రావిడభాషయే పైకాచి యనబడుచుండెను. ఆర్యులువీనిని పైకాచియుని యపహాస్యము చేయుచుండిరి. ఆయినను ఆంధ్ర రాజుల భాషలో గ్రంథములను వ్రాసియు వ్రాయించియు జేశభాషను ప్రోత్సహింపగలిగిరి. శాలివాహనుని మంత్రియగు గుణాధ్య చండితుడీ భాషలోనే బృహత్సంధను రచించెను. శర్వవక్త్రయనుమరియొక మంత్రికాతంత్రవ్యాకరణము నాభాషలోనే రిచించి శాలివాహనునకు చెప్పెను. హాళికాత వాహనుడు ప్రాచీనమహారాష్ట్రభాషతో సత్సత్రియను గ్రంథమును రచించియున్నాడు. వీనిని బట్టియాంధ్ర రాజులపరిపాలనమునదేశభాషలు పోషించబడి వర్ధిల్లినవని యూహింపవచ్చును. ఈపైకాచిభాషనుండియే అరవము తెలుగు కన్నడము మళయాళము తులు మొదలగు భాషలు జనించినవి. అనేకభాషల సాంకర్యము తెలుగుభాష కబ్బుటతచే తక్కినపైకాచీ పుత్రికల కంటె తెనుగుభిన్నముగా గాన్పించుచున్నది”...“అనార్యులైన జనసామాన్యము యొక్క భాషను స్పృహించింప బూనిప్రయత్నించిన విధమును ఆకాలము నందలి రాజులును మంత్రులును జనసామాన్య భాషను గ్రంథములు వ్రాయుచు, వ్రాయించి వ్రాసినవారిని సత్కరించు చుండినట్లును ఆర్యులూ భాషయందును తద్భాషా గ్రంథముల యందును ఆ నూయ గలిగి యుండినట్లును బృహత్సంధావ్యతంత్రమునుబట్టి మనకు సులభముగా బోధపడుచున్నది. ఈబృహత్సంధా ప్రబంధమును నుబంధుకవి వాగవదత్లోను బాణకవికాదంబరిలోను కాలిదాను మేఘసందేశములోను తడవియున్నారు. నాగా నందిప్రియదర్శికా రత్నావళి మాలతీమాధవ ముద్రారాక్షసాదిరూపకములనును కాదంబర్యాది కథలకును ఇదియేమూలము. తరువాతకొన్ని శతాబ్దములకు కాశ్మీరదేశమున సోమదేవుడను కవివర్యుడు ఈకథనే కథానరత్నాగరమును పేరసంక్షేపముగా సంస్కృతభాషలోరచించి నాడు. దీనినికథాశాఖకు సంబంధించినవచన వాగ్మయప్రశంస ప్రకరణమునందు విపులముగా ముచ్చటించెము.

III ఆంధ్రసామ్రాజ్యము క్షీణించి యంతరించిన తరువాత పల్లవులదేశమునకు రాజులైరి. వీరుఆంధ్ర కన్నడ చోళదేశ ములలో జాలభాగము కూడబాలించినట్లున్నది. వీరికాసనములను బట్టి యశ్వత్థామ కొకానొక యప్పరస్త్రియందు బుట్టిన

1. “ప్రాచీనాంధ్ర భాషాస్వరూపమును గూర్చి బ్ర|| శ్రీ జయంతిరామయ్యపంతులు వారు “ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక - 5 వ సంపుటములో ప్రకటించిన వ్యాసము చూడుము.

పల్లవుడను పురుషుడు వీరివంశకర్తయనియు వీరువైదిక మార్గావలంబకునియు గన్పట్టుచున్నది. కాని యాంధ్ర రాజుల కాలమందు ప్రాకృతము వ్యవహార భాషగా స్వీకృతమగుట చేకాబోలు వీరికాగనములు కూడననేకములు ప్రాకృతమునందే రచించబడినవి. ఇట్లేవలికాసనములలో కొన్నిసంస్కృతము నందున్నవి గానియాసంస్కృతము తరుచుగా లక్షణవిరుద్ధముగను, ప్రాకృతపదభూయిష్ఠముగను గనబడుచున్నది.

విజయతాబ్దారంభమున జాతుక్య లాంధ్ర దేశముపైదండెత్తివచ్చిపల్లవరాజులను జయించి దేశమును స్వాధీనముచేసుకొని పరిపాలింప గలిగిరి. వీరుమానవ్యగోత్రులు, హోరిపుత్రులు, సుప్తమాతృకలరక్షణముగలిగి కార్తికేయనుగ్రహమున నుద్భవయమును గాంచినయు నారాయణాను గ్రహముచే వరహాధ్వజమును బడసియాధ్వజమునీడనుండి అనేక రాజులను వశపరుచుకొని రనియుకావనముల కలన తెలియుచున్నది. చాళుక్యవిజయాదిత్యుని కుమారుడగు జయసింహపల్లవుడు విష్ణుభట్టసోమయానిలన దెంపబడి విష్ణువర్ధనుడను నామము వహించి, కదంబులుగాంగులు రాష్ట్రకూటులు నయూతులవారి నోడించి రాప్రకూట రాజయిన యింద్రుని నుక్కిరించివానిరాజ్యమును స్వాధీని వాతాకినగరము రాజధాని గాపరిపాలనము చేయనారంభించెను. ఇతనియనంతరముగణరాగుడు, పులహేవిపల్లవమహారాజు, కర్తివర్ధమహారాజు, మంగళేశుడుననువారలు రాజ్యమును క్రమముగా విస్తరింప జేయుచుండిరి. క్రీ.పూ॥ 611 వసంవత్సరమున సింహాసనముకువచ్చిన త్రిపుళ్ళేవిపల్లవ మహారాజు హానేనలం గుర్యుకొని పోయి దక్షిణ కోటలమును జయించి, కంకింగ వేంగీ దేశములపై దండెత్తివచ్చి పిష్టిపుర (పితాపుర) దుర్గమును సాధించి కంకింగ వేంగీదేశముల జయించి తనసోదరుడగు కుబ్జవిష్ణువర్ధనునిరాజప్రతినిధిగానుండెను. ఈకుబ్జవిష్ణువర్ధనుడే తరువాత స్వత్రాత్రుడై వేంగీదేశమున పూర్వచాళుక్య రాజ్యమును స్థాపించినాడు. ఈతనియన్న యగువృద్ధి విపల్లవ మహారాజును సత్యాశ్రయితుడనియు నీతనికి విషమసిద్ధియనియు విరుచునామములు గలవు. అదేపురులగు స్థలమర్గములను జలదుర్గములను భేదించిన మహాకూరుడగుటచేనీతనికి విషమసిద్ధియని విరుచువచ్చెనని తిమ్మాపురకాగనమున చెప్పబడినది-1. ఈవిషమసిద్ధి మహారాజు క్రీ.పూ॥ 615 సం॥రమున చైత్రమాసపుూర్ణిమ తరువాత మహారాజు పదవిని గాంచినదురనివిశిష్టములురాజ్యము చేసెను. ఈతనివంశజుల క్రీస్తుశకము చంద్రోడు

1. See Epigraphica Indica Vol. IX Page 317 No. 50 Line 8.
 స్థలంబాది చుర్గవిషమేవ్యపి!

పదమూడవ శతాబ్దమువరకీ దేశమును పరిపాలించిరి.

ఇట్లే డెనిమిది శతాబ్దములీ యాంధ్రదేశమునేలి చరిత్రయలదుకడు ప్రఖ్యాతిగాంచినచాళుక్యసమ్రాటయైన బౌద్ధక ధర్మప్రసన్నుడు. సంస్కృతభాషాభిమానులు గావున నాకాలమునబుట్టిన శాసనములు సంస్కృతమయముగా నున్నవి. కానియాంధ్రమున బుట్టిన తామ్రశిలాశాసనములొనచ్చటచ్చటతెనుగుమాటలు కొన్ని చేరియున్నవి. వీనినిబట్టియాంధ్రపుడెనుగుభాషాస్వరూపము స్థావర లాకన్యాయముగా గొంతవరకునిర్ణయింపవచ్చును. అంధ్రోపలభుల కాలమందు పా్కృతభాషయే రాజాశ్రయముగలిగి గౌరవింపబడుచున్నను జనులాంధ్రులగుట నాంధ్రభాష వాడుకలో నుండకమానదు. కానిసలహామెగ్గింధరచనా సహమైనభాష యుండియుండదు. తద్భవశబ్దములనేకము లీకాలముననే పా్కృత భాషాద్వారమున తెనుగులో రినట్లు కనబడుచున్నది. పూర్వచాళుక్య వంశకర్తయగు సత్యాశ్రయ వహారాజు ఆతని వంశమున వైదికధర్మ ప్రవర్తకులు నునంస్కృత భాషాభిమానుల నైయున్న ఆంధ్రభాషావాగ్ధ్యములను పోషించుటకు గూడబద్ధకంకణలై కృషింపిరనటకు.

కం॥ మనుమూర్తీకారితోకం । బునవెలయగ దేశకవిత గుట్టించి తెనుం
గునిపిరింధ్రోపయమున । సంతాత్రయుని దొట్టిచాళుక్యపుల్ ॥

అనికుమార సంధవమున వన్నెచోడకవిరాజు భామణి కెప్పిన పద్యము ప్రబలతార్కాణముగానన్నది

“చాళుక్యరాజ్యముతోడ నాంధ్రభాషయు దినదిన ప్రవర్ధమానమై రాజరాజు నాటినున్నత స్థితికివచ్చినది. కవికులతలకుండగు నన్నయభట్టారకుడు భారత రచనయందు ప్రయోగించుటచేత నీభాషపావనమై భాషికవులకు పరిమప్రమాణమైనది. ఆమహాకవిని వాగనుశాసనుడనట కిదియొకటిచాలును.

నన్నయభట్టారకునికి పూర్వమాంధ్రభాషలో వెలసిన పద్యకావ్యముగాని గద్యకావ్యముగాని చంపుప్రాసని ఇంతవరకొక్కటయు దొరకలేదు. 1 ఆయనను అట్టి

1. నన్నెచోడకవిరాజు భామణి రచించిన యాంధ్ర ‘మహారసంధవ’ కావ్యము నన్నయకు ముందొక శతాబ్దమున వనగా క్రీ॥ శ॥ 927 నం॥ న వ్రాయబడినట్లు ఆగ్రంథనంపాదకులగు బ్ర॥ శ్రీ॥ మానవల్లి రామకృష్ణకవి M.A. గారు ప్రకటించియున్నారు. కానియాంధ్రవిద్వాంసు లనేకులాకాల నిర్ణయములంగీకరింపలేదు. రావుహర్షుల వీరేశలింగంపంతులుగారు నన్నెచోడుడు నన్నయకు తరువాతవాడనియే తమకవుల

కవులును కావ్యములున్నట్లు విశ్వసించుటకు కొన్ని హేతువులగు పడుచున్నవి. ఉభయభాషాకావ్య రచనాభి శోభితుడిగు నన్నయ భట్ట-రక్షడు రాజరాజనభను వర్ణించుచు నందు “మృదుమధుర రసభావ భానుర సవార్థ వచనరచనా విశారదుడైన మహాజవులున్నారని చెప్పియున్నారు.” (ఆనందము 1 - 8) ఇంతవరకున్నట్టి కావ్యములేవియు లభింపలేదని మాత్రము అంగీకరింపక తప్పదు. అట్టిపూర్వవాప్తయము మనకింకను లభింపకున్నందుకు చింతిల్లుచు, ఆకాలమునాటి యాంధ్రభాషాస్వరూపమునైన కొంత చూచిసంతసితము. ఆస్వరూపమును స్థావరపులాకన్యాయముగ గ్రహించుటకాకాలపు శాసనములే ముఖ్యసాధనములు. ప్రాచీనచాళుక్య రాజుల శాసనములు సంస్కృతమునందే రచింపబడినవి గాని తరువాతిశాసనములు కొన్నిటిలో శాసనకాలమును, గ్రామసీమారులును సరిహద్దులును వివరించునపుడు తెలుగుమాటలు ప్రయోగింపబడినవి అట్టిశాసనముల రెండుమూడిచ్చట నుదాహరించుచున్నాను.

(1) ఇంద్రకీల ప్రవృత్తముమీద రెండు చాళుక్యశాసనములు.

చాళుక్యభీమునినాటి శాసనము - మ|| జయంతిరామయ్యపంతులుగారు ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక (సంపుటము 7 సంచిక 4) లో ప్రకటించినది చూడుము. అందు కాలమును నూచించు భాగమిట్లువ్రాయబడియున్నది. “స్వస్తిశ్రీ నర్మలోకాశ్రయ శ్రీవిష్ణువర్ధన మహారాజుల ప్రవర్ధన మాన విజయరాజ్య సంవత్సరంబుల్ పదిపడగునేండ్లు విక్రమాదిత్య తనయశ్రీ విష్ణువర్ధన ప్రసాదాచ.....

(ఈశాసనకాలము శాలివాహనశకము ౯౩1 అనగా క్రీస్తుశకము 909 అని నిర్ణయించబడియున్నది. 2-10-22 తేదీగల ఆంధ్రదినపత్రికయందు కాకినాడ విలేజిరి యింద్రవర్మ శాసనమునందు (క్రీ|| శ|| 884 సం||రం||) “అలపాంబోళ్” “నెప్పిలూ” “సోమయాజుల వెల్లెక్కి-బోళ్” “మ అటబోళ్” “పొల్కొంకుల్” “కాంశవోడబోళ్” అనుమాటలున్నట్లు వ్రాయుచున్నాడు. దీనినిగూర్చివిచారించవలసియున్నది.

చరిత్రమునందిట్టివల సిద్ధాంతముచేసియున్నారు. తంజనగరము లేవప్పైదుమాళ్లయ్యగారు మొదలగు విద్వాంసులులే విషయమై చేసిన విమర్శనములవలన నీసిద్ధాంతము మరియు పోషింపబడుచున్నది. కావున నన్నెవోడుడు నన్నయకు తరువాతవాడనియే నిశ్చయింపవలసియున్నది.

2. సరిహద్దులను మూచించు భాగము.

చూడుము. Epigraphica Indica. Vol. XII Pages 61-65
Nannuru Grant of Ammaraja II

అమ్రరాజు విష్ణువర్ధన మహారాజు (క్రీ॥ శ॥ 918 - 925) నమ్మూరుగ్రామము
దానము చేసినట్లు వ్రాయించిన శాసనములో 26 వ పంక్తిలో ఆఖరు పదములును
27 - 28 పంక్తులును -

“అస్యత్రైతన్యావధయః పూర్వతః స్థాపితశిఖాగుణ్ణసీమ
దక్షిణతః పందివేదేరీ పన్నసమైవసీమ పశ్చిమతః శ్రోష్వేటి తూర్పుసీమ
ఉత్తరతః ఈందులగుర్తి ఏతేషామధ్యవర్తి త్రైతమ్

మఱియునిటీవల 1921 సం॥ ౭౦॥ అంధ్రప్రతిక సంవత్సరాదిసంచిక
73 - 80 పుటలలో బాదసమహారా జాసంగిన “అరుంబాకతామ్ర
శాసనము” ప్రకటింపబడినది. అందు సరిహద్దుల భాగమీ క్రింద
వ్రాయుచున్నాను.

“అస్యగ్రామస్యావధయః పూర్వతః చెఱకుంబల్లి
దక్షిణతః శ్రీపూడ్డి
పశ్చిమతః కావూరు
ఉత్తరతః గోమడుపు

ఈశాసనకాలము క్రీ॥శ॥ 977 - 999 మధ్యమండునని మ॥ కొ॥ వే॥ లక్ష్మణశాస్త్రి
లుగారు కాలనిర్ణయము చేసియున్నారు.

3. మఱియొకటిచూడుము - Epigraphica Indica Vol. VI page
రాజరాజన రెండ్రుని తండ్రియైన విమలాదిత్యుడు శాలివాహనశకము 932 సంవత్తి
(క్రీస్తుశకము 1011 సంవత్సరము) భూదానముచేసి వ్రాయించిన రణస్థపూడి శా
సరిహద్దుల భాగము:-

“అస్యావధయః

పూర్వతః కాతనసిపియ చెఱువుపఱుమటికట్ట

ఆగ్నేయతః మ్రోతుకఱతియుం బొలురియు రణస్థపూండియు ము
య్యలికుట్టున వేలంగగుట్ట పఱుమటికట్ట

దక్షిణతః పెంజెఱువు కట్టసిగు (నా) విత్తోవ

నైరుత్యతః పాలూరియుం గోఱుకోటియు రణస్థపూండియు ముయ్యలి
కుట్టున చిత్తగుట్ట,

పశ్చిమతః గోఱుకోటిపోదఱు.

వాయవ్యతః ఱుల్లసీమైవసీమా.

ఉత్తరతః కఱపఱ్ఱియు నేఱ్ఱిటయుసీమైవ,

ఈశానతః ఏఱ్ఱిటయు మ్రోస్తుకఱ్ఱియు రణస్థి పూండియు ము
య్యలికుట్టు

ఏతద్.....

(ముయ్యలికుట్టు అనగామూడుసరిహద్దులు కలియుచోటు అనియర్థము.)

3. యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనము.

నన్నయభట్టారకునకు పూర్వము కేవలహంధ్రును రచింపబడి దొరకిన శా
సనము యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనము. ఈశాసనము క్రైస్తవబృదులు 890 - 948
మధ్యపుట్టియుండునని కాలనిర్ణయము చేయబడియున్నది ; ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు
త్రికయుక్క- 6 వ సంపుటము 49 - 88 పుటలలో బ్ర|| క్రి|| జయంతిరామయ్యపంతు
లుగారిచే ప్రకటింపబడినది. అందు 29 వ పంక్తి యాఖ్యరచనములు మొదలు 26 వ
పంక్తి తుదవరకున్న భాగము పచనరూపమునను శేషించినదంతయు మధ్యాక్క- ౮
పద్యరూపమునను ఉన్నది. ఈపచనపంక్తులలో నాఖరియారింటికి పంక్తి మొదటి
యక్షరములు పోయినవి. మిగిలినదంతయు సీక్రింద వ్రాయుచున్నాను.

“.....దీనిజేంబోలు

యేలెమరతిరబేలు

× రొడ్డు సోటిగోరగ

× సుబెట్టివేరుగనుజ

× యిత్తి తినేకొణికాచు

× రదీనిద్దారునిల్వినవారు

× తిదప్పియశివుటవా

× బుగాగ ”

ఈశాసన వృత్తాంతమంతయు నాంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రికవారు పుస్తక రూపమునగూడ ప్రకటించియున్నారు.

మరియు 2-19-1922 తేదీగల ఆంధ్రదినపత్రికయందొట్లు ప్రకటించబడినది.

విడువాదలపాలెపు శాసనము.

ఇది కాకినాడ వాస్తవ్యులయిన కీ॥ శే॥ నాశం పద్మనాభముగారిచే ప్రథమమున సంపాదించుబడినది. ఇదియొకపద్యదొరతనమువారికి పంపబడి చదువబడినది. శా. శ. 940 సం. అరగా కీ॥ శ॥ 1018 సంవత్సరమునందు యీ శాసనము వ్రాయబడినది. రాజరాజనరేంద్రుడు కీ॥ శ॥ 1028 సం. సెప్టెంబరు నెలలో పట్టాభిషిక్తుడైనటుల యీశాసనమువలన ఋజువుగనుచున్నది. వఱుకామరాజు, తెమ్మరాజు, యిమ్మడి బెడంగరాజు, శోధపురాజు, కాలియుగ కణ్ణరాజు, వీరు “పడవలు నడువ నేయకు (నకు) (అనిగా నేనాధిపతి అని ఆర్థము చెప్పబడుచున్నది.) గ్రహరము యిచ్చినట్లున, యీ ప్రదేశములకు నైఋతిభాగమున కాలూరు, తూర్పున పోంగూటి, దక్షిణమున గరికిడి, ఆగ్నేయమున రేంగులచెఱుపు, పశ్చిమమున పోతిపూణ్ణి, మొదలగు పార్శ్వల మధ్య ఆముగ్రహార మున్నట్లుచు శాసనము తెలుపుచున్నది.

పైశాసనములలోనున్న తెలుగువ్రాతలను, తెలుగుమాటలనుబట్టి చూడగా నన్నయభట్టారకునికిమందు నూరు, నూట యేబదిపంచత్సరములకు పూర్వము తెలుగుభాష యొక్కయాద్యప్రకృతి. అనగా బాల్యావస్థయందీ భాషయేరూపమును దాల్చియుండినో మనము గ్రహింపగలుగుచున్నాము. అవల నొకటి రెండుశతాబ్దములు గడచినయనంతరమాంధ్రభాషామతల్లి నన్నయభట్టారకాది కవిచంద్రుల కళాప్రభావముచేత

నెట్లెట్లనిలైకో, ఆదలివాజ్జయమేయే రూపముల వాల్చి విజృంభించ గల్గెనో, ఆవి
జృంభణమున బాడనూపిన గడ్డ వద్ది కాఖుల వాజ్జయమునకు గలవరప్పర సంబంధమె
ట్టినో చిర్చితము.

ఆంధ్రగద్యవాజ్జయచరిత్ర.

నాల్గవ ప్రకరణము.

చంపూకావ్యబాహుళ్యము.

మ|| “మహీయై వాగనుశాసనండు సృజియింపన్ గుండలీంద్రుండు ద
న్మహానీయస్థితిమూలమై దనర శ్రీనాథుండు బ్రోవన్మగో
మహులై సోముడుభాస్కరుండు వెలయింపన్ సాంపువాటించు నీ
చరణాంధ్రోక్తి మయప్రపంచమున తత్త్వాగల్భముహించెదన్.”

గ్రీసత్వాశ్రయప్రముఖ చాళుక్యనృపాలు రణీకులతి గారాబముతో బెంచుంటం
డేసి నైసర్గికాటవికతస్వీడి మోటుతనంతెడబెట్టుచున్న యాంధ్రభాషాకుమారి నన్న
వాగ్మిమహామహుని యపాంకకాశల ప్రభావముచే సంకరితమై, సూతనోజ్జీవుల
గౌరి, సురగుడేరిన మందఃనుకుమార శరీరములు ఇంపుమీరెడ మృదుమధుర వాక్కు
లు, సాంపుగుల్మేడు గంభీరమహానీయ స్వరూపమును బడసి, సాహిత్యాభిమానులకు
నిగంతుమనః ప్రియంబునయు మనోజ్ఞమూర్తిం దాల్చగలిగి గావున నాంధ్రభారతని
నచ్చు సామ్య చితురాననుజే సృజించి చేపట్టి కాసింపెననుట యెంతయు సమంజసముగా
నున్నది. ఈకవికులతికుండే విధమున సృజించి కాసించిన యాంధ్రవాణీ ప్రపంచమా
తని యనంతరమున నన్నెన్నోడకవి రాజశిఖామణి మేధాసంపత్తి జూరగాని, భాస్కరకవి
బ్రహ్మత లేకొనక మొకింత పరిగ్రహించి, భారతరంహిత మిషంబున తిక్కకవి బ్ర
హ్మచే వేవితపరమాధ్యము లెన్నగ నెంగినపై, నాచనసోముని సర్వజ్ఞతం బాలుగొని
గ్రేనాః కవి పార్వభౌమండు కల్పించిన శృంగార వీనులం దిరిగితిరిగి యావలభక్తా గ్రేస
యెండు పోలనాచాత్యుండు ప్రబోధింప విరక్త చిత్తయు భక్తిమార్గ గామియునై
యొల్లెల్లలాగెను. తనవారక మాంధ్రపరస్వతి శ్రీకృష్ణదేవాయ చక్రవర్తిపజ్జంజేరి

సహస్రసహస్రముల సంరక్షించి పూజింప నాంధ్రకవితా పితామహుని ప్రాథత్యముంగర
చీ, ముక్కు-తిమ్మనార్యు ముద్దుపలుకులు వినుచు, రామకృష్ణుని పరిహాసపదగుంభనములకు
ముచ్చటనొందుచు, నట్లట్లు సిగ్గుజముల నడుమకొంతదనుక విహరించి, విహరించి రామరాజ
భూషణుని క్లేష వైచిత్ర్యముల కెంతయు బ్రీతిబిత్తయై యావల నూరనార్యుని ప్రభావ
ముచే సకలకళా పరిపూర్ణయు సర్వజనాహ్లాదకారిణియునై సంచరింపజొచ్చెను. కాని
పేకటకవి నైవేద్యమిడిన పాకమునబడిన చేమకూర' మెసవిన తరువాత కవినామధూ
రులగువార లనేకులొంద్రవాణికి, ఉత్కల-లాంగనల కరకంకణములే మేలుమేలనిపించు
వాని, నలంకారములను పేరబరగు వాని నయోమయ భూషణములం దెక్కు-బెట్టి, నిలు
వల్ల బహుబంధములపొలుకేసి, చురుకైనగులం బెట్టుట కారణముగ నాంధ్రపాఠస్వత
మాత మిగుల నీరసించి శోషించి ప్రాణమాత్రావ శిష్టమయ్యెనుని యాంధ్రభాషాభిమా
నులకెల్లరకూ విదితమైయున్నది.

ఇట్లుద్భవించి పేపొందె నీరసించిన యాంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచమునందలికావ్య
జాలమునకును, పాశ్చాత్యుడి వాఙ్మయముల పొడనూపెడి కావ్యజాలమునకును రచన
విధానమున నొక గొప్ప భేదముగపడుచున్నది. పాశ్చాత్య పద్యకావ్యములలో కావ్య
మంతయు గణాదినియముములను పాటించుచు పద్యరూపముననే యుండును గానినడం
మనెచ్చటను గద్యగానరాదు. కొన్నిదృశ్య ప్రబంధములలో మాత్రము సీచపాత్రముల
నోటనుండి గద్యసాధారణముగా వినవచ్చును. మరికొన్ని స్వల్పసందర్భములలో కూ
డ నట్టి దృశ్యప్రబంధములలో మాత్రము కావ్యమద్యమున నచ్చటచ్చట గద్యకావ్యము
ను. కానిమరియే యితర పద్యకావ్యము లందును కొంతపరకు పద్యమును మరికొంత
గద్యయును జేరియుండెను. గద్యపద్యాత్మకములై చంపువులనంబడెడి మిశ్రితకావ్య
ములా హాఙ్మయములలేవు. సంస్కృతమున చింతాకావ్యములు కొన్నిగలవు. మన
యాంధ్రమండలమునో కావ్యపురాణాదులన్నియు నించు మించుగ చంపువులేయై యు
న్నవి. నిర్వచన గ్రంథములు కొన్ని పొడమాపినవి కానిఅవి బహుస్వల్ప సంఖ్యాక
ములైయున్నవి.

కావ్య మద్యమున వచన రచనమున కెడమియనని భీష్మించి యాంధ్రయన ప్ర
థమనిగ్నవచన గ్రంథము రచించినవాడు కవి తిక్కన. ఈతడు చిన్నతనమున నుత్తర
రాహుళ్యమును నిర్వచనగ్రంథముగా రచించెను. వచనములేక వర్ణనమును జెప్ప

టకప్రమను దిలంపీతనికి కలదనుట కారామాయణములోని యీక్రింది పద్యము నిదర్శనముగా నున్నది.

క॥ వచనము లేకయవర్ణన ! రచియింపగ గొంతవచ్చు బ్రాధంలకుగఱా ।
ప్రచయము బద్యములన పొందుచితంబుగ జెప్పటార్యులొప్పిడమనకే ॥

పీఠిక పద్యకావ్య రచనగవ్యమైనదియు, నందుచేతనే యది యధికగౌరవ హేతువని యు కొండరుతలంచుట గలదు.

చూడుము - కంకంటి పాపరాజురచించిన యుత్తర రామాయణ మునందీ క్రింది పద్యము :-

మ ॥ పరుసందిక్కిన యజ్ఞ నిర్వచన కావ్యంబై తగంజేసెను ।
త్తర రామాయణ మందు నున్నది ప్రబంధంబూని నిర్మించుటే
సరసత్వంబుని ప్రాజ్ఞులారని కసింపబోకడీ రాఘవే!
శ్వరు చాట్రము లెందలెన్ని గితులన్ వర్ణించినన్ గ్రాలే!!

అనిప్రబంధము అనగాచంపువుకంటే నిర్వచన కావ్యములందు నుండిరలకు గౌరవమెక్కువని తెలుపుచున్నాడు.

తిక్కినరచితమైన యుత్తర రామాయణములో గొంత కథమిగిలి యుండగా దానినే కాశ్వాసముగా ముగించిన జయంతి రామభట్టకవి తనభాగమును నిర్వచనము గావ్రాసెను.

వీరితరువాత మధ్యయుగమున మరియేనిర్వచన గ్రంథములు రచింపబడినవోతెలియరాకన్నది. ఇటీవల రాఘోపాధ్యయ కందుకూరి వీరేశలింగముగారు శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠనిర్వచన నైషధమురచించిరి. మచ్చవెంకటకవియనునాతడు క్రి॥ శ॥ 1884 సంవత్సరములో పర్ణామిడి మండలమున శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠనిర్వచన కళచరిత్రరచించెను. ఈగ్రంథమును పూండ్ల రాఘకృష్ణయ్యగారు తమఅనుదితగ్రంథ చింతామణి

చూడుము. భాగ్య-రోదంతము పుటలు, 24 - 27. బ్ర॥క్రి॥ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారు రచించినది.

లో 1893 సం || వ్రచకట్టించుచు నీగంధ పీఠికయందు 11వపుటలో నిట్లు వ్రాయుచున్నాడు

నిర్వచన గ్రంథము-పంచము లేక శేవల పద్య భూయిష్టమైన గ్రంథము ... ఇట్టి కృతున్నియు నిర్వచన నియమములోనివి, ఈనియమమునకు మార్గదర్శి బుధారాధన విరాజియగు తిక్క-న సోమయాజి.... ఇట్టినిర్వచన గ్రంథములనేకము లిలవెలయుచున్నవి. వాని నెల్లనిచట బేర్కొనుట యనావశ్యకము. అయినప్పటిలో నెల్ల బ్రహ్మశ్రీ కొక్కొండ వెంకట రత్నము పంతులుగారి “శ్రీవిత్తేశ్వరీయము” నిర్వచన గ్రంథములలో దలకట్టనడిగి యున్నది. ఇందుచాదాపుగా 3000 పద్యములు గలవు.

ఇట్టినిర్వచన కావ్యరచన ఒహాద్రయాన కరమనియు, ఇట్టిభువనకాగ్రమును నిగ్నమించి తమయసాధారణ ప్రజ్ఞలోకొదితము గావించియనన్య సామాన్య గౌరవ లోభముం బడయవలయుననియు తలంచి పట్టుదలతో గూర్చుండి తెలుగున నిట్టికావ్యములే యుదాహరణ కవుల వ్రాయబాలినట్లుగు పడుచున్నది. కాని పంచ ఒహాద్రయ రచింపమ దప్పవీనియందు ర్తమ కావ్యలక్షణమైన కవిత్వ కళావశేత్వ మేమియుగానరా నందున వీనికి వాఙ్మయరాష్ట్రమున ప్రవేశమున్నదనుట కవకాశము జాలకున్నది. బాల్యమున సందేహించుచునే నిర్వచనోత్తర రామాయణ రచన కుషక్రమించి, పట్టుదల కెల్లెట్లో పనిజేసి తిక్క-న వ్రాసితి ననుకొనియెను గానియారా మాయణము భారతమంత ప్రజారంజకముగా నుండక, వ్యాప్తి గనక యుండిపోవుట మనమందర పెరిగియేయున్నాము. తిక్క-న కెద్దవాడై, యాంధ్రపహా భారతరచనకు గడంగుచు వ్రాసినయీక్రింది పద్యమువలన నామహాకావ్యము నెడకు చచ్చువనగానే రచించుటను నిశ్చయించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

ఉ || కావునభూతామృతము కర్ణపుటంబులనార గ్రోలియాం ।

ద్రావిలిహేదముంబొరయ నట్లుగ సాత్యవలేయసంస్మృతి

శ్రీనిధివాదంబయినచిత్తముతోడ మహాకవిత్వదీ ।

తొప్పడినొంపి పద్యములగద్యములన్ రచియిం చెదకాగృతుల్

విరాట. 1-30

ఇట్లు మహా కవిత్వ దీప్తివిధితో, గద్యపద్యాగృతముగా మహాభారతమును రచించుచున్నానని టానవముగా చెప్పియు, తాను రచించిన భారత మంతటిలో మూడింటనొకపాటు మునుపటి వ్రాసిన ముందుటచేత, కవిబ్రహ్మయోగంధ్ర కావ్యములలో వ

చన ప్రయోగము నిషేధించుట సమంజసముగాదని నిశ్చయించినట్లు మనమూహించదగియున్నది.

మరియు నిటీవలనాంధ్రమున శుద్ధాంధ్రని రోష్ట్రనిర్వచన నైషధము రచించిన శావులవాడ్ల కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు తామాకావ్యమునట్లు రచించుటకుగల కారణములను తమస్వీయ చరిత్రము- 2వసంపుటము 126 పుటలో నిట్లు చెప్పచున్నారు.

“ఈవరకవ్యరును త్రొక్కని క్రొత్తిత్రోవత్రొక్క వలెనని.... నామనస్సుని కుతోచినది. అచ్చతెలుగుగ్రంథములు పొన్నగంటి తెలగనార్యుడు కూచిమంచితిమ్మకవియు మాత్రమేరచించిరి. నిర్దేశన గ్రంథములనొక్క- తిక్కన సోమయాజిమాత్రము రచించెను. నిరోష్ట్రగ్రంథముల నిద్దరుకవులు మాత్రమేచేసిరి. ఈమూడువిధములైన ప్రయోగములు సమీకరింప జేసియేకగ్రంథము నందిముట్టుట యెక్కువ శోంస నియమనీతలచి... శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ట్రనిర్వచన నైషధమును పేర్కొందరచన కారంభించితిని. ఇట్లయెద్రా గ్రంథములందు మాత్రమే వచనరచన ఒహిష్కరించుట డుటయు, సీగ్రంథములందు సహితము వచన నిషేధమొక నియామకముగాను, ప్రయోగము గాను విద్వాంసులు తలంచుచుండుట చేతను ఈ ప్రయాసా ఫలితములులే మికావ్యములుగా పరిగణింప బడుతుండుటచేతను, బాల్యమున రచించిన యుత్తర రామాయణము నందుతా నిషేధించినను, జ్ఞానవృద్ధుడును, సోమయాజియునై రచించిన పంచమ వేదనమునందు మూడింట నొకపాలు కవిత్రయ్య వచన ముపయోగించుటయు చూడజూడ, వచన ప్రయోగ నిరాకరణములంద్రమునందు సగససారోష్ట్ర కావ్యోత్పత్తికొక్కపటి బంధకముగా గన్పట్టుచున్నది. ఇతరభాషలలో భాదకాస్త్రములందు కంటే తెలుగున గణ యతి వానాది నిబంధనలత్యధికము గావున పెక్కు సందర్భములందు వచనసాహాయ్య ముపేక్షించక సజీవములై రసవంతములైన కావ్యములంద్రమున వెలువడుట దుస్సరమని తలంపవలసి వచ్చుచున్నది. సుస్ఫుటమునందు సహితము కేసలపద్యముల కంటెను, కేవల గద్యములకంటెను ఉభయ మిత్రములైన చంపువుకావ్యము లెక్కువహృదయంగమములు గానుండు ననికొందరు తలంచుచున్నారు.

శ్లో. 11 వద్యం యద్యపివిద్యతే బహుళతాం హృద్యం విగద్యంనతః

అని పద్యమేన విజహత్పద్యబధా స్వాగృతాం

అని ప్రయోగం ప్రయోగం రామోడ భామోడం

అని పద్యమేన విజహత్పద్యబధా స్వాగృతాం

శ్లోకాగ్రంథ - కేశవశాస్త్రిచరిత్రము.

ఈవిధముగనే సంస్కృతమున చంపువులు వ్రాసినవారందరూ పద్యకావ్యముల కంటే చంపువులే హృద్యములని వ్రాసియున్నారు.

సంస్కృతభాష చంపువునందు కూడనీపయమై యిట్లుచెప్పబడి యున్నది.

గద్యానుబంధ పదమిత్రత పద్యసూక్తి ।
 గృహ్యపా వాద్యకల యాక లితేవగీతిః ।
 తస్మాదధాతుకవి మార్గజుహంసుభాయ ।
 చంపూప్రబంధర చనాంరస నామదీయ ॥

②వివాస భగవానులు సంస్కృత మహాభారతమును చంపువుగానే రచించెను. నన్నయభట్టారకుడు ఆంధ్రమహాభారతమును గూడచంపువుగానే రచించి యున్నాడు. తిక్కనకవి యుత్తర రామాయణమును కేవలము పద్యరూపముగనే రచించి చూచి యట్టిరచన లాంధ్రభాషా జీవతత్త్వమునకు సరిపడనిని యనుభవముచే తెలిసికొనిన భరత వాత, నన్నపాయని మార్గమునే యనుసరించి భారతకృత్తని చంపువుగానే రచించెను ఇట్లుగాగను శాసనుడును కల్పిబ్రహ్మయు నవలంబించిన మార్గమునే యనుసరించి, ప్రబంధ పరమేశ్వరుడు భారతాంధ్ర్యా పద్యశేషమును పూర్తిచేసి యున్నాడు.

మరియునాతడు రచించిన హరివంశమునందు సహితమీ ః ధాన్యే గోగరించు చున్నది.

ఉ॥ నన్నయభట్టు తిక్కనకవిసాధులు చూసిస్త్రోవ పావనం ।
 బెన్నపరా శంత్రుజ మునీంద్రునివాక్యాయ మాదిదేవుడా ।
 వెన్నుని వృత్తమీపు గడువేడకతో వినునాయకుండవి ।
 ట్లన్నియు సంఘటించె మదభీష్మిక సిద్ధికి రాజపుంగవా॥

ఎత్తాప్రెగ్గడ-హరివింశము.

ఈకవిత్రయము వారిమార్గమునే యవలంబించి శేషించిన యాంధ్రకవి శేఖరలం దరు తమకావ్యములను చంపువులుగనే రచించిరిగాని వారరచించిన కావ్యములలో వచ నరచనల పరిమాణము మొత్తముమీద క్రమక్రమముగ తగ్గుచు వచ్చినది. ఈక్రిందివ ట్టిక చూడుము:

భాస్కరోదంతము. కాశీశట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు రచించినది. 24. 25 పుటలు

కాలము.	కవి.	కావ్యము.	%వచనము.
11వ శతాబ్దము.	నన్నయభట్టు.	ఆంగ్రమహాభారతము. ఆది, సభా, అరణ్య పర్వములు.	46
13వ ,,	తిక్క-నసోమయాజి.	విరాటపర్వము మొదలు స్వర్ణారోహణపర్వాంతమువరకు.	33
14వ ,,	ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.	అరణ్యపర్వశేషము.	40
,, ,,	నాచనసోమయాజి.	ఉత్తరపారిషంశము.	23
14-15 ,,	త్రినాథుడు.	శృంగారశేషము.	26
,, ,,	బమ్మెరపోతరాజు.	ఆంగ్రమహాభాగవతము.	35
15-16 ,,	అల్లసానిపెద్దన్న	మనుచరిత్రము.	18
	కృష్ణదేవరాయలు.	ఆముక్తమాల్యద.	2
16 ,,	ముక్కు-గిన్నెప్ప.	పారిజాతాపహరణము.	10
,, ,,	పింగళి సూరన్న.	కౌశామ్యగోపయము.	21
,, ,,	రామరాజభూషణుడు.	వసుచరిత్రము.	9
17 ,,	చేమపూవేంకటకవి.	విజయవిలాసము.	4

సమస్త కావ్యములలో వచనముల సంఖ్య

ఇట్లును ప్రసిద్ధాంత కావ్యములలో వచనరచన క్రమముగా దర్శింపవచ్చునది. పదునేవ శతాబ్దమునందు చేమకూర వేంకటకవి వ్రాసిన విజయవిలాసము నందు నూటికి నాలుగుపంక్తులైన వచనగ్రంథము లేదయ్యెను. కొందరుకవులు సంస్కృతముపై పదపదేత్తి కు దృష్టాంత గ్రంథములు రచింపబడిరి. కొందరు ఓష్ఠ్యములపై పదపదేత్తి నిరోష్ఠ్యగ్రంథములు వ్రాసిరి. ఇంచుమించుగ నందరును కావ్యములయందు వచనోపయోగమును నిరసించి పోడిరి. కొంతమంది కవులు స్వల్పముగ వచనముల రచించుచు చంపుకావ్యముల వ్రాయజొచ్చినను కొండవీటి చేద్రాడల వలెకడుద్వీపములై హృదయపల్లడను నొడగించు కర్క-శ సమాసజాలమును జొప్పించి వచనరచనకు గడంగిరి. ఇట్లుచంపు కావ్యములందు స్వచ్ఛమైన సులభమైన మధురా త్రికమైన మనోజ్ఞ వచనరచన యంతరించి పోయెనా యేమియును సంశయింప వలసినకాల మానన మయ్యెను.

అంతలో నుద్భవము కాగ్యవిధానము చేతనాయకరా జులదక్షిణమున తంజావూరులో నాంగ్ర రాజ్యస్థాపనము గావించి, పోషించి పోవుచున్న గద్దవాజ్ఞయము పునరవ్వము గావించి బహుళముగా లైరి. ఆనపుత్రముల కటాక్షము చే గద్దవాజ్ఞయము వేయిముల విచ్చింభింప గలిగెను. కాదుకన్య నృపాలుర కాలముందును పోషించు కాలముందును రెడ్డిరాజుల కాలముందును గృష్ణవేంకాయల కాలముందును

తానెన్నడు ననుభవించునీ మహాద్వైభవమును, నాయకరాజుల పజ్జంజేరి ఆర్థగద్య వాక్యము మనుభవించ గల్గెను. కళువేదీరరాజు కవి వచనభారతమును వ్రాసెను. తు పాకుల అనంతభూపాలుడు భారతశేషము, విష్ణుపురాణము భగవద్గీత మొదలగు ననే కవచన గ్రంథముల తిరమణీయముగ రచించెను. సముఖము వెంటటక్కట్టుపై నాయకుడు జైమిని భారతము సాగంగధర చరిత్రము మొదలగు పెక్కుగ్రంథములు రచించెను. క్యామరాయకవి రామాయణము వ్రాసెను- విజయరంగ చొక్కభూపాలుడు త్విరంగ మహాశ్యము మొదలగు గ్రంథరాజము లనేకములు చేసెను. తేనెతేటవలె నతిమధుర ములై మనోజ్ఞులైన వచనకావ్యములు కొన్నియత్యర్థకములలో తెలియక యేగ్రంథభాండగా నొకరిని చక్కగ్రంథ జాలగు నొకటి రెండు మాత్రము ముద్రితములై చిగి వన్నియు తంజావూరు కన్నడీ పుస్తకభాండా గారము నందును ఆంధ్ర పుస్తకభాండా గారము నందును భద్రపరపు బడియున్నవి. కొన్ని నొకరైన వ్రాసినవి పుస్తకభాండా గారము నందును. ఈగ్రంథము లున్నవి: పండితుడు కెంపరును లేగవ్రాసిన మొదటి గావించు మండల మిసుక శొచియ్యును. మరొకడు నదు నెరిమిదవ శతాబ్దములయందు వెలసిన యీదేవ అగద్య వాక్యము విమర్శనమునకు మనచరిత్ర యందొక ప్రశ్నక సంపాదకు కావలసి యుండును. తర్వాతగద్యపు గద్యవాక్యము విమర్శ సూక్ష్మమున తర్వాతగద్యపు చంపు కావ్యములలో గాననయ్యడి వచనగద్య లక్షణరీతిలించిచిత్తించుటనునకవశ్య కర్తవ్యము.

ఈవిమర్శనము నందు మనము చర్చించ వలసిన విషయములు ముఖ్యముగా మా దురువు.

(1) క్యామరాయను వచనగ్రంథ పరిమితి యెంతయని నిరూపించుట ఇందు నేనవలంబించిన కష్టమిట్లవలెను చున్నాను, ఆనంద మద్రాసుంధ్రాణమువా రోవానిళ్లవాగో ప్రచురించిన గ్రంథమును దీనితోదు విమర్శనములోన గ్నక రచించిన భాగములలో మొత్తపు పంక్తులెన్ని యుండునని లెక్కించి చూచియాసంఖ్యనొక వోటవేసి తరువాత నందు వచనపంక్తు లెన్నియో లెక్కించి చూచియదికూడ వ్రాసియుంచుటల శతాంశగణితరీతిని

ఇన్ని పంక్తుల మొత్తము గ్రంథములో నిన్ని పంక్తుల వచన గద్యములు.

100 పంక్తుల గ్రంథములో... ఎన్ని?

అని గుణించి శతాంశలెక్కను నిరూపించుట. ఇందులో గమనింప వలసిన చిక్కకట్టి గలదు. పంతుల సంఖ్యపుటపరిమాణమును బట్టిచూచుచున్నచు మరల యొన్నివచనములతి మరుచుట. అంతే మరయును, తపనాగ్రంథ, పాడియు, మొదలగు సుమచ్చమాగ్ధక వచనలు మాడునాటంగయ్యరముః కంటె నెక్క-చ బట్టనివి పెక్కు-తావు లగానవచ్చు చుడును. పంక్తికి సగబాలునకు తక్కువగన్నకురుచ వచనముల తెక్కింపక అంతకెక్కువ యుండెపూర్తి గనొక పంక్తికి చాలని వచనముల నొకపంక్తి క్రిందనే తెక్కించితిని. ఏదోయొక గ్రంథమును మూలముగా తీసికొని దానియాధార ముపై తెక్కింప-లేబ్బకొనక తీరవందునను, వాళ్ళహారు అనంద ముద్రణాలయము జారుచు ప్రచురించిన గ్రంథము లాగ్రంథ మండలము నందుకేటచు సర్వసాధారణముగా వ్యాపించి యుండుట చేతను ముఖ్యముగా వారిప్రచురణములనే యాధారముగాచేసికొని తెక్కించితిని మనవిమర్శ నమునకు గ్రంథమునందుగల ప్రచరవనల పరిమాణము ఇందు మించుగా తెలిసిన జాలును. అయినను సాగ్యమును వంతశ్రద్ధతో పనిచేసి స్వయము గతెక్కించియు మిత్రులచేతను చాక్రమలచేతను తెక్కించితిని సరిచూచియు నిండుగ లంఖ్యలను తేల్చిగలిగితిని పాకముహాళములకు పంపించు కొనుచున్నాను.

(2) కావ్యమునాదే యేరందచ్చములందు కవివచనముల రచింపను పక్రమించు చుండెనో నిరూపించుట మనముచిక్కింప వలసినరెండిన మంతయు గ్రంథకర్తలతమచిత్తి ము విచ్చివట్టు వచనరచనలు చేయులేదు. జాగ్రతగా పరిశీలించిన పక్షమున కావ్యము నగలవచన రచన యుపయోగమునందు పద్ధతియు నియామకములునుగా నగుచున్నవి మనమాపద్ధతులంగను గొనిపోదా హరణముగా నిరూపింపవలసి యున్నది.

(2) ఈరెండిటి కంటె ముఖ్యమైనదియు ప్రయోగకర మైనదియు నైనను మూడవ కత్తవ్యము కావ్యమునందు గలవచనరచనల శైలియెట్టిదని చిర్చించుట

శైలియనగానేమి?

కం॥ మృదుశ్చ మై ముండొంటికి | బదిమిత్రగలిగి నొడుపుపలుకలలోనన్ |
బొడలెక్కి న్నొబెచ్చట నదలించి శయింపు శయ్యయనగా నదివో ||

యరిగి 'బొడ' పెద్దనాల్పుడు కావ్యం కారమాడామణి(4-53)లో నిర్వచించి యున్నది.

కలి "కడనేపదాలులు ముందరి ! పదములతో" బరమమైత్రీ బరగిమనదా!

పురుషులైన గృతులం ! దదిశయ్యో" యనిబట్టమూర్తి

చెప్పియున్నాడు (చతుర్ము - కావ్యలంకార సంగ్రహము -2-88)

అధునికులు Glyco ప్రయు అనునాంగ్లేయపదమునకుపర్యాయ పదముగా నాంధ్రమున శైలిపదమును పొంది చుచున్నాడు.

ప్రస్తుతము భాషను సాధనముగా చేసికొని కవి కవిభావములను వ్యక్తీరించుటకవలసిందిన మార్గమునియు, పాదక జనబోధకార్థమై కవిభావము గూర్చిన నామాపయిమి నాంగ్లేయిద్వంతులు నిర్వచించుచున్నారు. కావున నామాధర్మము నందు యార్థముగ స్వచ్ఛముగ ప్రతిబింబితమైన కవిభావమే శైలి; అనగా శైలి షట్ పద్యభూమి ను సంతరించిన కవిభావము శైలియని నిర్వచింపము. ఏదనియెడ కయం శమును గూర్చి వశోకతాపి ప్రాయములను వ్యక్తీకరించుట గ్రంథకర్తయనుచు గానించె. కడకుదాయము శైలియని చెప్పినని నిర్వచనము చుక్కగా నున్నది. శైలివాచకము. శైలి, భావము, ఇవి రెండుగము లేనిస్వంధ్యములు (2) కావ్యము యొక్క శైలిని గూర్చిననుర్పించి నపుడు మనము అందుగల పదములను వానిగృహీతము ను వాచికమునును వాక్యార్థమును వాక్యార్థమును వాక్యార్థమును యొక్క గ్రహణ కాగమము మూల్యత కవశ్యములైన స్వచ్ఛతయు సరళత్య శిశ్రూషమృదులయు విశేషమును అర్థకాన్య స్పర్శును శబ్దాలంకార అగ్రాలంకారములను, రసవిశేషములను, కావ్య రీతులను, గుణములను, చమత్కార చిత్రాకర్షణ విశేషములను, కావ్యత శబ్దార్థముల సాంక్షిక లోనగునచరా విశేషము లన్నిటిని చర్చింప నలసియుండును.

మరియు చంపువులలో సాధారణముగా నొక్క భావమే యొక్కయశమే కొంతగర్భము నను మరొకొంత అపభ్రమము వెనుకనే వచ్చు పదనమునందును, శైలి కొంతపదనమునందును మరొకొంత వెనుకవచ్చు పదమునందును వివరింపబడు చుండును. అట్టి భావములను, అంశములను, చర్చించునపుడు వివరగర్భ నివేశమును మాత్రమే కాక దానినిజేరయుండెడి పద్యభాగములను గూడ గండ్లగిరి గిరికొప ఏమకొనుచును వెలయును. ఇట్లుమన విమర్శన మార్గముల నిష్ఠయించు అంధ్రకవి కలలెనెడ కనన్ పొగ్గుని శ్రీశంకర బోధయు

అంధ్రభాషల అంశపుటము 230 వ పుటలో వ॥ ఆగింటి సూర్య సూర్యుని గూర్చి గాదు "కవి" శైలి అనువిషయమున గూర్చి "పద్యము (2) వ॥ కటమంచి రా" అని పేరు పెట్టిన గ్రంథము.

ఆంధ్ర గద్య వాఙ్మయ చరిత్ర.

ఐదవ ప్రకరణము.

మహాభారతరచన. నన్నయభట్టారకుడు.

ఉ॥ 'వ్యాసముని ప్రణీతపరమార్థము తెల్లముచేసినట్టి యబ్జాసనకల్ప'

వృసింహపురాణము.

సీ॥ కమనీయగర్భాగ్గ కామమోక్షమలకు నశ్శలైర సాగనరణయినదాని
వేమి-రో దవిరినా మనుచున్న వారలకగ్గిమత సుధకరంబయినదాని
'గాజులకభిల భూరాజ్యుఁ' వృద్ధి నిర్వాభ్యుదయ ద్రవంబయినదాని
వాఙ్మనః కాయప్రసర్తి తానేకజన్మాఘని బద్ధణంబయినదాని
సర్వవిక్రమ్ (మబంధిత నవాగ్గ) శ్లోకసూక్తిమయిన దానినగ్వలోక
హంజ్యమయిన దాని బుధసుతవ్యాస మహాముని ప్రణీత మయినదాని

ఆది (3-9)

చ॥ విహరదకాక్రముల్ ధృతినివేయు సర్వగమన్విగ్ధుల శ్లో
భములు కృతజ్ఞులై ములు భగవదుల్ రంజితాగ్రాహిణి
చనులనగా బ్రసిద్ధులగు భారతసేవల సద్గుణానుక
ర్తనములనొప్పు దాని విదితంబగు దాని సభారంజనలన్ - ఆది (3-10)

శా॥ ఆయుష్యం బితిహాసవిస్త్ర సముదాయం హైహికాముష్మిక
క్రేయః ప్రాప్తినిమిత్త ముత్తమ సభాసన్ద్రంబులొ కాగమ
స్యామై కాంర గృహంబునా బరగి నానావేదవేదాంతవి
ద్యాము క్తంబగు దాని జెప్పదొడగెడ ద్భారతాఖ్యానముకొ

ఆది (3-11)

సంస్మృత మహాభారత మహాదశ పర్వంబులు గలిగి ఆది (1-64)

మ॥ అమితాభ్యానక కాఖిలంబొలిచి వేదార్థామలచ్ఛాయమై
సుమహాదర్శ చతుష్క- పుష్పవితతిన్ శోభిల్లిక్తమైదున్
మ నానాగుణ కీర్తనార్థ ఫలమైద్యైసామ నోద్యానజా,
తమహా భారతపారిజాత మమరున్ ధాత్రీసుర ప్రార్థనై

ఆది (2-10)

ఇట్టి మహాభారతంబు ననేకవిధ పదార్థ ప్రపంచ సంచితంబును పవర్ణ మహాప
గోష్ఠి పు శోభితంబు నుపన్వీప మహావీర్యసంభృతంబైన భువనంబుజును నిర్మించినట్లుకృష్ణ
దైవపాయంబు నిర్మించుటలోకంబు పితృగంబు దత్తాత్రేయధానుండు సువర్ణంబు నిర్మించె.
దానిదేవలోకంబు నందు వక్కాణింప నానదుంబనిచె. చిత్తలోకంబున వక్కాణింప
ననిశించున దేవంబునిచె. గరుడగంధర్వ యక్ష రాక్షస లోకంబు లందు వక్కా
ణింప సహంబునిచె నాగలోకంబు నందు వక్కాణింప సుమంతుంబనిచె. మనుష్య
లోకంబున జనమేకయునకు వక్కాణింప వైశంపాయంబునిచె. (ఆది 1-66)

పదునోకండన శత్రుత్వమున ఓనినాంధ్ర లోకంబున నాంధ్రమున వక్కాణింప
నన్నయ శత్రుత్వంబునిచె. ఆంధ్రప్రభువమయొక్క సుర్యతపాకముచేత ప
దునోకండన శత్రుత్వంబున చాళిక్యస్వయా భరణుండగు రాజరాజ నరేంద్రుడను
ద్రుడా మండలమును పంపాలింప దొడగెను. అన్యతా చూడముని

అట్టి జలధిసేనా వలయున ననుమతి దగితా విభూషణంబైన వేగీదేశంబున
రు నాయక గర్వంబునం బోని రాజమసేంద్రపురంబు నందు మహేంద్రమహిమతో
బగవంతుండున ననవర మహామహీరాజ్య సుఖంబులనుభవించుచు సకలభవనలక్ష్మీ
విలాస నివాసంబులన రవ్యపార్శ్వతలంబున ముత్రిపురోహిత సేనాపతి దండనాయక
దోవారిక మహాప్రధానానంబు సామంతలీలాసనీ పరిపూర్ణుండయి యపారశబ్దశాస్త్ర
పారగులైన వైయాకరణులును, భారత రామాయణాద్భుతక పురాణ ప్రవీణులైన
పాఠానియును, మృదు మధుర గాధావ భాసుర నవార్ధ నచన రచనా విశాగదులయు
సమసాకవులును, వివిధ తర్కవిగాహిత సమస్త శాస్త్ర సాగర గరియః ప్రతిభులైన
తాత్త్వికులును నాదిగా గలుగు విద్వజ్జనంబుల పరిశీలించి కొలువ విద్యావిలాస గో
ష్ఠానుభోగ విష్ణులయి యిచ్చికధా వినోదంబులనుండి..... (ఆది 1. 8)

సీ॥ తనకుల బ్రాహ్మణు ననురక్తు నవిరళ జనహామ తత్సరు నిపులశబ్ద!
శానను సంహితాభ్యాను బ్రహ్మాండాది నానాపురాణ విజ్ఞాన నిరతు!
బ్రాత్రునావస్తభ సూత్రముద్గల గోత్రజాతు నద్వినుతావదాత చరితు
లోకజ్ఞునుభయ భాషాకావ్య రచనాభి శోభితు సత్వతి భాభియోగ్యు
నిత్య సత్యవచను మత్యమరాధి పాచార్య సుజను నన్న పాగ్మజ్ఞుజ్ఞాచి.
మహాభారత మాంధ్రమున రచింపు మన యానతిచ్చెను. రాజనరేంద్రుడు

విమలమతియై పురాణములనేకములు విని యున్నను, ఆగ్రగృ శాస్త్రముల తెరంగెరింగి యున్నను, ఉదాత్తర సాన్నిత కావ్యనాటకములు వెక్కిరిచూచి యున్నను, జగత్పరి పూజ్యులు లెనియాశ్వరా గమముల యందు భక్తితో హృదయమును ప్రకాశముగా నిలిపి యున్నను అతనికనవ రతంబును త్రివహభారతము నందలి యభిప్రాయంబు విననభిలాష పెద్దయై యుండెడిది. ఇట్లుండట కారణము ఖ్యాయ గామాడు కారణములను చెప్పచున్నాడు.

(1) పంచమవేదమై పవిత్రాతి పవిత్రమై భాసిల్లు భారత సంహిత యందాతని కిగలభక్తి విశేష మొకటి పార్వతీ పతి పదాబ్జస్థాన పూజామహోత్సవము నందును భూదేవికు లాభితర్పణము నందును సంతతదాన శీలత యందును, శశ్వత్సాధుసాంగ త్యము నందును నాతని నెంతప్రీతి గలదో భారత శ్రవణమునందు గూడ నాతని కంత యాసక్తిగలదు.

(2) మానసియగును వాకాభి మానము. రాజరాజు చంద్ర వంశజుడుకావున చంద్రుడు, పూరుడు, భరతుడు, కురుభూపతి, పాండురాజులకు షహపురుషులు వంశకర్తలగా ప్రసిద్ధులగున చంద్రవంశము నందు జన్మించి విమలవర్ణుడగు శోభితులని జగత్ప్రఖ్యాతి గాంచిన పాండవోత్తముల చరిత్ర సతతము వినుట యందాతని కెంత యాసభీష్టముండుట యుక్తమేగదా.

(3) భారత శ్రవణమతి పుణ్యకార్య మను విశ్వాసము. శాస్త్రోక్తముగ నుపగృహ్యంగ ఖురారు లమర్చి కపిలగోళతము నుండి మహావేదవిప్రులకు దానము చేయుట వలన కలిగెడి మహాప్రాయము భారత కథాశ్రవణముచేత తథ్యముగా నుపహరను. విశేషించి బహుజనముల వలన ఒకాభాషలలో ఒకావిధములుగా భారత కథవినుచు దాని యందు బద్ధచ్ఛపాలగు వారికి ఒకా యాగములు చేసిన పుణ్యఫలము లభించును. గావున

క॥ జనమత కృష్ణదైవా! యన మనివృషభాభి హితవహభారతబం

ధనిరూపి తార్థమేర్పడ । దెనుగునరెడియింపు మధికధీయుక్తిమొయిక్.

(అపి 1-18)

అని చంద్రవంశమునకు చెందిన శాస్త్రవేదములను దరియింపబడి భారతమునందు పరిచయము కలదిగా నున్నది. ఇట్లుండట కారణములను చెప్పచున్నాడు.

తులేబున విద్వజ్ఞు వాగుల యనుగ్రహము నంపి నాశేష్ట విధంబున నితానందంబు
 బురచియించెనని విన్నవించుచు వారదాంధ్ర మహాభారత రచనకు పుకమించెను.
 త్రికృష్ణ భూవాచకు భారత మహాయధ్యము నుదయమునకి తోడ్పడెనే నారాయణభ
 త్తునువాగ్రయ భురింపడు తోడ్పడి నన్నయ్యచేత నీపదకావ్యము స్పష్టమి
 చేసెను.

ఈయహా భారతమున వాక్యము నాగ్రయమున జేరిన గ్రంథమునను. ఇందు
 వివేకాది బ్రహ్మ ప్యుషము స్థావర జలము నానారూపములన్నియును కలగన్న నితా
 నంద్యమంతయు ప్రతిబింబిత మైనది. భారతపాత్రము లన్నియు నదేవమయై స్వకీ
 యన్యక్షలతో మనకున్నట్లు యెడట క్షణము చేయుదు ముఖమయ్యెను. పాండివ
 రిత్ర మిషమున సమస్తచేదకాస్త్రా చిత్రములయందు మున్న మనవి విజ్ఞానామృత
 వింగ మిళితమై యున్నది. లక్ష్మీపద భాగమున తమ ముఖావతారికలలో ప్రకన్న
 కథాకీర్తనయు క్షో నారసి పేరికలును, ఇతరు లక్షగవ్యుల నాచరించు
 కలుగను" లక్షిత బుగా నానారుచి క్షోమ క్షీనధి, యగు నన్నయభట్టారకుండు
 తెనుగన మాకు పక్కములు రచించి యున్నాడు. సంస్కృత మాతృక జలశే తం
 గ్రమహా భారతమును గూడ

శ్రీ. కన్నతల్లిలు కన్నకాన్తరిని యధ్యాత్మ జేరి యేహామనయు
 నీతిమనెదాల్ నీతిగ్రస్త్రులనికీర్తివభులు మహాకవినియు
 లాక్షీణీకులు స్మరిత్య గర్విమా వనియై యహాకవీతి పాపమనయు
 ముఖపారి జీతిల్ల మామృతం గలమృతయి. ॥

రానిధమున క్రస్తుతాశము పట్టియు చచ్చి సంగ్రహము జేయు
 పెదగ- తెనుగల గొవియారు చుంగురు. విహభారతమునందు వేదాంతభాగము,
 నీతిభాగము, లక్ష్యభాగము మొదలగు వివిధభాగములు గృహమున గలదుల
 నెను, నెట్లెలాని యలలెను భిన్నములై వివిధప్రదేశ మలయందు పేర్చేయగా
 రచని వనము నీవనిచి జేయును. నెజ్జొమగు మైధవశేష ప్రకాశము మార్వ
 కాంతి నుడు నీలారిగు వారితా నానా వర్ణమామయి మిగిలి యున్నట్లు భారత
 సంపాత నుడు క్షీణిత వేదాంత వ్యాకరణ శాస్త్రదిలంతి రాజ్యమునై యలెటను
 వ్యాపించి యున్నది. శాత్రులయెడట నేవర్ణముగల సులూచములంచి చూడన

లోకమంతయు నావర్ణ మయముగా గాన్పించుట సహజమేగదా! నీలంపు టద్గతు లో చూచినలోక మంతయు నీలముగా గాన్పించు! ఎరుపుటద్గతుతో చూచిన లోక మంతయు నరుణిమవహించి గన్పట్టునట్లే సారస్వత ప్రియులు భారతమునే దృష్టితో పరిశీలించిన వారికట్టి విశేషములతోనే నిండియునట్లు గన్పించి వింతగొలుపు. ఆంధ్ర గద్యచనా పరిణామదృష్టితో వన్నపార్య విరచిత భారత ప్రపంచమును మనమిప్పుడూ పరచిమాడ వలసియున్నది,

ఇందు మనప్రథమ కర్తవ్యము వచనగ్రంథ పరిమితి నిరూపించుట.

పద్యము.		అశ్వాసము.	
అపరిచిత్తము.	ప్రథమాశ్వాసము,	770	427
	ద్వితీయాశ్వాసము.	870	370
	తృతీయాశ్వాసము.	900	458
	చతుర్థా " "	920	454
	పంచమా " "	980	380
	షష్ఠా " "	1080	475
	సప్తమా " "	990	518
సభాపద్యము.	అష్టమా " "	1100	430
	నవమా " "	1000	400
	ద్వితీయా " "	1120	400
ఆరణ్యపద్యము.	త్రయీమా " "	1440	682
	ద్వితీయా " "	1350	700
	తృతీయా " "	1350	670
	చతుర్థా " "		
(గారడరాత్రులు జ్వల.....			
అంశపూరితంబులై, అనుపద్యమువరకు		415	166
		14205	8505.

మొత్తముగ్రంథమాత్రంలో పుస్తకసంఖ్య 14205.
 " " వచనపూర్వకలంకము 8505.
 మూడుసంఖ్యలలోను, మూలలో పుస్తకసంఖ్య

$$\frac{8505 \times 100}{14205} = 45.8\%$$

ఇంచు మించు48 పుక్తులు వచనరచన శతాంశ గ్రంథమున గలదు సైసంఖ్య వలన నన్నయ భట్టారక వి యించు మించుగా సగబాలు వచనరచనలు గలచంపూ కావ్యముగా శౌరత మాంధ్రీకరించినట్లు సవిప్రముగు చున్నది. కావ్యరచన యందీతనియంతి విరివి గా మరియే ప్రసిద్ధాంధ్రకవియు వచనమువయోగించలేదు. సంఖ్య యందును, పరి మాణము నందును ఉపయోగ విధానమునందును మొత్తముమీద చక్షుపాతములేక స మముగానే యీతని వలన పద్యగద్య భాగములు రచింపబడినవి. పద్యలాంఛన దారణ మేకవిత్వకళకు జీవమును వారియభిప్రాయముల పూర్వవక్షముచేయుచు, రమణీయా ర్థప్రతి పాదకములైన గద్యరచనలు సహితముకవిత్వ త్వివిరాజితము లేయని తనరచ నావిధానముల చేతనే యితడు సిద్ధాంతము చేసియున్నాడు తత్తని వచనలు కొన్ని ప్రధానపుటంగరమునలె భవిష్యద ర్థనూచకములై యుపక్రమణీలములైనవి. మరి కొన్ని వచనములు వజ్రాదివశస్త రత్నముల నడుమ నిలచి పరస్పర సంబంధముగలుపు చుండు జెగురుగలవిన్న బంగారురేకులు. కొన్ని వచనములు కేవలవృత్తలపేటిక లేగాని ఐ శ్లేషాశీలములైన రచనలు చిక్కనియశ్లేక యుజిగిబిగియుగ్గి సొగసైన నువర్ణభూషణము లట్లు ముద్దుగులుగ-చుండును. కథావివరణీలములైన వచనములు సాపురగిరి నిగ్గునేరిన యొడ్డాణముల చుందయున తేనెబిలుచుండును ప్యాభ్యాస సంభాషణ, భావోపన్యాస శీలములగు రచనలుననరత్న స్థాపియై సౌబగుమీరు స్వర్ణహారములట్లు మిగులనోప్పా రుచుండును ఆవ్యాససతి పాదముల గిలుకు-మను మట్టియలలాగున సంత్యగద్యములు వెలయుచుండును, ఇట్లుభావ కల్పందగు నన్న పాఠ్యండు తాసృజించిన ప్రసిద్ధప్రథ మాంధ్రకా వ్యకన్యక కిడిన నానావిధవచన రచణసంభాషణముల సేమచ్చుగొని యీతని తిరునాతి యాంధ్రకవులు శ్రమతమకావ్య కన్యకలనలంకరించిరి. కావుననితనిరచనావిధా నములనుఅందులక బొమగ్నములను గ్రహించు డలదితి మేరీ వానినిక్రమప్రకారముగ శ్లేకర గుముచేసి పరిచుట యావశ్యకము. ఈక్రిందవిధమున వానినివర్ణీకరణముచేయుటనునకు మిగులప్రయోజనకారియగు:—

నన్న పాఠ్యని వచనరచనలను ముందుముఖ్యముగా రెండుభాగములు నేరీగిని. అందునిస్సాచించనములనునవి రమణీయార్థ ప్రతిపాదకములును రసోన్మేషసేతులు ముగావు గావున వానికి గద్యవాఙ్మయమున పరీక్షేమందుజాలదు. కాని రసోన్మే షములైనను ఆవ్యుచి నిష్ప్రయోజనములుగావు. వానిప్రయోజనములుబట్టి కావ్యగు నవాని కేవలమియ్యక తీరదు. వానిర్వభాషముచుట్టి వానినిబహువిధముగా విమర్శిం తము.

ఈ ప్రకరణ శీలములు.

ఈ కథ మణి శీలములవగా రాబోవువిషయమును దానిసందర్భమును సూచించు స్వభావముగలవి. ఈ దాహరణార్థము. చూడుము ఆది. 2. 38.

గరుడుడును దగ్గిదీపముగైకొని గమనోన్ముఖుడై తమమృతంబుదెప్పువచ్చుడు లావుగలుగవలయు నాహారంబుపదేశంపుమనిన వినతయిట్లనియె.

ఈవచనము గరుడునకును ఆతనితల్లియైన వినతకును నైవసంభావణ సందర్భమున సూచించు, తరువాతపద్యమున నేమిరావలయునో తెలుపుచున్నది. బలముగనుటకై గరుడుడేయాహరమును సంపాదింపవలయునో వినత చెప్పుట యేయుత్తరకథాంశము. ముందురాబోవువిషయమేమో, దానినెవ్వరె విరితోవకా-డింతురో వివరించుటయీవచనముల ధర్మము. ఇందునకు ప్రత్యేకముగానొక పద్యమురచించుటకుకవి పూనుకొనినచో సాధారణముగా వ్యర్థపదములంజేర్చి పాదపూరణము కావించవలసియుండెను అట్లువ్యర్థపదభూయిష్టములైన పద్యములు కావ్యప్రాశస్త్యమును క్షీణింపజేయుచుండును. ఇప్పివచనములకు కావ్యమున నెడమోయకున్నచో సందర్భ కుద్ధితకావ్య వగమ్యుగోచరమై పోవును. కావుననే రసహీనములైనను పరమ ప్రయోజన కారులగుటచే కావ్యమున వీనికి ప్రాయోగముగా స్థానమొసంగబడు చుండును.

ఈయుష్మకమణి శీలమును (1) ఆశ్వాసాది (2) ఇతరములు ననిమరల రెండు భాగముల క్రింద విభజించితిమి. ప్రతికవియు తారచించిన కావ్యములో కృత్తికరముగు భగవంతునో, రాజచంద్రునో, మిరియొకరినో ప్రశంసించు పద్యమునో శ్లోకమునో యాశ్వాసా రంభమున రచించి తరువాత విచనమునే రచించుట మనము సర్వసాధారణముగా చూచు చున్నాము. నన్నయ భట్టారకుడు తానురచించిన భాగవతమునకిట్టి ప్రతియాశ్వాసము ఎందును రెండవ రచనమును వచనముగనే వ్రాసి యున్నాడు. ఆదిపర్వము నందలి ప్రథమాశ్వాసము నందు.

శ్లో॥ శ్రీవాణీగిరి జాశ్చిరాయ దిగతోవిష్టోమఖాంక్షమయే॥

లోకానాం స్థితిమావహంతి విహితాం స్త్రీపుంసయోగద్భవామ్

తేవేదత్రయమూర్తయ స్త్రిపురుష స్సంపూజితావన్నరై

ద్భూయానుపురుషాస్త మాంబుజభవశ్రీకంధరా శ్రేయసే॥

అనుమఃగళ శ్లోకముతరువాత

“అనిసకల భువనరక్షణ ప్రభువులై యాద్యులయి పరిహర హిరణ్య గర్వత
 ద్వీమావాణీపతుల స్తుతియించి తత్ప్రసాద సామాదిత నిత్యవ్రతధర్మాన మహామహీ
 రాజ్య విధవుండును నిజభుజ విక్రమ విజితారాతిరాజ నివహండును నఖిల జగజ్జేగీయ
 మాననానా గుణరత్నరత్నాకరుండును వైవరగురాజరాజనరేంద్రుడు” అనుచుత్రిమూర్త
 లను, ముపురమ్మలను, భూలోక ప్రత్యక్ష దైవమగు రాజతిలకుని స్తుతియించి దై
 వభక్తిని నూచించు శ్లోకము వెనుక, రాజభక్తిని నూచించు భాగము వచనమునర
 చించి వాద్యయమున వచన రచనలకియ్య వలసినద్వితీయ స్థానమును నూచించు చూ
 న్నాడు’ అదిపర్వ ప్రథమాశ్వాసమున నీవచనమును, అలల ప్రతి యాశ్వాసము
 నంతును ద్వితీయ రచనమును మార్పులేక అక్కడ కుండుకౌనకాది మహామనుల
 కుంజెప్పెను వచనముతో నారంభించు నట్లును నన్నపార్కుని రచించి యా
 న్నాడు. సందర్భమును బట్టియాతరువాత వాక్యజాలము నిడివిగల వచనముగావ
 చుచు. అదియుగానివో పద్యముగావచ్చు. గానిఆశ్వాసమున రెండవ రచనము
 మాత్రము వచన మేలుగుటయు అదియును, అదిపర్వ ప్రథమా శ్వాసమున తప్ప
 తక్కిన చోట్లను మార్పులేక యొకేవిధమున నుండుటయు మాత్రము గమనించి యీ
 విషయమైన చర్చముగింతము.

ఉపక్రమణ వచనముల తరువాత మనము సముచ్చయార్థక వచనములను గూ
 ర్చిప్రసంగింప వలసియున్నది, రెండు పద్యములకు నడుమనిలచి వానికివరస్పర సం
 బంధము కలుపుటయే వీనిధర్మము. అట్టిటంకపు పాడులులేక పద్యములకు పొందిక
 గుదరదు. ఇవిగూడ వానిప్రయోజనమును బట్టి కావ్యములో జొచ్చినగాని ౯మ
 జీయార్థప్రతిపాదక దత్తత్యము చేతగాదని స్పష్టమే గదా? మరియు, వెండి
 యు అంత తడవంతరంబ మొదలగు కురుచ వచనములును సుమారొక
 పంక్తినిడివిగల వచనములును సన్నపార్కుని రచనలం దచ్చటచ్చట గానవచ్చుచున్నవి.
 కానియట్టి సముచ్చయార్థక వచనముల సంఖ్యనన్నెవోడుడు నాచనసోముడు మొదల
 గు కొందరు కవులుపయోగించిన దానికంటె చాలిక్కు-విగా నున్నదని మాత్రమిచ్చ
 చెప్పవలసి యున్నది. ఉదాహరణార్థముగా నోక్కటి మాత్రము చూతము
 అది—2.41;-“ గరుడుండు గర్జన వంచిన పనులెల్ల వినత యనుమతంబుననతివిశయ
 పరుడెచేయుచు,

ఈ సమయపు యార్థక వచనములలోనే మరియొక యువవర్గమును కేటాగిని యున్నాము— పూర్వార్థక సంగ్రహ ప్రశంస యుక్తములు కెందు ఉద్బాహరణములు చూచినచో దీనిస్వభావమును మనము గుర్తించగలము, అది 3—184—“ ఇట్లులేవు, రంగ కుండ నయ్యయాతి శర్మిష్ట వలనలభ్య సంతానుండగుట యుష్పదేరింగి” ఇందు దేవయాని యొకసంగతి తెలుసుకొని నట్లుచెప్ప బడినది. ఆసంగతి యావచ నకు పూర్వమున నున్న పద్యములలో వివరముగా తెలుపబడి యున్నది. అదియే యావచనమున మరల సంగ్రహముగా ప్రశంసించబడి యున్నది. గనుక నీవచనము ఆపూర్వార్థక సంగ్రహ ప్రశంస యుక్తము లనదగియున్నవి. మరియు చూడుము. అది— 4-70 “అనితలంచి చింతా క్రాంతయై శకుంతల వెండియు నాత్మ గతంబున ఇందు పూర్వ ప్రస్తావములైన శకుంతల యొక్క పూర్వ తలంపులం గూర్చి సంగ్రహముగ ప్రశంసించి కవియంత్ర కథాంశమునకు బోవుచున్నాడు. అశ్వాసాంత గద్యములందు అశ్వాసమునగల విధాంశములను సంగ్రహముగా ప్రశంసించుట మాడ నన్న పాత్రుడు మొదలగు కవుల రచనలలో గాననిగు చున్నది.

వీనియనఁతరము మనము పట్టికలకేటి కలనందగు వచనముల గూర్చి చర్చించవలసియున్నది. ఇట్టిపట్టి కలను పద్యములలో జొప్పించుట కాంగ్రె పద్యస్వభావ మెడమియ్యదు. కవితయతి ప్రాసాది బహునియమ బాధిత ధంబోబద్ధమైనయోం ద్రపద్య రచన యందు దశశత సంఖ్యలు గలబహుపశేవ్యజాలము నిమిడ్చి ప్రవేశింపజేయుటయెట్టికవి కైన కష్టసాధ్యమే, కష్టసాధ్యమే యనలే? అసాగ్యమని చెప్పినను చెప్పవచ్చును. “ గురువుల ఘువుజేసి గ్రుద్దించి గ్రుద్దించి లఘువు గురువు జేసి లాగి—, యన్నట్లు బహుప్రయోగపడి యెన్ని పద్యముల యందేవిధమున, దుశ్శోభముని సోదరశత నామంబుల(అది 5-107) నిమిడ్చవచ్చును? మరియు అది వర్ణము నాల్గవయాశ్వాసము నందునాల్గవ రచనయందుగల నాగముఖ్యుల పట్టికయు, 211, 213 రచనలందుదహరించబడిన జనమేజయుని సర్పయాగంబున బడిమడిసిన నాగ ప్రముఖుల నామపట్టికలును ఇట్టివచన కేటికలలో గాక మరిచేసిలో పట్టగలవు?

కొన్ని సందర్భములు యందీపట్టికలతిగ్గములై వినుగుబుట్టింపకుండ నన్న పాత్రుడు నడుమనడుమ నొకపద్యమును వేసిప్రయాసము దోపకుండ చేసేయు విసుగుపట్టినను ఆబాధ చాలవరకు దగ్గించుటకయి వచనమునకు వచనమునకు నడుమ న

జ్యోతునకుపద్యమునకును మధ్యవేచనమును రచించియు వందనీయు దగుచున్నాడె. ఇందుకు దాహరణార్థము ఆది పర్వారంభమున గలపర్వాను క్రమణికయన, ఆపర్వము వందే త్వతీయాశ్వాసమునందు 59 61 63 65 67 69 71 సంఖ్యలుగల రచనలు. విచారింపబడినదేకావ్యము శ్రుక్రమమును, 80 పరచననుబట్టి దానవాద్యం శముల భూమియందు బుట్టినవారి క్రమమును చూడనగును. మరియు నాపర్వము చతుర్థాశ్వాసమున 111 114 116 రచనలలో కారణ సంశయివరమున్నది. భాషర్వమునందు రాజమాయముచోద్వర సందర్భమున కావించబడిన దగ్విజయము సంసిపాంధవి సోదరుల వేజయించడిన నానాదేశాధీశుల యొక్కయు, దేశముల యొక్కయు పట్టికలు గలవు. ఆరణ్య పర్వమునందు పాండవు లరణ్యవాస దీక్షలో నేవించిన శ్రీగణుల పట్టికలును, అమాత్యగముల నేవించుట వలన కలుగుపుణ్య ఫలము లున్న పేర్లుబోట్ల వచనములుగానే రచింప బడినవి. ఈవిషయములకు నన్నయ చద్యములబట్టి తెలిపిన పక్షమున నారచనలు పాండవరంగమహాత్మ్యము ద్వితియాశ్వాసము వలె మిగుల వినుగునుట్టిచియుండును.

ఇంతటితో నీపట్టికల చక్కచాలించి యాశ్వాసాంత గద్యలను గూర్చి ప్రసంగింపము. సంస్కృత గ్రంథములతో సర్వాంతమందు సర్వసాధారణముగా గద్యయగుటచున్నది. సంస్కృత గ్రంథముల యందేగాక తామ్ర, శిలా, కాసనములలో సహితము, గలించి వారిపేగును కీర్తించిన వారిపేరును వివరము చేర్చబడియుండుట హానితోపరిచుచును గలనారికెల్ల విదితమయి యున్నది. సంస్కృత పుర్వాదల ననుసరించి యాంధ్రము వందును, కావ్యభాగములైన యాశ్వాసాంతములందు గద్యయుండుటయు గద్యమగుదు కావ్యనామ కవినామములను, అశ్వాస సంఖ్యయు పేర్కొన బడుటయు స్వసాధారణముగా గాననగును తొన్ని కావ్యములలో గద్యలందు అశ్వాసమునగల యంశముల సంక్రమణశంక గూడచేర్చి బడుటయు గలదు నన్నపార్థుని గద్యలు కవినామమున, పర్వమును పేర్కొని యాశ్వాస విషయముల సంక్రమణముగఁబూచి, యాశ్వాస సంఖ్యా నిర్వచ ముతో ముగియుచుండును. కపిరచించిన గ్రంథములోని యాశ్వాసాంత గద్యలన్నియు నొక్క మచ్చుననే రచింప బడుచుండును. కావున నన్నపార్థుని గద్యము నొకదానిని చూతము

ఇదిగకల నుకొజన కొనుక నన్నిగాభట్ట ప్రదీతలయిన 22వ పో భారతింబున

దాది పశ్వంసన ననుక్రమణికమును, జౌహ్యుదగళపహాస్వంబును, కృగునగళక్ర
సంబు నన్నది ప్రధమాశ్వాసము." కొండొక ప్రయోజనగోయ సాంప్రీము
లైన వసుకోప కౌగళధానముల చిర్బముగించితిమి గావున మనమిక కనన, తమలై ర
వి నీయ్యా గ్రలిపాడకములైన నన్న ఇ. కట్టాకను వచన కచనల చివరూడవారంభిం
ము. మనవిగ్రహ ప్రకాశము మనముకథాఃవరణ భాగములను గూర్చుచుండుగా
ప్రస్తావించి పలసి యున్నది.

కథావివరణభాగములు.

నన్న పార్వగోచనల ప్రథమనులక్షణమగు మృదుత్వమును పీడికయే యీహా
త్వము మకోజ్ఞ పుష్టియు గాంభీర్యమును గల్గియద్ధసౌలభ్యము చెడదు. ఒకముగ్గళ
యము సతతయింప జేయఁచుండును. మరియు సేవనై న భావలెప్తవ్యా వా
కమును నీకథా వివరణ రచనలు శీఘ్రమునోత్సహా పూరితములై
మును ప్రబుద్ధసౌలభ్యము కలుగుడు నొప్పారుచుండునీ గాని యాడ్యకొను
చును సుమ విసుగుగ్బుది యెంతట దరిజేయదుము దైవమయనిపింపవు. ఇం
దుమమాడు రచనల బిఃకంతము.

అది.-193. ఆనన నుదాహరణ చేయుదునని యద్వైతాన్ని నిరా భాష్యంబ
య్యా నీవతిధిని నాయుంట గృహభోజనంబునై పొమ్మని పూజించిన నొక బడి
యుదాహరణ గతాచార్య నన్నయ వేదమంత్రులైన లోనీ కళాబోని యట్లదక్షి
తలైన యద్వైతాన్ని తెల్పినది వంధుండవగుమని కాపండిచ్చిన కల్పదోషం
బున నాతుల్యంబు ను వాదపు నీవననగ్గళ పవగుమని ప్రతికాపండిచ్చిన సుదంతుం
డు వేదననగ్గళంబు గావలె నీనిగ్రహతీతంబు మనన బాహ్యుగిట్లయె. ఇ దుపే
కగ్రహమాపకక్రియలు వేద్యతోగూర్చి వివిధ వాక్యముల కల్పల ధ్యాహాముగా
మంచుచు నెచ్చటచేత నీరచనకొక సత్వర గమనము సిద్ధింపనది. ఇ యిది వాక్య
ముల వివరణ కకగ్రహ ప్రయోజనై చినవో రచన యనవసర కదబాలదూషిల్ల
సంగ్రహ సలహా పోయి వినుచ రికి లినుతగమండను. చూడుము.

అది 194. దానినెడల్ప చేయుచు నున్నది. ఆతడాచరిని కీర్తించి నీవచ్చె
ను. (అతనిని) బాహ్యుండయ్యా నీవతిధిని నాయుంట భోజనముచేసి పొ
మ్మని పూజించెను. (అందుకుదాహరణ) ఒకబడిను. ఉదాహరణ బాహ్యుని

ంబంటగడుచు చుండెను... అనియ్యకారమెక్కడ కక్కడ క్రియలను సమాకక్రియలుగా చేసి వాక్యములు త్రుంచి వాక్యజీవనము కొరకథ్యా చారములైన కర్తకర్మక్రియలను రచించుకొనుచు పోవుచుండిన చక్షుమున గ్రంథమింపుగానుండకపోగి వినునపుట్టుచుండును.

మరియు మృదులములగు సులభసంస్కృత పదములను విశేషముగా నేరికూర్చుట వలన రచనకు పుష్టియొ జవమును చేకూర్చెలి గంభీరమై యొప్పురును. మృదుత్వమును గాంభీర్యమును పోషించుట యందే నన్నపార్యునికి లక్ష్యమధిక మగుట చేతను, సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నక ధా కవిత్వార్థ యుక్తిలో నారసిమేలను పెట్టరచించుట యాతని పరమావధి యని యతడు వక్కాణించి యట్లేరచించుట చేతను, అతనికృతీయందు రెండు పాళ్లు సంస్కృత పదములును, ఒకపాటు తెలుగు పదములును చేర్చిరచించెను. మరియు సంస్కృత భాషాపక్షపాతులగు సత్రవీంద్రుల మెచ్చునభిలషించియే సంస్కృత భాషామర్యాదలనే విశేషముగాపాటించి యున్నాడు. అవకాశ మున్నచోటుల కూడ తెలుగు సాంప్రదాయముల వంతగా బొప్పించలేదు. ఈవిషయమున తిక్కన సోమయాజులకును నన్నయ భట్టాకునకును విషభేదము గలదు. పైనివ్రాయబడిన రచనయందు, భోజనము చేసి పొమ్మని వ్రాయుక కృతభోజ ముండవై పొమ్మని వ్రాసి యున్నాడు. ఇట్లేఅన్నములో తలవెండ్రుక వచ్చెననిగాని నీకుకొడుకులు గలుగరని కాని వ్రాయక, అన్నంబు శేశదుష్టమయ్యెననియు, అనవత్తుండ వగుమని కావమిచ్చె ననియు వ్రాసియున్నాడు. కథావివరణ భాగముల రచనావిధానము బరిశీలించ మదిరెండుదాహరణముల నిట బొందు పరచుచున్నాను.

అది. 3-134. ఇటవృషపర్వకూతురు శర్మిష్ఠయను శన్యక యొక్కనాడు కన్యాకా సహస్రపరి వృతయై దేవయానీ సహితంబు వనంబునకుంజని యొక్కపక్షో వరతీరంబున దనుకమ పరిధానంబులు పెచ్చి జలక్రిష్ట లాడుచున్న వని మరగరు పలిచేతంబ్రేరితంబులయు కలసిన నొండొరులం గడన గొలను వెలువడు సంగ్రహంబున నక్కన్య కలనోన్మృత పరి ధానంబులు వీడ్వడంగొని కట్టునెడ దేవయాని పుట్టంబు శర్మిష్ఠగట్టికొనిన మఱిగాని పరిధానంబు దేవయాని పుచ్చుకొనక రోషిశర్మిష్ఠుగఱచి.

అ. 5. 88. ఇట్లు ప్రత్యేకములు బరమహర్షసంపూర్ణ హృదయండ్ల పాండురాజు కుంతీమాత్రుని గృహితుండై శతశృంగంబున నున్న యవన రంబున నటముందర ధృతరాష్ట్ర వలన గాంధారి గృహ్యద్వైపాయను వరంబున గర్భంబు తాల్చి యొక్క సంవత్సరంబునిండిన బ్రహ్మతిగాతున్న బడరుచు బుత్రలాభ లాలసయై యున్న యది యవ్వడయ్యుధిష్ఠిరు జన్మంబు వినినపుడు తాళంబున నుదరతాడవంబు జేసికొనిన గర్భ పాతంబగుడు.

అంధమహా భారతము నోడితో పఠించు వారికి కథావివరణ రచనలు పెక్కులా గావరాగలవు. (చూడుము అ. 3. 189 దేవయాని కథ మొదలగునవి. ఇవిన్నియు కావ్యగచన మునకవి తనంతట తానేచెప్పకొనుచు బోయినవనలు. ఈకథా వివరణ కాఖరు చేరినవే గొప్పని భిన్నసాంప్రదాయముగల మరికొన్నివచనములు గలవు. ఇవియొకరి ప్రశ్నకుత్తరముగా మరియొకరిచే చెప్పబడి గొప్పవక్తానింప బడిన పౌరాణిక గాథలయి యున్నవి. అగాధ యెనిమిది పదిపక్షులలోని ముడిచాలిన దెనవో కవియొక్క పచన గచనముతో దానిని పూర్తిచేయును. గాని యది ద్వితీయమైనవో నాచిత్యమును సందర్శకుని బట్టడము నచ్చటచ్చట పద్మములుండిననుండ వచ్చును. ఇందుకు దాహరణ ముగా ద్రువదనిని గంతయ నెచ్చేదనమున కై వేదవ్యాసులు చెప్పిన పంచేంద్రో వాఖ్యానము శాడుము (అ. 7-255) మొదలు 258 వరకు). గభాపర్వము నందు ధర్మజుని ప్రశ్నకుత్తరముగా మృకృష్ణుడు వివరించిన జరాసంధుని వృత్తాంతమును, యముడు కడురుడై కూద్రస్త్రీయందు జన్మించుటకు హేతువుగా జెప్పబడిన మాండవ్య మహాముని కథయును, గంగాదేవి శంతనుతో పెనువులు తనగర్భంబున పెట్టెని కాపముచే పుత్రులు పుట్టినగాథ తెలుపు వృత్తాంతమును (అ. 4-153) అగ్నిదేవునకు నజీర్ణవ్యాధి పుట్టించిన శ్వేతకీయను రాజు రీసత్రయాగ వృత్తాంత మును (అ. 8-243 45 47 50) దిగ్విజయార్థి యైన గహదేవుని సేనలు నీలదనువాని కోడిపోవుటకు గలకారణమును (న. 1-23-255. 257) ఈమొదలగు పౌరాణిక గాథలన్నియు పైవర్గములోని వేయగును. ఈ దాహరణార్థమీయాఖరి విచిత్ర గాథ నిచటచాయుచున్నాను.

“ తొల్లినీలు నంశంబున నిచడుండను రాజురాజ్యంబున జాతకడుండు కైపుండ. యిశదాధ్వా యనంబు సేయుచుమాహిష్మతీ పురంబున నుండి ప్రమాదవంశంబునం

బాకీ వారిపరమేశ్వరుని సాక్షిగా రాజుని యోగము వారినిబట్టికొనిపోయి రాజు సమక్షమున శాస్త్రజ్ఞులతో దూరము దూరమగుచోయిన.

కాని ఆనాడు తుంగభద్రా నది గంగయు గోమతియు పోడిమి వెలుగంబునసఖులు దుగ్రకణములు నెనయుగ దివపాడువు నూ పెనిపధుని మ్రోతన్

వాడును గోమతీతుండయి యగ్నిదేవతకు నవ గిరించి మహాపురుషు నా యజ్ఞానలబు సహించవలయునని ఈశ్వర కరకలంబయిన వానినిచెక్కిన నరుల దుబ్రవనన్నుండయి నీకోరిన బిచ్చెద్ద జేమచునిన వాడిట్లనియె.

లే|| శ్రీకృష్ణయో జయి సర్వ శైవ్యశైలి సత్తురు ధర్మలయి శక్తశుభ గోతువాడు .
దగ్ధ మేదివీచేత సోమతై విహాయలగు నట్లుగా వచిముమ్మ నాకు.

అనిననారాజునకు నగ్నిదేవతాభి వతంబులగు వరంచిచ్చి మతిరీవు నా దుబ్రవి ప్రాసుంబునయు విష్ణుగయి నిరులెలయు మనోజరా గిలలు గావు న మీల స్వైరణీ కృత్తి యోగంబు సహించ వలయునని యడిగిన నాటంగోలె మాహిమోత్తరము (ప్ర) సైవ్య శైవ్యంబు యెక్కి వగ్నిదేవుండను న వ్యవహారై వల్చిన వారల నెల్లవర్గ నెల్లల జేయుము దానిరక్షించుటం జేసి చ రణావ్వరతులైన భయమున నవ్వగులు సవిహరితు రదికారణంబుగా న్నూన పాడేవ ప్రాప్తిశ్చైవ్య నగ్ని పరీకంబు లయినగజాచి సుచరితము....

ఈయుగా హాణానానో కథానిరణ శాఖకుంకిన నన్వయ విచన రచనల గూర్చిన సుగ్రంథి రచయిచి యుక్తరాశమైన పాత్రభాషిత వచన రచనలం గూర్చిప్రశంసితంబు.

పాత్రభాషితములు

పాత్రుల మాటలనుగా నొకరు మరియొకరికి చెప్పినట్లు రచించబడిన వచన రచనల పాత్రభాషితములను శాఖకుకేరును. ఈభాషితములను వరల నాలుగు శాఖలుగా నర్చి:ణీయు చేయుట ప్రయోజనకారిగాగన్వర్త్యు చున్నది. (1). సుగ భాషా. (2). వాడు సత వాడుమన. (3). భావోపన్యాసము. (4). ధ తోత్తరప్రేమ మోలగులగులగులు శుక్లగీతకరణముకొకత శిరును మరియొకతాఖ్యను సంబంధజేసియో నూడబోదరి చుగనరుణిప్రాయు శనికూ యెన్వర్త్యుచు చున్నాడు ను ఇన్దురు సమ్మము మాటలాడు కొనటయే సంభాషణ యయగ ను. పాత్రప్రతిపాద

ములు సంభాషణ మూలముననే జరుపబడును. ఈచన్యాసములందు వాదప్రతి వాదము లచిరసాధారణముగా నుండుచునే యుండును. భావోపన్యాసము లేకధర్మోపదేశముగావించుట యెవ్వరికిని సాక్ష్యముగాదు. వర్గీకరణము గావించునపు డందలివిషయ వర్గములకు నడుమ దుశ్శేద్యక్షణ్యముల నిర్మించి పరస్పరసంబంధము లేకుండ చేసితిమని ప్రతీతి జాలము. పరిశీలనా పోకర్మమును, అవిగాహనా స్థలభ్యమును నభిలషించి, వర్గీకరణము చేయుచుండుము.

ఈపాత్ర భాషిత రచనలన్నిటినికొక-సామాన్య ధర్మము గలదు. సాధారణము గానిందలివాక్యము లితరరచనలలో గాననగు వాక్యముల కంటె కడు కరువలు. గ్రంథ కారుడోషికతో గూరుచుండి వ్రాయగండంగినచో నెంతటి దీర్ఘవాక్యము నైనవ్రాయ జాలియుండును. కానితోడివాతలతో మాటలాడు చున్నప్పుడు సామాన్యముగా నట్టివాక్యములతో మాడలాడ జాలడు. సంభాషణ సమయములందు మనపెల్లరము మనభావములను పెతు- కురుచ వాక్యముల మూలమున నెరింగింతునుగాని బహుప్రయాసముతో నేర్చి గ్రుచ్చి కూర్చుకొనిన దీర్ఘవాక్యములతో మాటలాడము. మానవ ప్రకృతికి వ్యతిరేకముగ నుండుట వాక్యము లక్షణముకాదు. కావున పాత్రభాషితము లరచించు సందర్భమున స్వభావాను సారముగను పాత్రల సంభాషణోచిత్యమున కనుకూలముగను, అల్పమిమాణాచుగల సంపూర్ణ వాక్యములను రచించుట కకాకుళులర పరమధర్మము. ఈమర్మము నెరిగిన వాడగుటచేతనే నన్నయ భట్టారకుడిట్టి రచనలందు సమావేశక్రియా యుక్తములై సంపూర్ణములైన పెతు-కురుచ వాక్యములను సుమానియులంతగా లేకుండగూర్చి శ్యామ్యుడగు చున్నాడు. పూర్వోదాహృతములైన ప్రాచీన గాధల వివరణకునుండున్నట్లే యిట్టిరచనల యందును నడుమనొకటి రెండుపద్యములుండిన నుండవచ్చును. వానినిమనమంతగా బాటించకయే భావవిశేషమును రచనాశాళిలమును ఒరికింతుము,

సంభాషణ.

ఆది. 2-31, (అయ్యోశ్లోత్త ముండవ్యలం)గని కద్రు వవివరణజాచి చూడవె యల్లమతీధనశంరైన యశ్వంబునందు సంపూర్ణచంద్రునందు నల్లయుంబోరె వాలప్రదేశంబు నల్లయైయున్నది యనివని వివరణి, నీచకన్నులంజూచితేయకొ-యెక్కి డిదిగల్ల యాయశ్వరాజుమూర్తి మహాపురుషకీర్తియుంబోరె నతినిర్మలం

బై యొప్పవచ్చును... అనియట్టిదరునోంజొరులకు దాసీత్వంబు పణంబుగా నోడివి పన్నిదంబుసరచిన వివరయ్యత్వంబు దాసిచూతమురమ్మనిన కద్రువ యి ప్పడుప్రొద్దులేదు లేసకడచాతము....

సభా 1.182 (జరాసంఘం కృష్ణదులకదురవచ్చును, ముత్యమునాకా విధన మధుపర్క-లు ప్రతిగ్రహింపనోల్లమి యిదియేమి? మీరలువేషధారులు కావలయు. మీ వేషంబున బ్రాహ్మణత్వంబును మహాసత్వద్వీర బాహువృక్షుల వక్షోబక్షణంబుల త్పత్రియత్వంబును ప్రకాశించుచున్నవారనిన వానికి నారాయణుండీటునియె.
.... ద్వారంబున మిత్రనివాసంబును, సద్వారంబున నమిత్రనివాసంబును జొచ్చుటయిది బాహువృక్షసంపన్నులయిన త్పత్రియులకుం గర్తవ్యంబు మరిగంధమాల్వంబుల యందు లక్ష్మీయుండుం గావున బలాత్కారంబున గంధమాల్వంబులగొంటిమి. నీ యందులకూతునొండు కారంబుగలుగుట కేసీసీయిచ్చు సర్వంబుగొననొల్లము.

వాదప్రతివాదములు.

శిచిచరిత్రము (ఆరణ్య. 3—229, 233).

జేగయట్లనుచున్నది. సర్వభూతంబులు నాహారంబున జీవించి పర్ణిలునిదినాకు భక్ష్యంబుగానినాడు బుభుక్షువేదనంజేసి ప్రాణవియోగంబగు నట్లయిన నాపుత్రులు భార్యయు జీవంపనేరకొక్క కపోతంబురక్షించి పెమ్మ-జీవంబులకు హింసనేయుట భర్తవిరోధంబు... ఇక్క-పోతంబు నాకువేదవిహితంబైన యాహారంబు. శ్వేనాఃక పోతాన్ భాదయన్తి, యను పద విచనముగలదు. గావునదీని నాహారంబుగానిమృత నిన దానికేలియిట్లనియె... నీవుపక్షివయ్యును భర్త మెరింగినట్లుపలికితివి శరణాగత తపశ్శ్రావ్యంబు సేయుటకంటె మిక్కిలి యధర్మబొందెదై? నీయాకలిదీనవకాని యెంటునుపకమింపదే? నీయత్నంబాహారార్థం చేనియిచ్చునెవ్వనంబున మృగమహిష వరాహాభిగమాంసంబులు దీనికంటెమిక్కిలిగా బైబైద నిక్క-పోతంబునలని యుగ హంబుడుగుము. దీనినే నెట్లు విధంపననిన....

ఇందువన్నయ ముందు శ్వేనపక్షమానను, తరువాత కపోతపక్షమానను, వ్యాఘ్రవాదియయి న్యాయపీతమునెడుట యుక్తియుక్తముగను సప్రమాణముగను సలిపినవాదప్రతివాదముల ప్రాశస్త్యము స్వయంవ్యక్తము, విశేషించి సంస్కృతముల

మునగల యీసంవాదమును పఠించినయనంతర మీరచనబంజిదినమృతమున, ము
ఖ్యంశములవిడువక యెంతవేర్వతో సంగ్రహపరచి నన్నయస్పటికీకరింప జేసి
యెంతరమణీయముగ వాంగ్రమునభారతము రచించినదిస్పష్టమగును.

ఉపన్యాసములు.

విశేషంశములంగూర్చి చతురహాసలు సరసవిగోగోగణితే జేయుభావప్రకటన
ముచూపవలయు. నిజమనోభావములు శ్రోతలయందు వ్యక్త మగుచోని ప్రసంగించుచు వా
రలందుమనోరణికి లాగుచోని వశవస్తులుగచేసికొనుట మనోప్రతిభగల వక్తలకమాత్రము
సాధ్యము. నన్నపార్థుని కీయద్భుతవక్తృత్వసామగ్ధ్యము విశేషముగాగలదు.

దుర్యోధనుని మనోదుఃఖము. (అది 6 121, 28, 30)

(సీతపాండవజ్యేష్ఠులను యానర్యామినిగిరి) దాననదేసి పారజానపద గ్రా
హ్యైశ్రవణానవరుల ధర్మజానకమగ్తలయి నిన్నును భీష్మనివాదిరింపక, ప్రజ్ఞాచ
క్రొందు ర్భాంబు సేయసమర్థుండుగాడు. భీష్మండు సమర్థుండయ్యును ముందఱ
ర్భాంబునివర్తనంబునందు గృతప్రతిజ్ఞాంజయ్యెం గావున పాండవజ్యేష్ఠులైన యథిష్ఠి
రునకు రాజ్యాభిషేకంబు సేయఁద మతండు తరుణుండయ్యును గుణవృద్ధుండు ధర్మశీ
లుండు, పరాక్రమవంతులైన తమ్ములుగలవాడు రాజ్యప్రసిద్ధితుండై వృద్ధులనూ
త్యుల బంధుమిత్రులను దొల్లింటికంటె మిక్కిలిగా బూజార్చుల నెల్లంబూజించు
చిలమహుండయిన భీష్ముని సప్రత్యక్షుండైన ధృతరాష్ట్రుని పతిభక్తిసభీష్టభోగాను
భవపరులంగా నుఖింబునుచు. దీనికివిరుదుడు నొడంబడునని యెప్పుడు దమలోచి
చారించురు. దీనివంటె కర్ణశూలాయమానంబులైన మూర్ఖప్రకృతుల వలకుంబిన
నోప బాండవులనిష్వరంబువలన బాయనట్లుగా జేయవలయు... ఈరాజ్యంబు మొ
పలింటంగోలె భవదీయంబయినం బ్రకృతిజనుల వశ్యులుగాకున్నను గ్రహగతంబ
యి మాకునప్రయత్న లభ్యంబగు దొల్లిపాండురాజు రాజైనాంబులం బ్రజానురాగం
బు వడయుటఁజేసి యెల్లవారును ధర్మరాజు రాజ్యంబులతురు దానినెఱింగికాదె
కానసమూహంబులం బ్రకృతిజనులకు సంతోషంబు సేయుచునుండుదు. నిందుల
దుష్టజనుల పక్షపాత వచంబులుండుగు నంతకును వాయంబున గొంతిని పాండవులను ద
దీయ భృత్యామాత్య వర్గంబుతో వారణాశ్రంబునకుం బుత్తము మనసురాజ్యంబు
నుప్రవృత్తితంబైన మఱివారలందుకును... భవదను జ్ఞాగోరవంబున గాంగేయ దులు

పేనికికొడంబడుదురు. వారుకారవులకెల్ల సములైయుండియు నావారల. యెట్లదిన
వశ్యతామనా కిష్టొండగుటంజేసి పుత్తన్నేహంబున ద్రోణుండునన్ను విడువడు. భా
రవ్యాజుని భాగినేయునింబాయ నేరమింజేసి కృపాచార్యుండును నాయొద్దనయుండు.
మఱిభీష్ముండు మద్యమండగుట బాండవులంబిగ్గహింపడు విదురుండు పాండవ ప
క్షపాతి యయ్యాను నొక్కరుండు నాకహితంబు నేయునోపండు గావున నిక్కార్కం
బున దోషంబులేదు ఏనిద్రకరణంబయిన నాహృదయ శల్కంబు నుద్ధరింపుమని ధృతిరా
ఘాన్తేనీయే నొడంబఱిచి

శ్రీమనేన ధర్మరాజుల సంవాదము.

అరణ్య 1-282—288. శరీరికి మరణంబు నియతంబు. మరణంబునకు ముం
దవరైంబు దీర్ఘన వానిజన్మంబు నిర్ధరకంబు. సకలరాజ సమక్షంబునం బరలచేతన
యచునవడిన పరిభవంబునకుం బ్రతీకారంబు నేయునంతకు లేయునుంబగలును నాహృద
యంబు దపించు చుండు. నా కంటె న్నన్న నకుల సహదేవులూ గుంతీదేవియు సంతిపు
లగు చున్నవారు (కారుణ్యము దాల్చియునికి) బ్రాహ్మణ ధర్మంబుగాని
క్షత్రియ ధర్మంబుగాదు. మహాప్రణీతంబులైన రాజ ధర్మంబులు నీమెఱుంగని
యవిలేవు. క్షత్రుసంహారంబు నేయనినాడత్యంత హానియగు. నట్లుంగాక వనము
నందు పండ్రెండు సంవత్సరము లుండనేర్పితి మేనియు నొరులెరుంగకుండ నజ్ఞాత
చర్యయందొక్క చివసమైననుండనేర మెట్లనిన నాబాలవృద్ధ ప్రసిద్ధుండవై పార్థివ
సూర్యుండవై నన్నిన్ను సేహసదృశులైన నీతమ్ములను నెఱుంగని వారులేరు మనగూఢ
భావంబు మేరువునిగూఢ భావంబునుంబోలె నధుటమానంబిట్లేని యివ్వన వాగ్ధక్తేళంబె
న్నడును మనకు బాయనేరదు మనమివ్వజీవ్యనమున బదుమూడు మాసంబులు సలిపితిమి
సంవత్సర ప్రతినిధిగా మాసంబులు నేసికొనుట యెందునుం గలయదియ దీనధర్మ విశో
ధంబులేదు. విజయారంభంబున కిదియవసరంబు.

క్షమ.

దీనినిగూర్చి బ్రాహ్మణ ధర్మరాజున కిట్లువప్పనించు చున్నది. అరణ్య 1-217
“క్షమయును లేజంబున నయ్యయికాలంబుల ప్రయోగించునేరని రాజునకుం బ్రజాసారాగ
ప్రతాపంబులు లేనను నీయర్థంబిహిహంబున వివంబడు. క్షమా లేజంబులలోన నెయ్య
దివి శేషంబుదానిన నిర్ణయించి చెప్పమని బివీద్రుడు తొల్లి తనపితామహుండుడయిన ప్ర
హ్లాదునడిగిన నాతడు బలీంద్రున కిట్లనియె.

ఆ|| వె|| కృమయదాల్చియుండ జనదెల్లప్రార్దుదే | జంతాత్మియొడజనదువతికి
సంతతక్షముండు సంతతతేజాండు నగుటవోపమందు రనఘమతులు.

ఎట్లైన నిత్యక్షమాన్వితుండయిన వానికి భృత్యుల్లనెఱవక యవమానంబు నేయుదు
రగ్గంగులందరికన్గుటలయినవారలు ధనంబులనుహరించి దర్పింబునూపుదుట మరనిత్యతే
సోధుచుండయినవాడతిక్రూరించుటయిన సర్వజన సంతాపంబునేయుచు గృహగతంత్రైక
ర్పంగునుంబోలె నెప్పుడును ద్వేషకరుండగుంగావున గాలోచితంబులుగా క్షమాతేజంగ
లుగవ్వించునది యధాకాలకన్విత క్షమాతేజుండైన వానికి సుభయళోక సిద్ధియగు.''
(మాఘకావ్యమునందు బుర్రాముడునిశ్చేయుచున్నసంఘటన)

ఉకధర్మోప దేశశాఖం గూర్చిసృశంసంతము.

గృహస్థధర్మములు.

ఆరణ్య 1-31

“జుత్రియార్హశకు శయనంబును భీతున కభయంబును వృషితునకు జలంబు
నుబుభుక్షితునకునన్నంబునుక్రాంతునకునాసనంబును నిశ్చుటనూతనంబైనవయ్యత్తమగృ
హస్థధర్మంబు తృణభూముదకప్రియవచనావరణానందెల్లవారికినిశ్రమింబయ్యాత్మార్థంబు
గానన్నపాకంబునునసాక్షికభోజనంబునువృథాపశుపూతంబును బావహేతువు లగ్ని
హోత్రంబులన నద్వాహంబులు నతిధిబాధవ విద్యజ్ఞన గురుమిత్రభామినీ నివహంబుల
పూజితంబులై యెగ్గునేయును గాత్రని గృహస్థుండు సర్వ సంతర్పకుండుగావలయుం
గావునల బ్రతిదినంబును ఒక్షితునక శ్యాపదార్థంబు సాయంపాత్రల యందు వైశ్యదే
వంబుపేసి యమృతాశియు విఘ్నసాశియుగావలయు యజ్ఞజేపంబువులంబు శాబరగు
నతిధిభుక్త శేషంబు విఘ్నంబునాబడు సప్తవృత్తి వర్తిల్లువాడుత్తమగృహస్థుండనివ ధర్మ
రాజునకు శాసకుండైట్లనియె.”

మానవకోటియొక్క— క్షేమలభముల నిమిత్తము మహాత్ములిట్టి ధర్మముల విశే
షముగా నుపదేశించినట్లు భారతమున పెక్కు—సందర్భములందు 'శాసవచ్చుచున్నది.
చూడుము, ఆరణ్య 1-33. ఆది, 3—219. మొదలగునవి, ఇట్లుపాత్రాభ్యాసి
తశాఖకుంజేరిన పవన రచనల ప్రశంస ముగించి, యాత్రాశాఖకుం జేరిన రచనల
చూతము.

యాత్రావివరణములు.

పాశవరహారము నిమిత్తమును, పుణ్యసంపాదనము నిమిత్తమును లోకజ్ఞానము విస్తరింప చేసికొనునిమిత్తమును సమర్థులగు వారెల్లరు తమశక్తికొలది దేశసంచారము చేసిరాముకనులార చూచిన విశేషములను, తమకు తెలియపెచ్చిన విశేషములను గ్రంథస్థముగావించినవకాలికులనుభావిజనంబులనువిజ్ఞానాభివృద్ధిగావించిపంపియులగుచుదురు. పాశ్చాత్యకాలములనుండియుదేశసంచారమువిద్యాభివృద్ధికిమాఖ్యాంగమనియేయొంతుటచున్నది. భారతము పండియాత్రావివరణ విశేషములనేక చోట్లగలవు. మచ్చనకొకటి రెండు వాగిపెదను.

అర్జునుని తీర్థయాత్ర

అది. 8. 124 127 138 137. 138. 139—140. etc

“...అర్జునుండగ్రహిణిహిమి గురుజనానుమతుండై యభలవేద వేదాంగ పారగులైన బ్రాహ్మణులు వనేక శాస్త్రవిదులైవివిధభావభవ దీప్తులయినపారాజితులయినవశుసహాయులుగా నరిగి సకలతీర్థసేవసేయుచు.....

గంగాస్నానంబు నేసితతీర్థంబున హోమంబు నేయుచు వాసవనుతుండు మహీసురవర సహితుండయి కొన్ని దివసంబులు విసియించి..... (అటునుండి హిమ పర్వతపార్శ్వంబునకు జనియగస్త్యవటుమును, భృగుతుంగమును జూచుచు హిరణ్యబిందు తీర్థంబున కేగి) యందును గోదావ భూదావ హిరణ్య దాసంబులాదిగా లెక్కు దాసంబులునేసి యజ్ఞార్థంబుగా భూనుగోత్రములకు గోసహస్రంబులిచ్చి, పార్శ్వశంకున కరిగి నైమిశారణ్యంబునందు జగన్నాథు నారాయణు నారాధించి యుత్పలినియు గౌరీయనందయు నపరనందయు గణయు గంగయు గంగాసాగర సంగమంబును జూచుచు (శేలావనరమ్యములగు శేలావనములను, వనమెచుల ద్వీపీలా లిఖనముదగ్గి విద్రుము మాలాత్రులిన స్థలమలను మనుచు) కలింగ విషయంబు సాచ్యుసంర తోడ్చి బాహ్యులు కలింగ ద్వారంబున గగ్గిమ్మరి యుత్తరదేశంబులయందున్న పండుగతి నయ బ్రాహ్మణ సహాయుండయి పార్థుండరిగి తూర్వసముద్ర తీరంబున శ్రువుస్తోమ చేవర శుసమగ్నరించి మహేంద్ర తర్వకంబు నూతుచు

సీ॥ దక్షిణాంగవా దద్దయునొప్పిన గోదావరియు జగదావరైన
భీమేశ్వరంబును బెడగనుచున్న యీవర్మతంబును జూచియర్పిల్లోడు
వనఘమైశిష్టాగ్రీ హారభూయిష్టమై ధరణీసుకౌత్తమాధ్వరవిధాన
పుణ్యసమృద్ధమైపాలించు వేగీదేశవిభవంబు జూచుచువిభవడు

దక్షిణాంబురాశి తీరమునకరిగి దురితహానిగ గా గోమహా సమోదగ్ర సంగమం
బున భూనురేశ్వరుల కభిమతార్థదానంబు జేపిక్ష్మాద్దగదగుచు సదుమాదగుమాసం
బునమణిపూరుపురంబునకుజని.....

ఇందుగమనింప వలసిన విశేషమొక్కటి గలదు. సంస్కృత మహాభారతము
వంతువర్ణించబడిన యద్దునుని తీర్థయాత్రా వివరములలో వేగీదేశ ప్రశంసలేదు. లేకు
న్నను, వన్నపార్థుడు, కలింగద్వారమును, మహేంద్రగిరిని, దక్షిణాంగయగు గోదావ
రిని జేర్చి, గాధ దేవాళిమాన చోదితుడై స్వవిషయమును వేగీదేశ విభవమును సగర్వ
ముగ వర్ణించిగాని యున్నాడు. “అనఘమై, శిష్టాగ్రహ హారభూయిష్టమై, ధరణీ
సుకౌత్తమాధ్వర విధాన పుణ్య సమృద్ధమై, వేగీదేశ విభవము పాలించుండె” నట.
పాశురజనులకే స్వగ్రామమువఱకును స్వవిషయమునందును నంత్యంతముగనుభవమానముండు
వత్తుడు వివేక్కుత్తుడుడగు వన్నపార్థుకవిచెప్పెనుకీ, రాజవరేంద్రచంద్ర వదిలాళితమై ప
విత్రతరమైన స్వదేశమునందింటి యభిమానమొండట యాశ్చర్యకరమగునా? యాత్ర
విషయంగూర్చిన వచనరచనల భీమార్జున వకుల సహదేవుల గావించిన దిగ్విజయ విషయ
విగ్మమునందును, వనవాసగనులైన పాండవలొడిన తీర్థ వివరణమునందును “పెక్కుచోట్లు
గాననగుచున్నవి.

మళ్ళితిశాస్త్రవిషయమైన వచనరచనలు.

సగౌరవీకాస్త్రాంశముల బోధించు వచనరచనల వన్నపార్థుడు రచించిన భారత
మునందక్కడ కక్కడ గాననను చూపుచి. తూడుము.

1 సప్తవిధకవులలో ‘వివేకి’ యను కవిలక్షణమిట్లు చెప్పుబడినది.

కం. శ్రుతకాస్త్రాంశకార ప్రతిభుడు శబ్దాది దోషములుగణుటనా

చతురుడు వివేకి నాజయనలేడు మహాకవికతంబులందు అనించాడు.

కావ్యలంకారతూదామణి 3 - 58.

అగ్రణ్య 1 - 39. ఈలోకమున సమస్తపాపాలు జీవవ్యాపార నిర్వహణమునకు ముఖ్యమగు గావలసియున్న శక్తి సామర్థ్యములు సూర్యు లేజమువలన ప్రభవించుచున్నవను గొప్ప ప్రకృతికాస్త్ర విషయము (that sunlight is the source of all energy in this world) ఈ క్రిందవవరింపబడినది:—

“కమలబాంధవుల ధుత్తరాయణ గతుండై యుర్వీరసంబు పరిగ్రహించి దక్షిణాయన గతింబుగల్గి భూతుండై యోషధులంబడసి రాత్రిలందు జంద్రకిరణామృతంబునగ జేసి వానిండుడుక్తులు వర్షించి యాత్మయు పుట్టించి ప్రజా పాణిధాతణంబు నేయుటం జేసి యున్నాం బాదిత్యమయ్యుట యెరిగి.....

మరియు వృక్షాది జీవుల పరిణామ క్రమమును, ఉత్పత్తి క్రమమును, (Evolution of organic life, and principle of fertilization etc)

నీ క్రింది రచనయందు సంగ్రహముగా నూచింప బడినవి:

ఆది. 3-19.

మత్రియగ గర్భయోనియందు ఋతువువృద్ధి సంయుక్తంబగుచు చేతంబుగా దుష్ట చేతల చేరితల్లంబులు కల్గిన నంధు బంధుత్వాత్మలు పాడవయి క్రమంబున నవ యువంబులేర్పడి బ్రజీవులై యాద్యువిల్లి శ్రీతంబులకల్పంబును నేత్రంబులరాశంబును పూర్ణంబున గడంబును, జిహ్వను రసంబును ద్వక్తున స్పృశ్యంబును, మనంబున స్వంబును నెఱుంగుచు.....

మరియు తల్లిదండ్రుల దేహమునో పరిస్థితులు శిశుదేహమునో పరిస్థితులనెఱుఁగే ర్పరింప జేయగలుగునో (Influence of parental environment on the body and mind of the child) యనువిషయ మీ క్రింది రచనల వలన స్పష్ట మగుచున్నది.

ఆది 235—254.

ధవలేక్షణముగు నంబిక సుతజన్మకు కాంక్షించి విమలశయన తలయననుండు వ్యానుడ వరగన్జూడయి యెఱింగె, అతిపసి కపిల గడ్డంబును, కపిలజడంబును, కపిలకన్నులను దివిషయమును వనల్లనైన స్మృతను పాచిభయమున నామెగన్నులు తెరువ కఁజేసిది యందెను. కృష్ణుడై పాపమును కానికెఱుఁగి దానంబు నీసియా

యంతిక యందు బలపరాక్రమ వంతుండయిన కొడుకుపుట్టు వాడు మాతృదోహం
 ఋషున సంధుండగుననిన విని విషచింతయై సత్యవతి వెడియుంగొన్న ద్వైపాయనంబ్రా
 ర్థించి యింక నంబాలిక యందొక్క- కొడుకుంబడయుమని నిరూగించిన నెప్పటియట్లు
 యమ్మునివరుండు నంబాలిక కడకుంజనిన నదియుం దన వేదంబునకువెఱచి వెల్లెయ్యన్న
 నక్కొ-మలికి పుత్రదానంబు నేనియాయంబాలిక యందు మహాబలపరాక్రమ గుణవంతుం
 డు వంశకరుడునగు పుత్రుండు పుట్టు వాడును మాతృదోహంబున పాండుదేహుండగునని
 చెప్పి యరిగె”

వర్ణనలు

ప్రకృతి కాస్త్ర విషయములంగూర్చిన రచనల ప్రళంస చాలించి మచమిక షర్ణ
 నాత్మకములైన వచన రచనలంగూర్చి ప్రసంగింప వలసియున్నది. ఇంత వర్ణకును మన
 శు పరిశీలించిన కథా వివరణాదు లైనకాఖిలకుంజేరినవచన రచనలకును, తమర్లనాత్మ
 కవచనములకును రచనయందొక గొప్ప భేదము గాన్పించుచున్నది. అందు వాక్యము
 లు కడు తురుచలు; అర్థ సౌలభ్యము ప్రళంసనీయము. ఇందు గలవాక్యములు ఓర్పుములు
 సాధారణముగా నన్వయకారిన్యము గలిగి, దీర్ఘక్లిష్టసమాగధూ యిష్టము లైయుండు
 ను. పొంగి పొరలివచ్చు కవిభావముల నిట్టిరచనల చేతనేవృత్తము చేయుట సమంజస
 మని కవిమతమగుట చేతనో, లేకయిట్టిరచనలచే నిండియుండు సంస్కృతకావ్య వచన
 ప్రాబల్యము చేతనో, లేకయిట్లు వీనిని రచింపని పక్షమున వర్ణితాంశమునకును విద్య
 తోక్తిలో తనకావ్యమునకును తనకును తగు గౌరవములభింపదని వన్న పొర్యుడు తల
 చియుండుట చేతనో, మరియు హేతువు చేతనోగాని షర్ణనాత్మకము లైనరచనలనన్ని
 టినిట్టి దీర్ఘ సమాగధూయిష్టములుగానే చేసియున్నాడు. మరియు శబ్దాలంకార ప్ర
 యోగము గూడ విశేషముగా వీనియందే చూపట్లు చున్నది. మనోహరములైనసం
 భాషణ రంగముల యందును, స్వచ్ఛమైమధురజీవూరితమై శీఘ్రముగా బాహుమబో
 వు ప్రవాహము వలెనలరు కథా వివరణ రచనలయందును గూడ వర్ణనీయాంశజేడ్డ
 నతలర్థమచోనానావిధ శబ్దాలంకార భూషితమైన దీర్ఘసమాసమొకటి యుచ్చట ప్ర
 త్యక్షమగు చుండును. చూడుము.

సభా 1-182 జరాసంధుడు: “న రియ నాకాలించిన మధువర్క-బ్రాహ్మణ గ్ర
 హింసనీల్లమి ధూషిద్దామి? మీరలు పవగా కావలయు మీశేషంబున గావ్యూణ

త్వంబును, మహాశక్తివీగ బాహుప్యనుభవతోలక్షణంబుల క్షత్రియత్వంబును బ్ర
హ్మకాశంబు.

అది 2 - 18 పాలసముద్రమునుండి యుద్భవించిన వానించేయొనము. “ను
తీయు సమృతంబును, జ్యేష్ఠయు, చంద్రుండును, శ్రీయు, నుచ్చైశ్రవంబును గౌ
న్తుభంబును నాదిగాననేకంబు అంభ విల్లిననందు దిభువన వంద్యయందు శ్రీదేవియు,
నిజప్రభావలల పృథ్వీదస్త ప్రభాకరగర్భసి విసరంబైన కాన్తుభంబును నారాయణువత్తు
ష్టలంబున విలసిల్లె.

అది 4 - 142 మరీచుకొమలి కులగోత్రనామంబులకుగక దానియిష్టంబునఱు
పునుని కొడుకుంబుంచి ప్రతీపుండు తపోవనంబు నకుంబునియె, నటశంకరుండు రాజ్యం
బునాయును నొక్కనామ మహాధనుర్ధయందై మృగయా వినోదంబులదగిలి యొక్కరం
డును వనమృలో గ్రుమరువా దనిలలోలకల్లోలమాలాస్థలన సముచ్చలక్షకబాసారక
శిరశి శిరంబగు చుమగలగాపులివతలంబును.

ఇందు మొదటి దానిలో జరాసంధుడు గంభాషించుచునే, కృష్ణామలబాహు
పులవలెదీర్చుమైన సమాసమును తొర్చినాడు రెండవ దానిలో పాలసంద్రమున నుద్భ
వించిన వన్దుజాలముంచేయొనము, గుండె తల్లడ మొదవించు సమాసముతో కాన్తుభ
మును వర్ణించినాడు. మూడవ దానిలో కథావివరణ సందర్భమున ప్రసంగ వశమున
పేయొనవలసిన గంగా పులినతలము ఎలెనే సమాసమును వివిధకర్తాలంకారభూయిష్ట
మును దీర్చునై యున్నది. తేవలమువర్ణనమే వ్యాపారముగాగలరచనలలో యథోచి
తకర్తార్థాలంకార భూషితములైన తెచ్చె సమాసములందును.

అట్లని విశేష దీర్ఘ సమాసబాధిశిములుగాక పెద్దవశాఖకుంజేరదగిన రచనలు తేవల
ము లేకపోలేదు. కొన్ని సందర్భములందుకవి వర్ణించుడు విషయములోని విశిష్టాంగ
ములను మాత్రము పేయొని తిప్పిబొందెయ్యుండును. చూచుము సభా పర్వములో
నిబ్రహ్మ సభవర్ణనము. 1 - 80 .

“అందనేకవిధజీవరాసుల సృజించుచు తపస్సులకపఃఫలంబులు విధించుచు వి
శ్వకర్త లైనమన్వత్ర మవీచి, భృగు భరద్వాజ దక్ష వసిష్ఠ వాలఖిల్య పులస్త్య పులహాకృ

తు కళ్యాణగౌతమాంగిరః ప్రచేతసులును, చంద్రాదిత్యగ్రహనక్షత్ర గణంబులు జేవగణంబులు వను రుద్ర సిద్ధ సామ్యులును..... ఋగ్వేదాంబులను పురాణేతి హాసంబులను బహుప్రకార భావలును సమస్త విద్యలును మూర్తి మంత్రంబులైకొలుప సరస్వతీ సమేతుండయి పరమావందంబునం బరమేష్ఠి పద్మా సనంబుననుండు." ఇట్టి రచనలిచుమించుగా వ్యక్తంబు చేసికొని మనము ముందుదాహ రించిన కాఖకు చేరినవేయగును గాని యావిభిధాంగములను పేర్కొను సందర్భమున వాని గుణ విశేషములం గూర్చి చెప్ప నులభ సమానములందందు కలవు. చూడుము పైయుదాహరణమునంతే

1. విశ్వకర్తలైన మన్వత్రిభృగు

2. త్సూరి లని శ్రుతి కౌస్తు మహారాహా రాత్ర పక్షమాన ఋతు సంవత్సరయోగాత్మ కంబైవకాలచక్రంబు.

ఈవిషయములతో నీభూమిక నుండి విరమించి, వర్ణనాత్మక రచనల వర్గీకరణ విధానము పరిశీలించ నరుగుడము.

అలంకార కాస్త్ర ప్రకారము భవ్యప్రబంధముల యందస్తా దశవర్ణనలుండవలయునని విధింపబడినది. చూడుము. కావ్యాలంకార చూడామణి 3 - 90, 91:-

గీ ఆట్లుకవికృతమైన కావ్యత్రయంబు
గద్యపద్య విమిత్రసంపాద్య ముల్లతు
నగర ముఖ్యావృద్ధక వర్ణనములచేత
బరిగు నదియును భవ్యప్రబంధమనగ ,

అస్తా దశవర్ణనలేవనిగా.

మ॥ పుర వారాశి మహీధరర్తుశశభుత్వాహావ యోద్యావపు

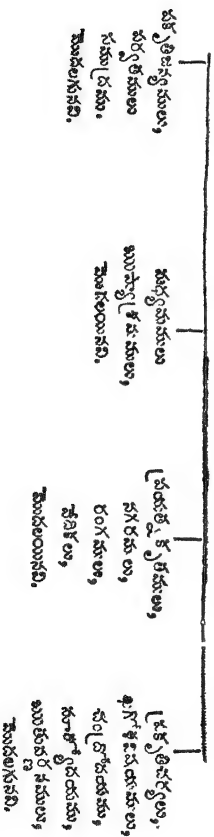
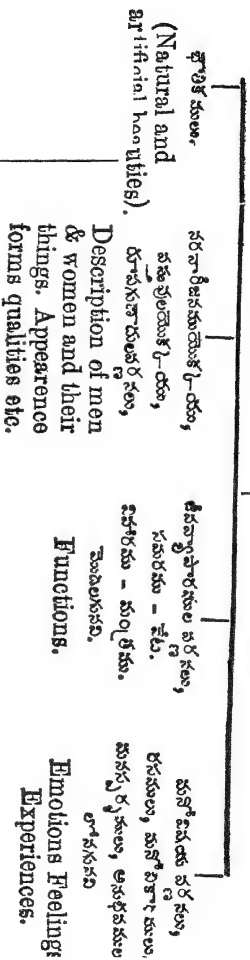
మగ్గిరకేళి మధుపానమోహన వియోగక్షేమయానస్వయం ।

పరపుత్రోత్సవ మంత్ర దూత్యరణదో రైవక్రాంతి సంకీర్తనా ।

కరమస్తా దశవర్ణ సావ్యితము తత్కావ్యంబు భవంబిన్ ,

సన్నయభట్టారకుని భారతమునందీ వర్ణనలన్నియు గాననగుచున్నవి గాని యివియేగాక మరి కొన్ని ముఖ్యాంశములుగూడమిగుల ప్రశంసనీయముగ వర్ణింప బడి యున్నవి కావున మనము సన్నపార్యుని చర్చనరచనల మరియొక విధముననర్గీకరణముచేయవలసిన యవసరము కలుగుచున్నది.

వర్ణనలు.

రహస్యములైన ప్రకృతి సౌందర్య విశేషములలో మనము మొదట పగవ్రత వర్ణమును గూర్చి ప్రశంసించెము.

ఆరణ్య. 3-77. “ఇట్లు భగీరథుడు గంగాన తరణంబునందు గృత నిశ్చయమై యరిగి బహు విధాకారధాతు మంతంబులైన యున్న మళ్ళంగంబులను, జల భరణివ్రపు ప్రబల బలాహక వ్రూహ సంఘాదితత్వా నాణ మనంబులైన తుహినన్దులుంబులను, నిద్ధవిద్యాగర గంధర్వ గీర్వాణ మిధున క, నానంబులైన నానారత్న కందరంగులను, శుకపిక పారావత శుక్రాపాంగ సంగం శత్రుప్రదా వ్రూహ వ్రూహ శబ్దబ్రూమచానంబులైన తరువనరేఖలు, సింహ శరభ కాదూరల కుండాలగోలం గూల కోలాహలాన్నితంబులైన గుహాగర్వారంబులను జేసి ననుజీయభయానకంబైన హిమవత్సగృతంబును.” ఇందు మొదటి పంక్తి యుపక్రమము తరువాత హిమవత్స గృతంబునకుంగల వివిధాంగములగు శృంగములు, తుహినగలములు, నానారత్న కందరములు తరువనరేఖలు గుహాగర్వారములును పేర్కొన బడినవి. ఇందువ్రుతి యంగమునకును గణగూణ విశేషములు దానిననుసరించి వ్రాయబడిన కీర్తనమాసమునందు పర్ణింపబడినవి. ఇందలి సమాసము లన్నియు తులంబూచినట్లు సమాసరూప పరిమాణ ములుగలిగి పెక్కుశబ్దాలంకారములచే భూషింపబడియున్నవి.

మరియు ఆరణ్య 3-311-313. గంధమాదనమును, అందుగల సరస్సును, కదళీపండమును పర్ణింపబడిన విధము.

అక్క-ములంబు దెచ్చినగాడ్చున కభిముఖుండై గాడ్చుచున్న గంధమాదనంబున వివిధరత్న బంధుర కందర కదళీ పండదర్శనంబులను, మందారమందిర నుగంధి గంధవ హస్వగ్మనంబులను, నళికులకోకిలాలాప శ్రవణంబులను సర్వర్ష కనుమనకురుచిర గంధా ప్రూణంబులను నతీమధుర ఘటాస్వాదనంబులను బద్ధప్రమోద హృదయఃకాంచు..... త్వరితగతింజనిదని పవనవళ తరుచలిత తలీరుహ పవన తమాల తాహితాల విశాల కదళీ దళ విజృంభన శీతలజలపరిపూర్ణమైన యొక్క సరోవరంబుగని...”

జలాశయములందెల్ల మహాదధి మహానీయగాంభీర్య విధి. దానిపర్ణనమన నన్నపార్యదాది పర్వమున ద్వివీర్యాశ్వాసమునం దిరుపదియొడవ రచనయందురమ్య శ్రేణులంకారి భూషితంజేసి గావించి యున్నాడు

“కద్రువయు వినతయు వినోదార్థంబు విహరించువారు కరినుకరిసి కరాఘాత జాతవాతోద్ధాత తుంగతరం గాగ్రసముచ్చల జ్వల కదాసా రచ్చటాచ్చాదిని గగనతలక బైనదాని న ద్యాన వనగామంబోలె బహువిద్రు మలతాలం కృతంబైనదాని, నాట కప్రయోగంబుంబోలె ఘనసప్రాతిరోధి తరంగరమ్యంబైనదానినివలెన బోలెన మీమకరభరిత దైవదాని... గాంచిరి.” (ఇందు నన్నయ బాణకవి గదవల ననుకరించి నాడు). మరియు

పలువిధంబుల నృక్తముగు మహనీయ ప్రకృత్యోభను శేత్రోపకృతము గ తిలకించుచుతన్ని రాత్రుకుగు సర్వేశ్వరుని నిరంతరము ధ్యానించి తపము చేయు మహాముఖుల యాశ్రియములుందు, పక్కాలనిగొట్టాదులైన మనుష్యులున్నులు కొన్నియున్ను సహజ ప్రకృతి వహత్వము విశేషముగా గన్పట్టుచుండును. ప్రకృతి మనుష్య సమ్మేళనమునప్రకృతి సోపానములన దగునిష్ఠిపుణ్య ప్రదేశములను సందర్శించుటకై మనము దుష్టులనుతో గూడ కణ్వాశ్రమమునకు బోవుదము. అది. ౩౩

కణ్వాశ్రమము.

(అజ్ఞానావిర్భూతసారథ భూమలతాతతులం దెసగిన మ్రాకులకొమ్మల మీదనశేతిల తాంతములైనను బాతుని మునుపప్రకరంబుల) హృదయనుఖానహంబగుచున్న యవ్వనంబులో నరిగి యనవరతపద కృమ మహద్విజ పత్యమానవేదగ్ధులయ నవిచ్చిన్నా హూయరూనాగ్ని హోతృస్వాహోబంబులకు ననేకముని గణపృణిత వచనవిషయవిభాగవినిర్ణయ న్యాజనిపుణోద్వత్సంభాషణ ఘోషంబులను, బ్రతిపక్షదుర్విభేద ప్రమాణవిచార్య మాణవదార్థ మీమాంసక గోష్ఠీవివాద నాదంబులనుం జేసిమోయించు యజ్ఞప్రయోగప్రసీదలైన యజ్ఞికులకును, నధికతపోనిరతులయిన మహాతపాధనులకును, నివాసంబైన పూర్ణమతీరంబున దగ్ధయారమ్యంబయి గంగాతీరంబున వరనారాయణ స్థానింబునుంబోలె జుతావివనంబగుచున్న కణ్వమహాముని యాశ్రమ

ఇట్లావర్తితాంశమున గాననగు విభీషణస్తతీని తర్తద్దణవిశేషముల వివరించి బహువిధ కబ్బాలంకార భూషితములైన సహసములతో నిర్వచించుటయే వర్ణనలయందు నన్నయభట్టారకు డవలంబించిన పద్ధతీయని యిందువలన తెల్లగుగుచున్నది.

ఇంతవరకు వానశ్యప్రయత్న ప్రయోగముల చక్కయేనప్పటికిను దృఢ

తీనమహావర్ణతములు సముద్రము మొదలగువాని వర్ణనలను, మనుష్యవృత్తి స
మేళనముచేసేగ్నడిన బుష్కళితముల వర్ణనలనుచూచితిమి. కేవలమనుష్యవృత్తియ
త్తు కల్పితములయిన నగరములుమొదలగు వానివర్ణనలనోకళాన్నింటి చూడవలసి
యున్నది.

వారణావతపురవర్ణనము.

ఆ॥—6-182. “అనిశుచిన వారును వాగ్దానశులు ననవరత మగభిషులు
భలభారసమ్రు కమకాభావికాల తరుననరేఖా లంకృతంబనియును, వనజలతేజికండుక
మృగయాద్ధి వివిధవిహార హరిప్రదేశా భిశోభితంబనియును, నవనుభాధాత సౌధ
నుధాకర నికరప్రభా పటలపద్మంసి తానిత పద్మదోషంబనియును, నిరస్తదోషాను
షంగ మంగళమహారత్న రాజవిరాజిత విపులనిపణి వీధీవిహసితాలకా విలాసంబనియు
ను, మనోరమానేక సుఖానుభోగ భాగిమహాభాగజన సమృద్ధిబంధుయును, బుద్ధి
నదీప్రవా హాశోభితంబనియును.....” ఇందవిసమాసముల తులారచనము శబ్దలం
కార విశేషములను గమనింపవలయును. వేదోకసంధ్యయున నుదహరింపబడిన రా
జసంక్రమణి సభావర్ణనమును, (అది 1-8) కమారాస్త్ర విద్యాసంధర్శన రంగము (ఆ॥
7—281)ను మొదలగువర్ణన లన్నియు నిట్టిమనుష్య ప్రస్తుతి నిర్మిత రంగవర్ణనములే
యైయున్నవి.

మరియు రాజనూయ యజ్ఞశాల చూతము.

సభా 1—273

మతిమీ సవరిమితంబులయి పరార్థగర్భ రజితమవర్ణ వరిపూగ్గణాలులు మ
హామేరు శైలంబు సన్నిహితంబైనచుట్లు యక్షేశ్వరునక్కయ నిధులు పృథ్వీక్షుంబునకు
ట్లు భాండాగాగంబులు సమృద్ధిగలుగెనయవిష్టో ఘృతలవణితైల తండుల ధాన్యాది స
మస్త వస్తువిస్తృతంబయి శోష్టాగాగంబు సకల సంకల్ప సిద్ధిగర్భులైన కల్పద్రుమగున
నలకరించు చున్నయది. వేదంగాలన్నియు మూర్తి మంత్రంబులై యట్లుమహాయాజ్ఞకు
లైవమహీనురుని నీయభ్యుదయంబు గోరుచున్నవారు గావు, రాజనూయాస్పరిత దైవప్రే
యకచేయుమని”

మనమిక నరహరి జనముయొక్కయు వారివస్తు జాలముయొక్కయు రూపకీ
లాడులం గూర్చిన వర్ణనల గొన్నింటి విరయదము.

వా ల ఖ ల్యు లు. ఆది 1—84

అల్పకుశ పలాశేద్య భారంబులు మోచికొని వడవడ విడంకుచు విచ్చువారినల్ప
సత్త్వల సంగుప్త ప్రమాణదేహుల ననవరతోపవాస కృశీభూతశరీర వాలఖిల్య మహా
మునులంజూచి నగిన...

భ ర తు డు. ఆది 4—62

శకుంతలకు భరతుండుడుయించి కణ్వశిష్యురీత జాతకర్మాని క్రియాకలాపుం
డయి కేరుగుచు గరతలాలిశ్యత చక్రండును జక్రినర్తి లక్షణలక్ష్మీతుండును సింహ సు
హనమండును దీర్ఘ బాహుండును సనంత జవ్వత్వ సంపన్నుడనునై పెం
గుచు.

శ కుం త ల ఆది 4—46.

అమ్మాలిసి పులిసతీరంబున శకుంతలక్షితమై యున్నకూతు సత్త్వంత్రాంతిమతి
సవనీతలంబున కనతరించిన తరుణశశిభయం బోనిదాని నెరికొనివచ్చి శ
కుంత రక్షితయగుటందేసి శకుంతల యనునామంబిడి కరంబుగారవంబునం బె
చితిమి.

శ కు డు.ఆది 3—109.

అనిన సమ్మని కుమారుని మకుమార త్వంబును విశయ ప్రియవచనముడు త్వం
బును, ననవరత నియమ వ్రత ప్రకాశిత ప్రకాంతత్వంబునుంజూచి శుక్రండుతిన్నే
హంబున.

మాన్దల్యుడు. ఆది 7—255

“ తొల్లినానా యనియైన యింద్రీసేన యనంబరగిన పరమవతివ్రత మాన్ద
ల్యుండను మహామనికి భాగ్యయయి కర్మవశంబునఁ నమ్మనింగుప్తవ్యాధి బాధితత్వగన్ధీ
భూతశరీరు, సమోవృద్ధవలీపలితధరు దుగ్గంధవదను, దుఃఖజీవునతికోపను విశీర్ష్య
మాణనఖిత్యచుం.....

అగ్ని దేవుడు కృష్ణార్జనుల కిచ్చినవస్తువులు ఆది 8—254

“ (గాండీవమును చాపరత్నమును) మణియ బ్రతి పక్షసంక్షయ కరంబు
బునయత్నయ్య శరభులును, వివిధాయుధ భరితంబై సింహ లాఁగూల లాఁగిలగో లాంగూ

అస్వరాజ మానంద్రైమహాంబుగర ధ్వానబంధురంద్రై మనోవేగసిత వాహవాహ్య మానరి
 బ్రైయొప్పూచున్నది వ్యరధంబు నష్టమనకిచ్చి, గహ్రానకర మహాస్మిధుస్సహమహ్మ వటుల
 భానురంబును చేపదైత్య దానవయత్న రాక్షస పితాచోరగ పృథ్విమనంబయి వెలుంగును
 న్ననుదర్శ్య నంబును చక్కంబును గౌమెదకియను గదయను సారాయణున
 కిచ్చె.';

ఇత్యాది వగ్గనలయందునరసారీజులసాంగో పాంగవర్ణనల కుపకృమింపకయేమి
 శ్వాంశప్రశంస చేతనేవ్యక్తిత్వమున్నట్టికరింపజేయుచు వన్నయమనకు పూజ్యుడగుచు
 న్నాడు.

జీవవ్యాపారములు.

మహాభారత కావ్యమునందు త్కత్రియ వీరులువర్ణిత పాత్రములగుటచేత నిందు
 పల్లంపబడిన జీవవ్యాపారములు విశేషముగా త్కత్రియ కులధర్మములైనవేట, మంత్ర
 ము, యుద్ధము మొదలగు వానికెసగులభించిన వైయుండును. ఈరచనలయందు
 పూర్వోద్దాహృతములైన పురవారాళి మహీధరా దులవర్ణనల యందున్న ద్విరకతినసమా
 సములంతగా గానరావు. గానియలదునిట్లే యిందును శబ్దాలంకారములు బహుళము
 గానేగలవు.

దుస్యంతుని వేట,

ఆది 4, 10, 12, 14

“అమృతహీనత యొక్క-నాడు మృగయావినోదార్థియయి యాదిత్య హం లకం
 టెవడిగల వాహంబులు పూనిన రంగుదెక్కి- యజానేయ తురంగా రూఢులైన యా
 శ్వీకులు పరివేష్టించిరాగ ననంతమంతశక్తి చాపకృపాణ పాణులైన వీరిభటు సహస్రంబు
 లతోజని వనంబు లోని మృగంబులం జుట్టెమ్మ ... (సరభ ద్విపరిపు విరాహాశాగ్ధుల
 మదద్విర దాదిప్రకర భయంకర వనమధ్యమున) నృపతివెక్కు- మృగంబులనెగించి గం
 డెడు వేడుకనతిదూరంబున కరిగిన నాతని రథవేగంబునను గమింప నోపక యధికత్రు
 త్పిసాసాపర వశులై పదాతులయ్యయి ప్రిదేశంబుల విశ్రమించి రంతదుస్యంతుడు కతి

చయామాత్యి పరిజనపురోహిత సహితుండై కొండొకనేలయిరిగి మందటనొక్క- పు
ణ్యనదీతీరంబున వివిధనుభి కనుమఘల భారవినమ్రోసెరులతా గల్పవరీశోభితంబయినయొ
క్క-వనంబుగని.”

రాజసూయార్థమైన మర్రిత్రాలోచన సభా 1—98, 129, 131

“ఆనినవారల వచనంబుల కనుగుణంబుగా ననుజానుమతుండయి ధర్మరాజు
రాజసూయంబు నేయనమకట్టి దీని నిర్విఘ్నంబున నిర్వహించుటకనాది నిధనండాది
పురుషుండు పురుషాత్మ ముండు పుండరీకాక్షుండు జుండయ్యును జగదీతంబుగా మర్త్యం
బునజనియించిన యన్మహాత్ముండువానుడేవుండ యోపుంగానియన్మృతకళ్యణుగి యవ్వు
డయాత్మదరులంబిలవంబంచి (కృష్ణందేవరబనిచిన) నయ్యుద్ధిష్ఠిరు సందేశంబునవాచాన్మృత
దునుదద్దర్శనోత్సవండుయి ద్వారపతిగదలి యతిత్వరగతింజను నిరంతరంబునయ్యుజంబుల
నింద్రప్రస్థపురంబునకు వచ్చె..... తదంతర్విధగృతనయండు (తెగవీర్ణునియొక్క) త
బునడేసి రాజసూయ కృతుప్సారంభకు న నుండట కృష్ణనకెరిగించి యాతనిని యొగ
మభిలషించుట నెరిగింపకృష్ణుండును రాజోత్తమా సీతమ్మల బలసంపదచేత సీమ
హయాగమును సీవచేదగియన్నావు) తొల్లిజన్మవగ్ని సుతుండయిన రామ నిచేత ధాత్రి
యవగత శ్చత్రంబయిన నంతనుండి యైలవంశంబును నిశ్వాతవంశంబును దక్కదక్కిన
శ్చత్రీయవంశంబులెల్ల గృత్రీమంబులు గానివిమీలమకటార్దంబులుగా పీఠండువంశంబుల
వలననే కొత్తరశత వంశంబులయ్యె. మరియ యతి భోజవంశంబుల వలనంజుర్దశ వం
శంబులయ్యె నిష్ఠిసకలశ్చత్రీయుల జయించిజరాసంధుడున్న వాడవానిసామర్థ్యంబు జెప్ప
నశక్యంబు... రాజసూయార్థంబుగా పరాక్రమంబున జరాసంధవధియించి నిభిక్షత్రియని
గృహమోక్షణంబు నేయునంతకంటె మిక్కిలి యశోధర్మంబు లొండెవ్వి... కాపున
మేము మువ్వరము గృమంబునం బరాక్రమించి యాజరాసంధుడాది నదీప్రవాహంబుల
వృక్షోన్మాదనంబు నేయునట్లు కృమంబునవాని నిర్మాల్పింతుము. అద్భుతాత్ముండు భూ
తంబుల యందంత రాత్మంబోలే దనయంతరంబెరుగక యేకాంతకీలుండై మఖంబనుభ
వింతుటండేసి వానియంతకంబున కరుగట యశోమంబు.”

న మ ర ము.

భీమజరాసంధుల మల్లయుద్ధము. సభా 1—106, 210

“ఇట్లుకార్తిక మాసంబునం బృథమదివసంబునం దొడింగి భీమజరాసంధు తెడ
యొడుగక యొండొరులం బట్టియు గిట్టియు. నడచియుం బొడచియు, దాచియుం
దొచ్చియు మహాయుద్ధంబు సేయుచుం దృయోదశినాడిద్దరుగిట్టి మల్లయుద్ధకాలం
జేర్పడబెనంగునెడ జతద్దశినాటి రాత్రియందు జరాసంధునతి శ్రాంతభావంబు పలక్షించి
అభ్యుత్థాపుండ (వినుప) ననిలతనయొండ నిలజేవుండలంచిత్తప్రసాదంబున నధికసత్త్వి
సమేతృడై (మరునాడు) జరాసంధుంబట్టుకొని సంధిసంధుల యొమ్మిలు విరిచివధియంత
వారివధియించుట జగద్విదితంబుగా తదీయగృహద్వారతోరణ సమీపంబునందత్త-
శేఖరంబు జైచిననది సర్విజన భయంరంబయియుండె.”

ఈయుద్ధవర్ణనమునందు నన్నపార్థుడు చెండుమూడు అనుప్రాసముతో తృ
ప్తిపొంది యూరకున్నాడు గానియొకటిని యానంతరము నాచనసోమనాధులైన కొంద
రుకవులు యుద్ధములు వర్ణించు పట్టనతరిమి తరిమియను ప్రాసములను యమకములను
ప్రాయంచు విచ్చినయంశమాయా సందర్భములయందు చెప్పితము. అట్టికవీశ్వరుల చే
తులలో మిగులపెంపొంది నానాముఖముల వ్యాపించిన వర్ణనవిశేషములయొక్క లీజము
లన్నియు నన్నపార్థుని కృతులందు గలవనిసోదాహరణముగ నిరూపించుటదీ యచ్చ
టమయాశయము.

మనవర్గీకరణము ప్రకారమిక వర్ణనలలో మనోవిషయములగుర్చి తెలిపెడు వర్ణ
నలగుర్చిమన మిపుడు చెప్పింపవలసి యున్నది. వీనివర్గంస యందయు ముందొకప్ర
కరణమున నన్నపార్థుని భావరసపోషణ కృమము చెప్పించుటకున గావలసియుండును
గావునప్రస్తుతమున నదినిఓసియుంచి, సంక్షిప్తము రచనశాఖింగుర్చి ప్రసంగించబోవు
దము.

సంక్షిప్తరచనలు.

కథాసందర్భమును బట్టిమొదలహరింపబడినవి విధశాఖలకు జేర్పడిన వచనరచన

అయిదుగాని అందుకెక్కడు సంఖ్యగలవిగాని వివిధ ప్రకారములచేతచేరి విశ్రాంతిచనలయి సంకీర్ణములనడగు వచనతచన లగునని చెప్పినొప్పను. నన్నయ రచనలంద్రిమిశ్రితశీలముగల రచనలే విశేషముగా గలవని వక్కాణింప వలసియున్నది.

ఊర్వశి—అద్భుతము— ఆరణ్య. 1--358.

అంతస్సూర్యాస్తమయ సమయంబున జన్మగ్రహదయించి సాంద్రచంద్రికాపిలాశంబునది గన్వితల నలంకరింప చుండని లింపపతి పంపుసాంపార నూర్వశియద్భుత సంగమకాంక్షంజేసి చంద్రికాభశదు కులంబు గట్టిమృగమదకర్పూర కుంకుమోన్మిత్రిత ను గంధంబులది వివిధసురభి కునుమవిసరంబులు ముడిచిమణిమయ భూషణాలంకృతియైనితంజడపడసిన కొమ్మోమ్మోమంగు దీగయుంబోలే మణిమయనుండీర భుజింపుకొనినాదంబును గంకణ ఝణఝణతాళంబును గట్టికలాప కింకిణీ శ్రీవికారంబును ముడినాజ్ఞానాన్వయభూషణంబునుంబోలే మ్రోయుచుండ మందగమనంబున మందగదలనలంబును మందగరంబును కరుగుచెందిన నవ్వరుష సత్త ముండుభయభక్తి సభ్రమంబులతో బ్రత్యక్షాన్వయముగాఁ జపరణామంబును జేసికరకమలంబులు మొగిచియిట్లునియె.

ఈరచన మిశ్రితశీలముగలది. చంద్రదయ వర్ణనముతో నారంభించి, యూర్వశి యుష్మనందుగల సంగముకాక్షను నూచించుచు, విభ్రమశృంగారార్థ మామెధరించిన యాడుపులకు, అలదిననుగంధమును ముడిచిన కునుమలును, దాల్చినసొమ్ములలోనుగాగల యలంకారమును వర్ణించి తుదకొక్కయు పమానముతోసాంద్రవర్ణవర్ణనముగించి యామెనడచునప్పడు మంజీరకంకణాలు భుజ్జనచేజనించిన శబ్దబాలము నుయధోచితశబ్దబాలముచే పేర్కొని యామెయిట్లునడచి నరుడెంచిన గమనవిధానము సమతను మందగముననే వర్ణించియవ్వలి కథాభాగమును గూర్చిచెప్పచున్నాడు. ఇందు గలశబ్దము పాఠసముల సహజగతులు మెచ్చదగియున్నవి. మందగమనంబున పురందర నందను మందిరంబున కరుడెంచి, యనుకూర్పునందు ఊర్వశిమందగమనము ప్రతిఫలించి ప్రతిధ్వనించుచున్నది. ఝణంఝణ నివాదములు ఝణఝణతాళంబులు శ్రీంకారములను మిశ్రితములై యూర్వశి కరచరణంబుల దాల్చిన యాభరణ భట్టనల మనచెపులలో వేయుచున్నవి. మరియునిందు ఊర్వశికామోర్క-ంతయు నట్లునునివరకాంతా

పరశురామము నేతల్లానృముగాఁగ వర్ణింపబడినవి? మనుష్యుని నరకహవమును బ్ర
హ్మద్రోయునది స్త్రీయేయను పక్కానిది చక్కనియే దాహరణము.

సుదేవుడు దమయంతి నేరుంగుట.

అటు సుదేవుడను బ్రాహ్మణుడు చేసినది యైన నుచాహుత్యరంజన కుంజర
పుణ్యాహుతి నేయింపబోవు బ్రాహ్మణుతో రాజ్యహంతు సొచ్చి యంతఃపురంబున
నునందా సహిత యెయున్నదాని భూమిబాలబద్ధంబైనయగ్ని ప్రభయునుబోలె
నీలాభ్రసంవృతంబైన చంద్రరేఖయునుబోలె బహుమళినిమగ్నంబైన మృణాలియుం
బోలె నేత్రమున్నున్న దుష్టురూపుడు గమగ్నగతంబైన నూత్న లక్షణంబిమ్ముగా
పరిశీలించి దానిదముముగి నా నెరిగి యాత్మగతంబున నిది పరిపక్వమై తుపక్వప్ర
మాణమై యున్నదనిన నాశ్వకముల యొకనలినియుంబోలెన కేతమాతంబైనవనం
బుబోలెనొక్కమందియుదని పతివ్రతా గుణంబున నొప్పించుచుండు

ఇదిసంజాతాదితకకకతో గూడిన కథా వివరణ శీలమైన రచన చందో బద్ధము
గానున్నది. ఉద్యమము చాలక యున్నది. ఈరచన శబ్దానుశంకల మింతి
కవిత్వసౌరభో పితమైనదనుటకు నవసరమనీ యమైయుభయైకమేషమై యుల్లాస
మును కల్పించుచున్నది. భక్తివియోగమహాది ఖపిడితయై డబులై యెచ్చుకుండి
యూ సహజ పాత్రవత్వ ప్రభావముచే నొప్పించుకు విచయను రిచ్చాప ముత్రయ
విభాసితములను మాలోపను గచనల మూలమునక విబహుశ్లాఘ్యముగ వర్ణించి యు
న్నాడు ఇదిలి యుదయనమాలికల యాచిత్యము మిగల శతం గవ దగయున్న
ది. వర్ణనీయాశమును గూర్చి కవిభావముల పోతముల స్ఫుటము సవిగాహన మ
గుటకు సాధారణముగా నిష్టియువిమాన మాలికలు నన్నియు నాతనితీర్వాతికపుటను
వాడు ముడుపు గలదు. అందులో కవి బ్రాహ్మణుని పూజింపబడు తిక్కనార్యుడు
సాధారణముగా మాడుపమానముల బేర్కొను దాకత్వప్రకారంబు మాడుకాడని యాత
ని రచనల గూర్చిచర్చించుచో మాడగలము.

ఎరియు విమర్శాశ మైనన్న పార్యురి పెరచినయందు ౧౬౭౭ క బీశీ
మము గమనింప వలసియున్నది. దిమునుంతింతి యిహిమియమిని బోల్లంకార
విరహితమైన పీ రచనయు శబ్దాలంకార విరహితమై, అను నా స్థితియు వ

1. It is woman that seduces all man kind.

తెనే విబుధ గమ్యములైన యర్థాలంకారములచే నెంతయు నొప్పించున్నది. సర్వజశా
హ్లాద కారణములై రమణీయార్థ ప్రతిపాదకములైన యిట్టి సుప్రసిద్ధ వచనరచనలను
తన కృతులందు పెక్కుచోట్లగావించి వాగను శాసనండు వచనరచనాకృతూహలు
లైన పిమ్మట యాంధ్రకవులకు మార్గదర్శకుడై మన కనుచిన సరిస్థితిగీయుడగు చున్నా
డు.

వా క్య ర చ నా క్ర మ ము.

మనమింత వరకు నన్ను యభట్టాగకు డేయే విధములగు వచనరచనల గా
చియుండినాడో, ఏయేఁడగ్భములయందై యే వచనములరచించి యున్నాడో
సంగ్రహముగా ప్రశంసించితిమి. ఇప్పుడతని వాక్యరచన క్రమమును గూర్చి యింభుక
ప్రశంసించవలసి యున్నది. మానవ స్వభావానుగుణముగ పాత్రభాషితవిధముల
కు చేరదగు వచన రచనలలో సంతృప్తియులైన పెక్కు మరుచు వాక్యము లుండినవి
యీవరకు కొన్ని యుదాహరణముల వలన తెలిసి కొంటిమి. పాత్రభాషితముల కా
ని రచనల యందు, అసమాచక భూత క్రియలతో గూడిన యాసంతృప్తి వాక్యముల
శేకములు జేరియు, నొక్కఁడెప్పుడ వాక్యమైన నేర్పడకయే యరచన ముగియ
చి వైచిత్ర్యవంత పద్ధతి ను తూర్పు సుపక్ర మించుచుండుటను పెక్కుతావుల జూ
డనగుచున్నది. మందపాలో వ ఖ్యానము న గల యీక్రింది వచనమును పరీక్షింతము:
(అది - 8-810)

కావున నీవుమెచ్చిన చోటికి బోవ నోవము మావలని మోహంబు విడిచి య
రుగము ఏమదిహస్తాంతము నఁబొంది నను నీవు జీవించిపుత్తులంబడెయి నోవుదువునీ
పుణ్య కలంబున మాకునగ్నిభయంబు దొలంగెనేని నీవుమయెద్దికు వచ్చి యెప్పటియ
ట్ల రక్షింతు.” ఈవాక్యములు మందపాలని భార్యయగు లక్ష్మితో ఖండిత దహన స
మయమున దాని పిల్లలిన మాటలు, సంగతులు విడదీసినచో నిందు సంతృప్తి వాక్య
ములు వాల్చుగలవు. ఇవిచాలకురుచులు. ఇంతవరకును పాత్రభాషిత భాగము. త
రువాత చూడుము.

రక్షింతు అని కొడుకు లెల్లమొక్కసం జూచి జితయబాష్ప పూరితన
యనయై యాసన్న తరు దహన మహోత్సాహముడై బచ్చు హవ్య వాహనుంజూచి

ప్రాణభయమున గగనమున తెగసి చనెంత ఇవికథా వివరణ వర్ణమునకుండేరదగిన రచన. ఇందు చూచి, ఆయి, చూచి, ఎగసి, ఆమె సమాపక భూతక్రియలతో గూడిన యగంపూర్ణవాక్యములు నాలుగైదు గలవు. చనెనను క్రియతో ముగిరిచి యూడినదో నీరచనార్థము సంపూర్ణమై యుండెడిది. గాని తరువాత వంత, ఇది సు పదముతుదనుండుట చేత రచనసంపూర్ణార్థము గల్గిది గానందు.

మరి యొక విశేషము గూడ గలదు. మనస్సు వందలి యాందోళనమును, స్వల్ప కాలమునందు మనుష్యుల మనశ్శరీరముల యందు బొడ నూపెను వికారపు రంపరను నిూచించుటకు గూడ నిష్టిరచనలై మిక్కిలి యుపయోగ కరముగా నుండును. తిథాపారణార్థము గా జనుభలూ దువ్యంతునిచే సరకరింప బడిన శకుంతల వ్యాధియాందోళన మెట్లువర్ణింప గడినదో చూతము. ఆది-4-77.

అనినవిని! వెలువెల్లెనై! బెచ్చ నూర్చి! నిశ్చేష్టితియై! కందమ్మితే కులవలనం జూరంగ జులకణులు పోలెకోపారణితనయనబుల బాష్పక ణులు దొరగందల హంచి యారాజంగ టాక్షించుచు! వ్యాధయ సంతాపంబు తనకు దానయుచుకమింతు కోని! పెద్దయుంబ్రొద్దు చింతించి! శకుంతల యారాజునకిట్లనియె”

ఇట్టి ఋసమాపక క్రియాపూరితమైన వచనవాక్యములు రచించుచుండుట నలసి గుప్తముగా నొక్క సదుపాయమున్నది. కావ్యవత్సనము త్వరగా, సంగ్రహముగా సాగిపోవుచు, వినునను నదిలేక కడుమనోజ్ఞముగా నుండును. అట్లుగాక వాక్యము లెక్కడును శ్రవించి పది “శకుంతల వినెను. ఆమె వెలువెల్లె నయ్యెను. ఆమె బెచ్చనూర్చెను. ఆమె నిశ్చేష్టితియయ్యెను.” అని యీ ప్రకారముగా పెక్కు సంపూర్ణములైన వాక్యములతో వ్యాసకాపాది రోగపీడితులు చదువుకొనుటకు సదుపాయముగా నుండునట్లు కావ్యము రచించినదో కర్తలను, కర్త వ్యాంశములను పలుమరు పేర్కొనుచు, పోవంబోవ గ్రంథమనవసరము గాద్దీర్చుమయి వినువు గల్గించును. సంగ్రహ మూలమునందు నేకవిధముల వినుగు పుట్టించెడు వర్ణనలను, రచనలనుచక్కని యుపాయములచే మిక్కిలి సంగ్రహపరచి యాంధ్ర భారతమును మనోజ్ఞవత్సరముగా గావించిన కవిత్వయ కవిసింహుల కాంధ్రపారకు వెల్లరు మిగుల కృతజ్ఞులయి యుండవలయును.

పట్టించనమునైన వాక్యమును, వాక్యమునకు కర్త క్రియలును చూపుము. ఇయ్యవివాక్యమున ప్రత్యక్షముగా నుండ వచ్చును. లేనచో కొన్ని సందర్భములయందు కర్తగాని, క్రియగాని యధ్యాహారముగా నుండవచ్చును. క్రియనకర్త కమైనచో వాక్యమునందు కర్మగూడనుండ వలయును. కకర్తక క్రియలున్న వాక్యములందు ముందుకర్తను, తరువాతకర్తను తుదను క్రియను, చెప్పటప్రధము నందు వచన వాక్యముల రచించు పద్ధతియై యున్నది కర్తకర్మలను తత్పర్యము విశేషముల నిర్వచించుటచే పెనుగ విధముల విస్తరింప జేయ వచ్చును. క్రియలను, కాలస్థలరీతి కారణముల తెలియజేయు నవ్యయ క్రియా విశేషణ పదజాలము వలన విస్తరింపదగును. నన్ను నుభట్టారకుని వాక్యరచనా పద్ధతి బాగుగా పరిశీలించుటకు ను ఆతని రచన చమత్కృతుల యందలి గుణ విశేషముల బాగుగా గ్రహింప గలుగుటకు ను సీక్రిండ్లవ్రాసిన పంచనము మిగుల ననుకూలముగా నుండును. ఈపంచనము కిమీయరుడను రాక్షసుడు పొండవుల కెదురగుటను గూర్చి వ్రాయబడినది. పంచనము రచనము ప్రక్కనే యిట్టివల నోరుగురు లింకాస్త్రా గారను వారు రచించిన. ఇదిహాసములక్షణములు మహాభారత పంచనము నుండి యిమ్మీదని కథనే ద్రావ్తి వ్రాసితిని. వాక్య రచనా పద్ధతి యందును వాక్యములనిడి వియిందాను, కర్తకర్మల గుణవిశేష వివరణమునందును, క్రియార్థ విస్తరణము నందును, అలంకారాదుల యాచిత్యమునందును ఈయంభయ రచనముల భేదమును జాగ్రత్తగా పరిశీలించ వలయును.

అంధ్రమహాభారతము.

సన్న యరచన. ఆంధ్ర 1-107.

ఇందుండి చని పొండవులు మూడవవా

రాత్రంటలు నిరంతరి ప్రయాణము నేసి కావ్యకవ
నంబు సొచ్చు వారికగ నాటి యర్థ రాత్రంటన వనంబునకు నుండు నప్పుడొ
రాక్ష సప్రచారణేళ యందు కరిగిపించుచు రాక్ష కగ నాటి యర్థ రాత్రంట నరా
మూలగావించుచున్న వాని నతి నిశితంబు ఘోరం ద్మ సప్రచారణేళ నుండు రిరుగు
శిరఃయ న తనవదన గవ్వారెంబు దెంచి గ్రడ్డు మెరచు రాక్ష సవా గవించుచు
బల్లభుకేళులు దూలబాలాగి రిక్మియ తిలైస బన్న యెక్కలం ద్మ నుని గని

ఇతిహాసమంబరి (మహాభా

రతి వచనము)

(104 పపుట)

పొండవు... గావ్యక

గర్జిలు చున్నవాని నిజపాదముల్లే తమమీతలప్రచ-
లనవేగ వేల్లేత వల్లవల్లన బాహు పరిరంభణ ను
ఖంబు పాదపంబుల కాపాడించుచున్నవాని, 'నే
మర నొక్కరికీ- నుంగని రంత వాడును బ్రా-
హ్మణ సంఘంబు ముందట కృష్ణాజినావృతులై వ-
చ్చుపాండవుల పవ్వలంగని మార్గని రోధియై మ-
హావర్జితంబు మంబోతనున్న నదృష్టపూర్వ ప్ర-
మాణంబైన వానిదేహంబు జూచి నిమిలితన-
యనయులు దుక్కాసనకరా కృష్ణవేణీ భరంబువె-
ను వెంట నోలయంబాంచాలిపాచ పవ్వతంబుల న-
డుమ నది యుంబోలే బతుల నడుచు భయవ్యా-
తులిత చిత్రయైన నిగ్గరియంబులు విషయరతింబరి-
గ్రహించినట్లు లయ్యేపురుషకోట లిం బట్టుకొని
భయపడకుండ నాత్మాశించుచున్నారే....,

ఇందుఒక్కసాటి యర్థరక్తంబున సాదాసరక్క-
నుంగనిరక్షవరకు గలరచరము రక్కనునికీల
గుణముల జూపిక కృష్ణ విస్తరింపడేయు చున్నది.
ఆ రక్కనుని రూపానుభవర్థియ సమాసములూ
క్కయచ్చున తీవ్రస్థితులందూ చినట్లు రచించ
బడెనవి. మిరియ, రచనమున కారంభమందునన్వ-
యకాశిన్య... అను భ పడము లున్నవి. గాని
బోవంబోవ

ఆరాక్షణమును తీక్షణంబులగు కోరల
చేత భయంకరంబగు వదనగహ్వరం
బును దెరచి గ్రుడ్లు మెరవ భూప్ర-
దేశంబులు దూలి బాలార్కరశ్మి-
యంతంబగు మేఘంబువలె బ్రకా-
శించుచు సకల ప్రాణులకు భయం
బు గలుగు నటుల గర్జిలు మూడె!
అలుగర్జిలును బ్రాహ్మణ సంఘం
బులతో గూడ వచ్చు చున్న పాం-
డవులకు మాగ్గ విరోధంబును జేసె
అట్టి వానిని జూచి ద్రౌపది మిగుల
భయంబును గూడ వతుల మద్యం
బున గడగడ వణుకు మండె అట్లు
భయంబును పొందుచున్న ద్రౌపది
ని పాండవు లేవురకు కరంగాలనే
స్పృశించుచు భయంబును ఓర్చిరి.

ఇది సామాన్య సంసారుల
తడగ్గుత ప్రచ భోజనము వలె ను-
న్నది. అట్టి సోలభ్యము నాశించి
వాక్యము లెక్కడ కక్కడ త్రుం-
ప బడినవి. అందుచే గీతలుగదిన
భాగములు మరల మరల చెప్పవలసి
వచ్చినది. ఒక్కచోట తప్పసర్వ
నామములగయు పయోగ మిందగు
పదదు రహిత్యాదకము లైన పద్య-
లు. ఆలంకారములు లేవు క-
విత్వ సారభూమిదు మందున కైస-
గాన రాకున్నది.

సమాసముల నిడివియు నానియన్వయ మునంతు కానిన్యమును క్రమముగా హేచ్చించి మధ్యకు బోవు సరికి కఠిన తమాన్వయముగల దీర్ఘ తమ సమాసము నేయబడినది. అపి త సమాసముల నిడివియు వన్వయ కానిన్యమును తగ్గినులభ్యమైన రచన క్రిందకు దిగుచుం తును. నాచన సోనుడు శ్రీనాథుడు, బమ్మెరపోతరాజును తమ కావ్యములయం దు పెక్కు తావుల నిట్టి రచనల జేసి యున్నారు. సంగీత విద్య యందు బ్రదిర్పితమ గు నారోహణా పరోహణా విధానము మహా కవుల వచన రచనలయందును బ్రతా కిత మగుచున్నది.

మరియు సీరచన యందు సందర్భోచిత వర్ణనలు గలకథా వివరణమున్నవి. శబ్దాలంకారములు గలవు. ఇందలి యుపమాలుంకారముల యందుకవి చూపిన కళాకా శక్తియు బ్రళంస నీయము. మహాపర్వతము వలె మార్గ నిరోధియైన కిమ్మారునింజాతి ద్రౌపది పంచ పర్వతముల నడచు నది వలెనున్న దినుటవలన పాండివుల ధైర్యపై ర ములును, భార్యయై యేవుర సంపర్కిము గల ద్రౌపదిభీతుత్వ చాంచల్యములను స మంజుమగుగ మూచిప బడినవి. విశేషించి పంచ పాండివుల మెను బట్టుకొని యా క్వాసించిన విధమెంత చవి తాగరముగా వర్ణింపబడినది? ఇంద్రియాము (లైదును) విష యురతిం బరిగ్రహించి నట్లామెను పంచ పాండివులు పరిగ్రహించిరట. ఈభావములు నన్నయ స్వబుద్ధికి దోచినవి గాక సంస్కృత మూలమునందు గలవు. అయిననుమూ లము నందవి భాషాపారస్యమును లెస్సగ గ్రహించి, రమణీయతరముగ వన్వభాషలోనికి వానింబరి వర్తనము నేయజాలిన కళామితలు ఏగుటచేనన్న పార్శ్వని ప్రకృతి సౌందర్య గ్రహణ దక్షత్వమును, తద్వర్ణనా సామర్థ్యమును, ఆధ్యాత్మిక విద్యాపరిజ్ఞానమును, సందర్భోచితా లంకార రచనా నైపుణ్యమును, నిందు వ్యక్తమగు చున్నవి. దీనిప్రక్కనే వ్రాయబడిన రచన యందట్టి చమతాగరములు లేవు. అత్తర దీసికగు లాలివలెను, పిండిపైచిన తేనె పట్టువలెను నది సారభహీనమై రసహీనమైయున్నతు న్నవి. ఇట్లువ్రాయుటలో నాముఖ్యాశయము నన్న పార్శ్వని వచన రచనలందు చూ పట్టెడి ప్రాశస్త్యము విదితము గావించుటగాని బ్రహ్మశ్రీ నోరు గురులింగ శాస్త్రివా రి రచనలను న్యూన పరుచుట కాదని విన్న వింతుచున్నాను. శాస్త్రులవారు భావతక ధా క్రవణా సత్తవైన సామాన్య జనుల కొరకు 'తదన్నతద్రవ' పద్ధతిని భారత కథను

అతి సులభముగను, సంగ్రహముగను రచించిరి. నన్న పాఠ్యదన్నచో “సారమరింగ
పీండ్రులు ప్రసన్నకథాకవితార్థ యుక్తిలో నారసివేలనువల్లు” భారతమునాంధ్రీకరిం
చియున్నారు. ఇదవురును కృతకృత్యులయిరి. సరిపోల్చి చూచినగాని, యారచన
లయందు గల తారతమ్య భేదముల గ్రహించుట సులభము గాదు గావున నైవిమర్శనము
నుగూర్చి యెవ్వరు నవ్యధాభాషింపే కుందురని ప్రార్థించెదను.

గుణములు రీతులు.

ఇంత వరకును నన్నపాఠ్యుని వాక్యరచన వాక్రమమునుగూర్చి కొంత ప్రసం
గించుకొనితిమి. ఇకనాతని కావ్యగుణములను గూర్చియు రీతులను గూర్చియు విమర్శ
ప్రస్తావింప వలసియున్నది. కావ్యమునకు రీతులార్యయనియు గుణములు ప్రాణముల
నియు నాలంకారికులు చెప్పదురు ఆచార్యుడండి ప్రముఖులగు సంస్కృతా లంకారి
కులు కావ్యగుణములు పదియని చెప్పిరి. శేషః ప్రసాదో సమతా మాధుర్యం నుకుమార
తా ఆర్థవ్యక్తి రుదారత్వమౌజః కాంతి సమాధయః. (దండికావ్యాదర్శము-2-42)
కావ్య ప్రకాశకారుడైనముమ్మటు డీనిర్వచనముఖండించి, పదిగుణములు లేవనియు,
ఓజస్సు మాధుర్యము, ప్రసాదము ననుగుణములు మూడే కావ్య గుణములనియు విశదము
చేసెను. (ప్రధుర్యోజః ప్రసాదాభ్యాస్త్రయస్తేన పునర్థకః). నన్నపాఠ్యునిరచన
లందు విశేషముగా బొడ మాత్రయ భాగత కావ్యమును శోభాయ మానముగా విచరు
త్రాచీ నాలంకారికుల చేనిర్వచింప బడిన గుణములను, మరికొన్ని ముఖ్య గుణములను
సంగ్రహముగా ప్రకంసింపయత్నించెదను.

ఆచార్య దండికృతమైన కావ్యాదర్శము నందును, దానినను సరించియు యాంత్రిమునర
చింప బడిన కావ్యాలంకార చుండామణి యందును, నన్నెవోడుని కుమార సంభవము
నందును, ప్రతాపరుద్రయము ననుసరించి మూర్తి కవిచేరచింప బడిన కావ్యాలంకర గు
గ్రహము (నరసభూపాలీయము) నందును, కావ్య గుణములు పదియు చెప్పబడినవి.
అందు, శ్లేశ, నుకుమారత, సమత, ఓజస్సు అనునాలుగు గుణములు కల్ప సంబంధముగ
గుణములు. ఆర్థవ్యక్తి షోడార్యము కాంతి సమాధులనునవి అర్థగుణములు. మాధు
ర్య ప్రసాదములు భయములు.

ఇందుమందు శబ్దగుణములనుగూర్చి చర్చితము.

ఓజస్సు.

ఓజోగూఢనగా విభ్రాజితమగు చతుఃసమాసభామాశ్శయము (కా॥యా॥ 4 - 8). ఇదియే గద్యకావ్యమునకు జీవనము. దండి విధించియున్నాడు (ఓజఃసమాసభూయత్స్వ తేతద్గద్యపూజీవితమ్. కావ్యదర్శము 1 - 80).

సంస్కృత శబ్దపూర్ణావయవము బట్టియు అభాషితత్వమునుబట్టియు నాభాషలో సమాసబహుళమైన రచనలకు కావ్యములై సంగ్రహశీలములై యొప్పుచు సమాసవిహీనములగు నితరభాషలందు కుర్చులవలెనే మనోజ్ఞ గమన యుక్తములగు చున్నవి. సంస్కృత భాషామూలకు మధుకపిద్దకూతురగు నాంధ్రమునందును, దండినిర్వచనముననుసరించియే యనేకకవుల గద్యరచనలలో బహుళసమాస రచనాచరాయణమైరి. బోధకాలువలె మిగుల పెరిగి దిగదీసెడి యీమహాద్వీప సమాస భారమున శోర్వక మనోజ్ఞాంధ్రహాశి నీరసించి శోషించినది. నన్నపాఠ్యుని గద్యరచనయందు నీయోజోగూఢము ప్రాయఃకముగా గాన్పించినను, మృదుచై సంగ్రహశీలమై గంభీరమై యొప్పారుచున్నది. గాని వెగటుగదోషదు.

1. అవిరళిగళిత నయనోదక బిందుసందోహపరిపీడ్యమాన పీన స్తనపరిధానాంతరంబు.

సభా 2 - 212.

In a sense this artifice of crowding words in huge compounds minimises the etymological difficulties of a syntactical language like Sanskrit and the ideas flow with all the ease that characterises an analytical language. To a foreigner and beginner the form is repulsive indeed; but after some practice it will be found that Sanskrit prose is not as difficult a reading.....It has a charm and verve of its own..... Mr. G. Kasturi Ranga Aiyangar M.A, of Mysore in his English Introduction to Subhandu's Vasa-vadattu.

3 స్వస్వశియుక్తక్రియారంభ సంక్రమణ ప్రభుత్వావ్యవహారములు. (అది 2-208)

3 నిజపాద ఘట్టిత మహీకల ప్రచలన వేగ వేర్వేరుల వల్లవ కాశాచరితరంభం సుఖము. (అరణ్య-1-107)

శ్లో ౪.

శ్లేషయను బదురీకావ్యగుణము శేషబద్ధగుణము. దంబార్థయుక్తమయిను బంధు బాణుడు రామరాజభువనము మొదలగు కవుల చేతులలో మిగుల పెండ్లగవిన శ్లేషలంకారముకాదు. ఈ బద్ధగుణలక్షణము

కం,, అశిల పదబంధంబై విశదాల్ప ప్రాణవర్ణ విస్పష్టంబైకు శలగతి నొప్ప శ్లేషము విశేషకావ్యము కల్ల విధన ప్రదమై. (కా., మా-4-81).

అనగా నిష్కరాక్షరములు లేక, కూర్పు శిథిలముగాక, ఉచ్చారణకు ప్రతి హలములగు విపరీత ద్విత్యాదుల బాధలేక యుండు రచన. అదే మూర్తికవి “ఇలసంధి గూడి పదములు నెలకొని యొకపదము రీతి నిలిచిన శ్లేషము (కా., సం|| 4-57). అని నిర్వచించి యున్నాడు. శ్లేషగుణములేని యొక రచన బరికిరించి, యాచల శ్లేషగల దానిని చూడము.

శంభుదాసుడు రచించిన భారత భాగము. (అరణ్య. 4-207) లోక్షత్రియ ప్రభావమును గూర్చి యిట్లు చెప్పచున్నాడు.

“క్షత్రియ ప్రభావం వేమన వచ్చు విరాట్పూర్ణుడౌ భాటి శ్వాశ్లేశ్వరచా శిష్య భ్రు సత్యురొని పురావితృత్యప్ర పరతుండు” — ఇందు ఉచ్చారణ సౌలభ్యము లేదు. నిష్కరాక్షర బహుళము. సంధిక్షిప్తము. బంధము శిథిలమైనది. శ్లేషగుణములేదు. ఇట్టి ప్రాతి కూర్మము లేని రచనలందు శ్లేషగలదు.

అది. 7-3.

ద్రుపదుండు దన కూతు నగ్నికుండ సముద్భవన యొని జనగణ్య పుణ్యలావణ్యగుణసంపూర్ణ నభిమతుండైన.....

అరణ్య 2 75.

కాశుననిది మనదీన జీవిత జగని యు ననుప్రతయనిరంగు, ననుకంప నీయియని యు గొన్న విమలక కాసును గమనంజ వసు నను మతుండభిరక నాట.

సామాన్యముగా నన్న పాఠ్యుని కృతులందు శ్లేషగుణము విశేషముగా నగు పదమున్నది.

సుకుమారత

శ్రుతి సుఖకర విగ్గంబులనతి కోమలమైన రచన సుకు మారత యన బరగు చున్నది. ఇదియునన్న పాఠ్యుని కావ్యము నందు ముఖ్యగుణమే.

1 అది-2-153..... కన్యకలుండా నును బుష్పపవయంబు శేయుచు విమల నిర్మల విలసితంబైన యొక్క నెలమేటి కెలన నవచిచ్చ మును నుంబూర్జొకని కరధిరని సహకారపర పకపమభాతోక జమాలసాలా ఛాయా శీలితి నీక తాతలంబున.

2. చందనలతా భవన చంద్రకౌత వేదికయందు చంద శీతల సుతభి మారు తలము. (అది 2-233)

3. నామనో ధర్మంగు సభలలుగా ముగ్ధా ముజరచుజాల మకరంద సాన మృత్యు మధు కరిగాన వనోహర స్థలంగును వేగ్నలై కింగి గాలను ముదచననలలు గల నంది నాది వనంబుల యందును నితాంతి కాంతి విశిష్ట కనకార వింగ సమిధిక నీ భ సరిచానిత మహానంత కందంబు లై వందాకినీ శీమల మియ నీ కల వింగును ఒడ్రి కానుందరుంబు లైన నీక తాతలంబులను ననవరతసురతకేళి సాఖ్యాంబుధి నోలలార్చు మనిన. (అరణ్య 1-383.)

3 నమత

రచనయందు వాక్య మల్పయు నొక్క భాషము దాల్చి యుండుట సమత యనబడు.

జరాసంఘ సామర్థ్యము. సభా 1-157.

ఇక్కడ మారుండు కుమారు నంతియ శక్తి సంపన్నుండై ప్రభుత్వాంతకు సంతక హరుంబర మేళ్ళరుండనకు సహితుండేసి కొను నెంత బలం గొలయును వైరి వీరులు వీరినాకి యుగ్మి దాకిప శలభంబులు వోలెనడంగుట. గరుడని గణ సన్యసింగ ముంబులను గమింపనోపని యల్లు మానవులు వీరివీంబు ననుగమింప సోపరు.

శ్రీశివస్మారణాన సాధిత్యండు వెలంగనట్లు వీడు మూర్త్యాభిషిక్తులలో మిగిలి వెలంగు నదిరయంబుల మహాపర్వ తంబుల భేదింప నోవనీ యట్లు దివ్యాస్త్రంబులు పీనీదేహం భేదింప నోవవు. సమాద్రంబు మహానదులంతే తోను నట్లు వీడు పరమహీనకుల సజ్జ దలునేకొను.

5 ప్రసాదము.

“అలగ ప్రసిద్ధ పదంబుల నలఘూక్తి ప్రసాదమయ్యె”

మారుమూల పదముల వేర్చి కూర్చక భాషలోనుప్రసిద్ధ పదములను క్లిష్టముగా వ్రాసి వ్రాసినట్లుగ రచించుట ప్రసాద గుణము.

“పొందు తాళు పక తొల్ప వలెనుం గుంతి పఠన బురుష శ్రేణు సమాధింబుల నాత్మ శ్రేయంబు పెదసి భువన శ్రయ రాజ్యంబు పెదవినంతి. ను సుఖంబున సంత సీర్తి మహామలతోడి వివేచింబు లందినిలి యున్నంత—(ఆశి-5-128).

పునఃప్రయ మనగా ప్రబోధ వీధు మహోన్నతలని ప్రకీర్తి. మరియు మూడంబు కనుల రాజ్యాధిపత్యములమీద కళిత గొప్ప కలతోషము వేకటి యుండదు. పాండురాజు, బ్రహ్మ వీధు మహోన్నతలతో సమానంబున నున్న భీమాద్వజ లంకాచి పాశుని ప్రాత్యంత గంతోషము ప్రసిద్ధ పదములలో వర్ణింపబడినది గావున ప్రసాదము.

6 మాధుర్యము.

సంగ్రహక భాషలంకారింకుల మతముచేత మాధుర్యము ద్వివిధము.

1 శబ్దాశ్రయము. ఆర్కశ్రయము కావ్యము గానసహుగుటకు నీగిండునుముఖ్యము లే. ఒకవూరు వివరింపింజ్జ మే సురల నిఘ్రుగ వినబడుటచేత శ్రోతరునన్నుగా కానొ క సంతోషమును పొందుట యనుభవ వేద్యము. అట్లమే యొక పురు వివరణకు వును, పకస్థాన జనిత మైన మిరియొక కల్పము వినబడినను అప్త సంతోషము క లుగ వచ్చును. అనుగా నొక దుష్కృత పెనుక విమారముగా, నాదంత్యమే గాని లే దా మతియొక దుష్కృతము గాని వచ్చుటచే ప్రతిమాధుర్యము గలుగును. ఇట్లెంతావ్వ, ఓష్ఠియూర్ధవ్యా దలగుచ్చి యెరుగునది. అవ్వ భాసముగా నదే పర్ణముగాని,

2. కణ్వాశ్రమము. (ఆది 4-21)..... పుణ్యన దీతీరంబున తద్వయు రమ్మండై న నరనారాయణ స్థానంబు నుంబోలే జగత్పా వనంబగు చున్న కణ్వామహా ముని యూ శ్రమము,, జగద్వంధులగు కృష్ణాస్తమలు పూర్వ మొకవృషణే రాయత వర్షములు త పస్సుచేసి పావనముగావించిన తపోవనము వలెనే కణ్వాశ్రమము రమ్మము పావనము ననుట చేకాదార్ద్రము.

3 ఆది . 8-227. వేదబ్యాసుడు కోడలి (కుంతి) నూరార్చి నీకొడుకులు కర్మ విత్తులు. ఈయుద్ధిరుండు నారాయణ భుజంబులంబోని తననలువురు దమ్ముల బలయున సర్వ పార్థివుల శాసించి పార్వ భౌముండై రాజనూయాశ్వమే ధాదిక్రతువు లుచేసి.....

భీమాశ్వునకుల సహదేవులు, నారాయణ భుజంబు లంబోని వారని వర్ణిం చుట యాదావ్యము. నారాయణుడు జగత్సర్వభువు చతుర్భామౌడు. కామోదకి యనుగదను, కాగ్దమనువింతుని, నంద కమణు ఖడ్గమును ధరించినవాడు. గదా పా ణియును భీముడు, గాంధీవ ధరుడును న్జనుడు తృపానపాణులగు కవలును, సాభి ప్రాయముగ వర్ణింపబడిరి.

రి కాంతి.

“విమల విచిత్రాయతవశ్శా వృత్తులు గలయతిమ్మడు బంధంబు కాంతి”
ఆగ నరకభూపాలీ యమునందు చెప్పబడినది. (4-88). “నెలవంక” “నవయ మ్ము” కడలేక, కపురాల, అను శబ్దములు క్రమముగా నొకొక్క పాదమున మూజే నీ మారులు వచ్చునట్లుగా రచింప బడిన సీస పద్యము దాహరణము గానియ్యది బడినది ఇట్లు కాంతి గుణము మూర్తి కవిచేకేవల శబ్ద గుణముగా గ్రహింప బడినట్లు గన్పట్టు చున్నది. కాని దండి కృతమైన గావ్యా ద్యమనందు “కాంతి సర్వజ గత్కారతం నాకికారానతి క్రమాత్” తచ్చవాక్యాభి ధానేషు వర్ణ నాస్పృషిద్యశ్యతే, అనుగా శాంక్యమున తిక్రమింపక, వర్ణనంబు యందును. కుశల ప్రశ్నాదుల యందును రవణీ యుగుగ రచింప విన కావ్యము కాంతి గుణముకము. ‘అత్యంత మెదలగు దోషముల పరిహారంబు, స్వభావోక్తలచే అలీకముగ రచింపబడిన కావ్యము కాంతి గుణముకము దీని గిన్నెసలో elegance అందు నన్నయ కావ్యము నందీ కాంతి గుణము నా

ధారణముగా నగుపడకు చొప్పున ఓక్క రచనమునుబరికిరించి పూర్వదంతము.

ఆది 4-25-27

అదియును ననంత వీటా సంబంధ జయింతుండి పోలేనున్న యతేని దుష్కం
 తుంగా నెరింగి యతి సంభ్రమంబున హసహార్వ పాద్యానె నిధులంబూ జించి మళలం
 బడిగిన వక్క-స్యకం జూచిదుష్కంతుండు(నేను కేటకునచ్చియిచట కణ్వమహాము నిద
 ధ్వనము చేసి పోవలేనని వచ్చితిని. వారెందరిగి రనిన పండుతెచ్చుటకు వారు నన
 ముం కరిగిరి) వారు వచ్చునంతకు నొక్కము హూక్త ముత్రంబుండు నదియనిన విని
 యొక్కొమణి విని కాగజునతో మృదుమధు రతునంబులకు నంతస్థిగా దానింగనృక గా నెరింగి
 మనోజాబ్బు అక్షిత్త యుంబోరె సర్వ లక్షణ లక్షితంబులైన దాని సర్వా వియంజాణం
 జూచి సంజితోత్పన్నయందై నీచెవ్వరి కూతుర విచ్చ రూప లావణ్య విలాస విభ్రమ
 గుణ సుండుకీ పిండలకేల వచ్చితని యడికిన నది యిట్లు.

సమాధి.

శో, అన్య ధర్మస్తతో న్యత్రోక్త సమాధి రోధినా.

సమ్యక్గా ధీయతే యస్తో సమాధిః స్త్రీతోయాధా.

మండి, కావ్యా దృశ్యము. 1. 92.

సరి యన్య గుణంబులు మఱి వేరొక్కటి నైనల నింపనమాధి యయ్యె.

నరన భూవాలీయము. 4-69

నిర్దీపగుణ వస్తువులకు సజీవి వస్తువుల గుణము తాలోపించుచు మనోజ్ఞముగా
 లేచింపబడిన కూర్పు సమాధి గణభూషితము

1. ఆరణ్య. 2-812 నవల జ్ఞా వృత్తులయన వారిను పశ మనంబులు
 లక్షియు విడండు.

వరించుట తృటించుట మొదలగు కార్యముల మానవ ధర్మములు. ఉపశ
 సము నొక స్త్రీగానూచించు చునది కొందరు మనజాల విడుచునని, మునుపటి ధర్మమా
 గోపించి రచించుటచే సమాధి.

2. ఇట్లే, చంద్రుడు దిగ్వినితల నలంకరించెన, నీవరించిన రచన (1-399)
 యు, వారపణా వర పురము విలాస విశేషములనలసాస్పరిసిహసించు
 చిందనయు, సమ్యక్గా గుర్తుచూచు, ఇది ఇట్లు Personification.

అను నలంకారమును బోలి, కొన్ని చోట్ల Transferred Epithet లక్షణములు కలిగి యుండును.

అర్థవ్యక్తి. (clearness)

స్వరూపము దూరమైన ఆధ్యాహారములు అప్రతీతనే యార్థములు లేక స్పష్టమైన యర్థముతో నింపుగా రిచించుట అర్థవ్యక్తి. మరియు నేనందర్భముననే పదిము ప్రయోగించిన యెడల గ్రంథకారుని మనోభిప్రాయము విస్పష్టముగ చిక్కగ చిమవరులకు స్ఫురిండునో అసడమునే అందర్భమున ప్రయోగించుటయు నర్థవ్యక్తి కెంతయు ముఖ్యము. ఈ కావ్యగుణమును గూర్చి మెల్లతాను రిచించిన రామాయణమునందీ విధమున వర్ణించినది

గీ,, తేనె సోక నోరుతియ్యన యగురేతి | తోడ వర్ణ మెల్లకోపకున్న గూఢ శబ్ద వితత్ కొట్టాటపనియెల్ల | మూగచెవిటివారి ముచ్చట ర్థయి కవిభావము పారకుట కిశ్రమముగ నింపుగ గోచరించునట్లు రిచించుటయే అర్థవ్యక్తి. ఆస్పష్టార్థములైన రిచనలబడుట తెన్నుదోపని యాటవికయానము వంటిది. అని నిలొచ్చినములు కనులకు తగిలించుకొని చూచువారులకు దృష్టిచెడి చీకటి బాకరి గానుండుట వలన చీకటి యిట్టినిట్లు గుప్తభావములు, క్లిష్టావ్యయములుగల రచనలు చిక్కరూపు శీర్షియై ప్రభజాలక చీదర యై తిందును. ఇచ్చటి యర్థమేమోయని తడుముకొన వలసిన రుగనస్థ న్నపాత్యుని భారత పాఠకుల కెంతమాత్రము లేదు. ఆతనికృతులందు ప్రతిపాది తార్థము ఖటా స్పష్టముగ నశ్రమముగ దోచుచునే యుండును. ఓజోగుణ ప్రధానములైన విద్యనాదుల యందుపటుసహూసధాటిసాగినను అర్థవ్యక్తి గుణమామాత్రము వీడుట లేదు.

ఇట్లు ప్రాచీనాలంకారికులమతము చేత కావ్యజీవమున కాధారములైన దశగుణములగూర్చియు, నన్నయ విరచిత భారతము నందు వానివ్యాప్తిని గూర్చియు సంగ్రహముగా ప్రసంగింపిమి. కవిభావము పాఠకులకు నువ్వత్త మగుటకును భావలో కావ్యముమృత సిద్ధి పడయుటకును, ముఖ్యములైనమరికొన్ని ముఖ్యాంశములుగలవు. అవికొంత వరకు పైదశగుణములలో నూచించుట యందు వచ్చును. అయినను వానికిగల ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమునకు భంగము రాకుండు భావగ్రహణ కార్యమనునది

నకు మిగుల సహకారులగు గుణరాజములు గావున వానిగూర్చి యిచట జెప్పించటం యావశ్యకము.

1. స ర శ త. (Simplicity).

చరుష స్వర చరుషపద భూయిష్ట మైన శైలి భావగ్రహణముని కెంతయు ప్రతికూలము. కఠిన శిలాకంటకమయ ప్రదేశయానము వలె మిగుల పీడాకరము. వానినేరి దీనిపార వైచిన్యో గమనము నుకరమైనట్లు ననాయాస సరళి రచనల చేభావగ్రహణ మశ్రమము నానింద దాయకము నగును. ఈసరళగుణము పూర్వోక్తమైననుకుమార మాత్రమే కాదు. శ్రవణానంద దాయకములగు కోమల వర్ణములమాత్రము గలది నుకుమారత. అదిలభ్యముతో సంబంధములేని శబ్ద గుణము. సరళత యగ్ర సంబంధముగల సాకు మార్గము. అగ్ర సాకుమార్గమును శబ్ద సాకుమార్గమును పేర్కొని, తేనెపాము చురు మధుర చనిమల కేర్చి కూర్చుటలో వన్నెయిండ్ల కథలలో ప్రథమము నద్వితీయముడై యున్నాడు.

2. ధారణానుకూలత (Impressiveness)

కవి భావములు బాగుగ గ్రహించబడిన వనుటకు ముఖ్య నిదర్శన మాభావములు పాఠకుల మనస్సుల నంటి దృఢముగా నాటుకొని మరుపునకు రాక యుండటము. ఇది చక్కని కూర్పులోని భావములు ముద్రవేసికట్లు చక్కగా పాఠకుల మనస్సులందు నాటుకొని మరుపునకురావు. మరల మరల చదువకయే యాభావములు చదువరుల నున్నెటకు బాగుగా పట్టి విస్మృతము గాకుండ చేయుగల రచనా సమత్కారము ఉత్కృష్టకవుల లక్షణము. నన్నపాయని కూర్పు లందీ సామర్థ్యము విశేషముగా ప్రసన్నము.

3. చిత్రకళాకుశలత్వము (Picturesqueness.)

వర్ణ నీయార్థము జీవకళలతో చదువరుల యెట్టియెదుట వోచునట్లును, మనోనేత్రము నెదుట మెరుపు మెరసి నట్లు ప్రత్యక్షముగ గోచరించునట్లును నగునట్లుగా కవియొక్క చిత్రకళాకుశలత్వమును గురించి.

ఈక్రింది రచనమున సరళత దాగినాను కూలత, చిత్రకావ్యములకు
చక్కగా జూపట్టుచున్నది.

శకుంతల వృత్తాంతము.

ఆది 4-5, 48

గీ॥ చెల్లిన పనేడప్పు చిటుతుక దానిక్రివ్యాద ఘోరమృగముల శనబుద్ధి! బ
ట్టపడు చెట్టు పలగప్పి గక్షించు! కొని శకుంత తమలు గూడియుండె.

అంత నేను శిశ్యురణులు దోసి సమితులనును ఘోరమృగముల ముఠలయగూర్చి
లిగి పులి తలంబున శకుంతలక్షితులై యున్న హను, నశ్యంత కాంతి మతి, ననిన
తలంబున కనకరించిన తరుణ శశిచేఖ యుంబోని దాని నెత్తుకొనివచ్చి శకుంతలక్షితుల
గటంజేసి శకుంతల యనునామంబిడి.”

ఇందు సరళతయు, ధారణాను కూలతయు ప్రత్యక్షములు. మరియు టె

న్నిసన్ (Tennyson) అనువాంగ్ల సహకవివెప్పినట్లు”

An infant crying in the night,
An infant crying for the light,
And with no language but a cry”

యేడప్పు తప్ప మరియొక మాటయైన నెరుగక కరచరణాయల విడల్చి గదిల్చి
కాచితేన యత్నించియు శేవ జాలక దోడ్చుచున్న చిన్న శిశు మీపమొకటి, బయ
నోగపు యంత్ర సాహాయ్యముచేత నోయన్నట్లు మనమనోనేత్రములయెదుట సాడగట్ట
జూగొన్న చున్నది. అశిశువు క్రూర వన్య మృగములచే బాధింప బడుట చాటుప
ల గట్టి దానిరక్షించుకొను శకుంతలతలు మనమనో విధిదోచు రెండవ ప్రదర్శనము.
అవనితలంబున కవతరించిన తరుణ శశిచేఖ యుంబోని కాంతిమతి నశ్యంతమై
ని కణ్ణ మహామిని పెంచుకొనుట మనకు ముఖ్యముగ గన్పట్టు మాడవ ప్రదర్శన
ము. ఇట్లే చదుతాగై రచనల నెడి దివ్యయంత్ర సాధనముచేత భారత పాత్రముల
న్నియు చిరజీవులై నిజరూప చేష్టలగు అవకళలతో మన యెదుట నిత్యము సృష్టి
ముచేయుచునే యున్నవి గీతలు గీచిరంగలు పూచి చిత్రకారుడు పటముల రచింప
చున్నాడు. పటములకు మాత్రము కూర్చి కార్తీకముడు స్వర్గంబున చుచున్నాడు

తీవ్రకళతో కూడిన రచనల రచించుటే యీరువురకు వావత్తము. ఆరుసునన్ను పొర్రుడు పొంగిపొంగ వర్ణనలకు ప్రకమింపకయే, యుఖ్యాంశములను మాత్రము ప్రకాశపరచుచు వచ్చుచు వ్యక్తిత్వ భంగదోష వేమియులేక పాత్రములను, వస్తువులను, సుహృదులనుగ నెదుట గోపించ నేయింటియందు గడు బ్రభీణుడు.

అలంకారములు

నన్న పాద్యుని రచనలలో నలంకారములు గూర్చి గందర్ప కళామూల న చచ్చటచ్చట నొకొంత ప్రసంగించి యుంటిమి. ఇప్పుడాపేయమను గూర్చి వివరముగా మరికొంత చర్చింతము.

✓ అలంకారములు భాషకు నగలవంటివి. నగలు శరీర శోభ నెట్లు మోర్చియినో యలంకారములు కావ్యశోభనట్లు. మోర్చించును.

అలంకారములు భాషతో గూడ పుట్టిన వచ్చును. మిను వారికి గమ్యముగ నుండు నిమిత్తమును చక్కగ బోధయగుని మిల్తమును అలంకారములకు మై నభాష మాట కాడిట మానవ గర్వభావము. నిండు వెన్నెల కాయుచున్నదని చెప్పటకు మారుగ పండి యాగ బోసి నట్లు వెన్నెల కాయుచున్నదనియు, ఆమె మిక్కిలి చుక్కని దనుటకు ఆమెరంభయనియు, వాడు శూరడనుటకు వాడు శింహాక్ష బిల్లునుబోయు, కార్యము సకాలము నందు జేయక ప్రయోజనము పోయిన తరువాత జేసెననుటకు 'దొంగలు చడిన ఆరు నెలలకు కుక్కలు మొర చు' అనియు నీవిధము గనితృప్త వ్యవహారము నందు చెప్పెదము. మనమలోని భాషామయ్యెడిక మైనప్పుడు అలంకారిక భాషవలెవచ్చును. ఇందుకు మన భాషలోని కొన్ని పట్టు నిదర్శనములు. నీకడుపుకాల, నీగుంప తెగ ఇత్యాదులు నిక యొకటికొక పోకేకమును మాపును కావునవ్యాకరణ శాస్త్రము పుట్టును పూర్వమే భాషాస్రవణం మెట్లు గొర్చి చెంగునో, అట్లే అలంకార శాస్త్రము పుట్టుటకు ప్రాగ్భవము. కావున పూర్వమే భాషలో భాషామయ్యెడిక లంఘించు అలంకారములు

ఇక సంస్కృత వాఙ్మయము జూచిన ఋగ్వేదమునునందు ఔక్కిలంకారములు గలపద్యములు గలవు. మహాభారత రామాయణములు కావ్యములై గమక వాని యందు ఔక్కిలంకారములు గలవని వేరుగా చెప్పవలసివచ్చును. 1. సంస్కృత వాఙ్మయము వృద్ధి నొందిన కొలది యందలి యలంకారముల సంఖ్య హెచ్చునును వచ్చెను. ఆంధ్ర వాఙ్మయము సంస్కృత వాఙ్మయ ప్రాబల్యపరి పూరితము. సంస్కృతము ననున్న యలంకారము లన్నియు నింగు మించుగా సాంధ్రమున గలవు. ఈ యలంకారములు శబ్దాలంకారములు నర్థాలంకారములని చెందు విధములు. అర్థచమత్కారము లేని కేవల శబ్దచమత్కారములను కూర్చి మండితరాసలను బగన్నాథ పండితుడు రసగంగాధరమున నిట్టి ప్రాచీనాన్నాడు (2) ఎందు సామాన్యముగా నర్థచమత్కారము కూన్యమై కేవలము శబ్దచమత్కృతి యందునునో దానిని అగమాన మకావ్య మనిచెప్పవలయుచితము. వికాక్షరపద్యములు అర్థావృత్తి యనుకములు పద్య బంధాదికము లిట్టివి. కానిప్రాచీన పరంపరనను సరిగది కొండరు మహాకవులు వీనిని భేమకావ్యములలో నచ్చలుట్టల స్రయోగించినను, కార్యలక్షణమైన రమణీ యాగ్ధ స్రుతి సాచకత్వము వీనయందు లేనందున వీనిని మేముకావ్యముగ నెంచుచున్నాము.

కావున శబ్దార్థాలంకారములలో అర్థాలంకారము వేర్వేరు. అర్థాలంకారము లేని శబ్దార్థాలంకారములు కావ్యమున్న పేరునను గూడ తప్పని యీ యలంకార సాంప్రదాయము వారిమతము. ఇది సరియైన యభిప్రాయము కాదని యేమరు చెప్పగలరు

సాహిత్యము పరిమళమును కలుపుకొని కవిత్వమును కల్పింపగా

నానసిమేలనా నితరు లక్షర రమ్యత నాదరింప ”నానాచిరార్ద నూక్తి నిధి నన్నయ భట్టు మహాభారత సంహితా రచన బంధురు డయ్యెగావున నాకావ్యమునందు ఆర్ధాబు కారములు, శబ్దాలకారములు బహు విశేషముగా కలవు. గాని యర్థమును శో

1. ఆంధ్ర విజ్ఞాన పర్వస్వము. మ,, కొం,, నెం,, లక్ష్మణరావు గారు.

సం. 3. పుటగూడక

2 . 0 0 0 0 6 0 00000.

సిరిపకేసి కావ్యమును నీరసము పొలుకేసెడి యక్షర ధ్వజముతో యీనగా న్నడకనమైన శబ్దాలంకార రచన లాతని కవనమున లేవు. కొన్ని శబ్దాలంకారముల పరిశీలనము.

చైకానుప్రాసము.

చేతులనగా వీదగ్గులు. నేర్పరులు. వారికిష్టమైనది గావున దీనికి పేరు విచ్చెనట. ఎడలేక రెండు రెండ ఊరంబు లైనయి నియములు చేక మా నెట్లనన్న(న

రసభూపాలీయము 4-74)

1. దమయంతి యంతి కము. (ఆరణ్య 2-18).
2. అప్పకులంబట్టికొని సమకట్టి కట్టిన పుట్టంబు. (ఆరణ్య 2-88).
3. అభినవ యావన వన చరీవిచర హాస్యతుడు. (ఆరణ్య 1-307).
4. మధ్యందిన దినకర మూర్తి. (దిల 7-107).
5. అన మానజనిత కొవ ఘూర్ణమాన మానమండు. (ఆది. 5-205).
6. విలసిల్లె నంతి ఎంతయు వినిభీయుండు. (ఆరణ్య 2-220).
7. వియోగానలంబునం గంది గండ మూలభలంబు. (ఆరణ్య 2-120).
8. చతుర్వర్గ వర్గాను బంధ బంధుర కధేతి హాసంబు. (ఆది. 1-30).

వృత్తానుప్రాసము.

✓ ఒక హల్లుగాని పెక్కు హల్లులుగాని రెండు సారులు కంటే నెక్కుడు ప ర్వాయము లచ్చరింప బడెనేని వృత్తాను ప్రాసము.

ఆరణ్య 1.288. స్నేహలాల సవిలో లాపాంగవి లోకనంబులు.

ఆది. 4-142. అనిలాలోల కల్లోల మాలాస్ఫూలన...

సభా 1-194. సటాసముత్పాటనకు పితకుంజరి చైరియుంబోలేగడు * 21 ప

టుకుటిల భ్రుకుటిత నిటబండగుచు.

ఇంగ్లీషు భాషలో 'alliteration' అనబడువృత్తయ ప్రాసభేదము నందు పదాది వర్ణము పునరావృత్తి యగుచుండినట్లే శ్రుతిసామ్య మనుబడు వృత్తయ ప్రాసమునందు పదాది వర్ణము మరల మరల వచ్చునట్లు రచించుట యందు నన్నయకు ప్రీతి యుత్పాదకము. ఆశ్రుతి సామ్యమునందును, పదము లేరువు లేచ్చి క్రిందినట్లుండవు. రచనా గమనికతో సహజముగా పొందు పొసగి, మనోజ్ఞులు లైయుండును.

1 మారుత వార్తాడ మరచి గోచరంబుగాని గహనంబు. ఆం 6-70.

2 రణ సన్నద్ధుండై గవితనయుండు రంగ మధ్యంబు న కరుదెంచి.

3 సమర సన్నద్ధుండై సాల్పుండు సురు దెంచి అది 4-87.

4. కుసుమ కుమారుడు క్రీడాంబు వచ్చి ప్రహ్లాదచండ అది 1-83.

5 వసువులు వశిష్ఠుని వరు కావంబున వసుమతింబుట్ట వచ్చుచు. అది 4-152.

6 విరహతాప విధూషణత్వి విశేష విశేషవంబులు విస్తరింబుటవిని. ఆరణ్య 2.220

7. చూక పగ్గవుటికలంబుకొని పక్షి కుపాలికింజనియిండని పంపిన. ఆ-3.194

8 సర్పసత్ర చదవంబునకుంజను దెంచి స్వదేహకాంతి సభాంతరంబెల్ల నెఱుగన్ గన్పన్దవన పూర్వకంబుగానిట్లని న్తుతించె. అది 3-283,

9. ఆఖిల జలధి వేలావలయవలయులేవనుతీవనితావిధూషణంబైనవేంగీ దేశము.

ఆం. 1-8.

10. పరాక్రమ పరాజ్ఞులు లైన పాండవులు నాపరిభ వాఱు నెట్లు దలిగెడరని బాష్ప ధారాన్నపిత పయోధరయయి పాణీపల్లవంబుల నయన సమ్మన్దనం నేయుచున్న పాంచాలింజాచి పద్మనాభుండిట్లను. ఆరణ్య 1 140.

11. శివర సన్ని వేశంబునేసి నిత్యంబు మవద్రవంబు నేయుచున్న సహింపక సమర సంరంభంబున సర్వాయుధ సన్నిధులయి ఆరణ్య 1.153.

కొన్ని రచనలతో రెండు, మూడు వాల్మీకిశ్రుతి సామ్యమును గలదు.

1. ఆరణ్య 3.207: విజవంబైనవి పినంబు నందు నలసి నిద్రవోయిడి దాని నబల నతి సాధివను వ్రత నన్ని సన్నిధి బాణిగ్రహణవిధి లబ్ధయైన దానింబాసినలు నట్లొరుని నిర్దయ లైయరిగిన వారు లేదు. ఇందు, వకార, నకార శ్రుతిసామ్య

గలదు.

2. ఆరణ్య 1 883.

మరిదారమంజరీమంజుల మకరంద పానమిత వాధుకరగాన మనోహర్యలంజుల
మ, మేరుశైలకరిదరంబులను, మంద పనంబులగల నందనాది వనంబులను.. సమధి
క సారథ సరవాసిత మహానంద కదంబులైన ముందాకీపతీమణియయలేదికలు. ఇం
దుమ, ద్ద, స, శ్రుతిసామ్యము గమనీయము.

3. ఆది. 5 183. ఇటు పర్వభూత సమ్మోహనంబులైన వసంత సమయంబున
పాండూరాజు మదన సమ్మోహన మార్గణ విదేశ మంది కృతమానమండై మద్రరాజుపు
త్రిదయిన మనోహరా కృతయందు మనంబునిలిపి యున్నంత కుంతి... ముద్దరక్షణము
నందేమరియున్న యవసరమున.

కొన్ని రచనలలో శ్రుతిసామ్యము నందు, మరలమరల విచ్చుట ల్లు పెనుక కేక
స్థానజనితములైన వాల్మలను గనపడు చున్నవి

ఆది 8.98. ఆస్థను ప్రజారణ ప్రవీణరితు భరతు కీపాలపరాజయోత్పాదిత ప
రాక్రమంబునకు పడవల నిధిక్తి న్నేహంబులకు మేచ్చి భరద్వాజుండు బ్రహ్మకేరంబు
దివియ కాణంబు సుప్రయోగని పర్తనంబుగా నిచ్చి.

ఇందు పద్యమేదు సారలగు పడనది. అనెనుకనే గూతీయములగు, భ, బ, వ, అ
ను పద్యములగు పడుచున్నవి.

ఆరణ్య. 1.88. దుర్యోధనాదుల దుస్సహతాపంబు బొందు దరణిఃఖితుం
డైన ధృత రాష్ట్రండు.

యమకము

సర్వవృంజనసము దాయపానదుక్తము యమకము. ఇంద్రధమము మా
డక్షరములైన నుండవలెను. అచ్చులను వాల్మలను కూడ నొక తొరిపిచ్చిన పేమరిల
మరల రావలయును. ఒకే పదము వచ్చిన యెడల భిన్నార్థములలో రావలయును.
ఒక పదములోని భాగములై యధము లేని యక్షరములైనను యమక మగును

1. వికల్పండాన్వాయ శ్రవణ వికల్పండు (సభా. 2.2:5)

2. ఓడగో వనంబున పవనంబు (ఆరణ్య 1.127.
3. ప్రజాక్షయ కారణ-బయిన గణాంశు (శ్లో 1 193.
4. స్పర్శలోకంబు నిరవలోకంబు గావించి (ఆది 2 93.
5. హిదంబిని పవమాన నూనుండవమాన మాగ్నకంబుగా (ఆ 2 6.190.

మరికొన్ని శబ్దవై చిత్రములు

సహితీయములు, సాహితీప్రాయములు, నతలిలితములు వేద యను ప్రాంగచన
యందున్న పార్శ్వనికీ క్షీతయత్సాధికము .

సజ్జాతే యాను ప్రాసములి.

అ. 125. కర్ణుండంపముంతు నర్తకంబున కానీమండే పుట్టె

ఆ 215. చిత్రవధంజుల చిత్రీయనాథ చతురేరి.

ఆది. 8 17. ఇలికి యంశ్యులం నానూరిబోయి యంతెగంకాపం దేగ్గడ కుండు.

అం. 17. దా^x రాజ్యరాష్ట్రము.

ఆంధ్ర 1.127. నిఖిలగోళ చైత్రుండవముచే తనవంతులగు కవి

ఆం. 4 238 ఆంధ్ర పరిశోధన పరిశోధన.

ఆం 6,300. మదహాస్తి సాన్యాలు కాదంటే అయిన (స్వ) హాస్తి క్షేత్రములు

నాభి, పాయార్థములగు పదములయను ప్రాసములు.

1. నాకుపతి యమ్మహీపతి యకాని యెరులజూడ లెల్లనని యప్పును శ్రీనివాస

శ్రీ పు. పురుష సందర్శనంబు పరిహారించి పతికను మూలంబుగా నేత్రవలయు శక్తికా
శ్రీ (గాంధారి. ఆది. 5.12).

2 భీముండు వక్రకాయుండు. వజ్రధరునిన నోక్కో నోళ్ళి (6 337)

3. ఆఖిలలోక వీరులు గావున పాండివులు పునావిత రహితులైయుండుదురు (7.78).

4. మానవ పశు మానహీనుడై మహాతలంబున ఒడి (7.78)

పి. ఆధిక తపశశక్తియుకు శక్తిమహిమనింగని. (7.111)

6. (పూర్వ జన్మంబునద్రావది) పతిం గోరి పశుపతి శుద్ధిశీలిచి య్యగ్గతవంబు చేయమన్న.(7-258)

7. అమగపతి పురోగములైన యమరు లెల్లగమరాపగా సమీపమున (7.289.
8. అమర కన్యలతి హర్షంబున నమరేంద్రవందను ఓవించి చనిరి (8-163.
9. పారజను లెల్ల పారపతులనందను లైన పాండవందనుల (8-64.
10. బ్రహ్మణ్యుండై బ్రహ్మాత్మరంబుగా బ్రజాపాలనంబు నేసి(ఆరణ్య 2.7.
11. లోక పాలరు భూలోకంబు నగల రాజలోకంబు నవలోకించుచు (2-54.
12. వృద్ధశ్రవుండు వృద్ధ విశ్రావంబున (3-257.
13. అక్రమలంబు దెచ్చిన గాడ్చిన కళిముండై గాడ్చు పట్టి(3-311- అది-
14. వాయు నందనుండు వాయువేగంబున నగిరి-(6-170-

లలిత రచనముగల యనుప్రపాసములు.

1. భీష్ముండు తనధంబు నివర్తింపించి సువర్త సమయ సమవర్తి యుంబోలెన తిరాదాకాకుండై (అది-4-203

2. పాండవులకల్ల సపాయంబు నేయు నుపాయంబు (అది 5-179.
3. నీయభి ప్రపాయంబునకు నిరపాయంబైన యుపాయంబు (ఆరణ్య 2-57-
4. అపమాన జనిత కోపఘూర్ణమాన మానసుండు(5-205-
5. వతుశ్యుల విశాలంబుగా.(అది,6-138-
6. సమీరణనుతుండు సమీపంబున (6-284-
7. అపకార వ్యతిక్రమంబున కుషక్రమించి (సభా 2 88-
8. విచిత్ర్యుండను వాడ చింత్య విక్రమంబున (ఆరణ్య 1-160-
9. వరుణ రూపంబున నొక్క తరుణితో జూడంబు (అది7-270-
10. మాతకుల ప్రసూత, (3-41-

11. చక్రధరుండభిల రాజచక్రంబు, (సభా 2-64.

12. అంతకు ముందర భీమసేనుండంత కూడుంగుడిచి యనంత బలుండై యంత్య కాంత మందు బోలెమల్లసఱచి (ఆదిరి-202.

13. జగత్త్రయభుజ వీర్య సనాధులైన నాథులు గలిగియు ననాధయుంబోలె పాంచాలరాజ పుత్రి భయార్తయై యార్త జరశరబ్ధు జగన్నాధు... (సభ 2-220.

సంఖ్యాత్మకములు.

ఏదేని సంఖ్యా విశేషనాముల గూర్చి ప్రస్తావించినపుడు తత్సంఖ్యాత్మకము లేయగు మరి కొన్ని విశేష్యముల దెక్కింటి వక్కాణించి రచించుట నన్నపార్యుని పద్ధతియైనట్లు గపడుచున్నది. పాండురాజునకు ధగ్మబభీమాద్దునులను మువ్వరు కొడుకులు గలిగిరని వచించినపుడా పుత్రత్రయమును పురుషత్రయముతో బోల్చి, భువనత్రయ రాజ్యలక్ష్మ చోరానట్లాతడు సంతసించెనవి పర్ణించిన విషయము వేరొకచో ప్రశంసించితిమి అట్టివి మరిరెండిటను దాహరింతము.

మంతి సూర్యునితో నిట్లుచుచున్నది (ఆది-5-21:—

అక్షానంబుననిన్ను ద్రిలోకైక దీపకు, త్రిపురుషమూర్తి, త్రివేదమయః రావించిన యపరాధంబు సహింపుము..

మరియు నాది 1-30. రచన యందు చతు స్సంఖ్యాబాహుళ్యము, గమనింపము.

“ కృష్ణ ద్వైపాయనుండను బ్రహ్మబుష్ఠి తొల్లివేదంబు తేకీధూతాబులై యేగ్గడకున్న బుగ్యజాస్నా మాధర్వణంబులు గావిధాగించి తనశిష్యులైన పైవైశంపాయన నుమంత జైమినులంబంచి క్రమంబున జతుర్వేద సూత్రంబులు జేయించి వేదవ్యాసుండై... జతుర్వేద వేదాంతాభిప్రాయంబులను, జతుర్వర్గ వర్గానుబంధంబుధర్వ కథేతిహాసంబులును, జతుర్యగ ప్రసిద్ధమహర్షి రాజర్షి వంశాను చరితంబులును చతుర్వర్ణాశ్రమధర్మక్రమంబులును, జతుర్మఖప్రముఖుని భిలనురమునిపు పూజతుండైన శ్రీకృష్ణునిమాహాత్మ్యంబును.

రొమాయణము నుందుర కాండ యందు హనుమంతుడు సీతకు ధీరాముని పార్థివీ చేపట్టినో నిట్టి సంఖ్యాత్మకరచనలు విశేషముగా గలవు.

మరియు ఆది 2-4కి గరుడుడు

ఒక నాడు సప్తమారుతజ వంబున సప్తాశ్వ మాండలంబు దాక నెగసి

అర్ధాలంకారములు

కవి యొక్క మేధా సంత్యము, కళా చక్షుత్వమును, కవిత్వనైపుణి యు నర్ధాలంకార రచనలలో విశేషముగ ప్రదర్శింప బడును. కావ్యమునకు శాశ్వత సౌరభమును రసపుష్టియు ప్రసాదించుట కీయలంకారములు ముఖ్య సాధనములు చమత్కారములు మనోహరములు నైన యర్ధాలంకారము అనేకములు నన్నయ రచనలలో విశేషముగా గలవు. అందుగొన్నింటిని గందర్భాసు సారముగా నీవరకే ప్రోక్షించి ప్రశంసించి యుంటిమి మరి గొన్నింటిని దీని గుణ వివరించి వాని సాగమును చొక్కను తుచిచూచి యుల్ల సిల్లదము.

ఉపమాంకారము

ఉపమాంకార మర్ధాలంకారము లన్నిటిలో ప్రథమగణ్యము. ఈయలంకార లక్షణము పలువురు పలువిధముల చెప్పియున్నారు గాని వానియన్నిటిలో ముఖ్య టుడు చెప్పిన 'సాధర్మ్యము పమాభేదే' అను చిన్నలక్షణమేమి గుల సాంపుగా నున్నది. భేదముగల వానికి సాధర్మ్యము చెప్పటయే యుపమాంకారము. దాని ప్రయోజనములు మూడు 1. నైతి. 2. వింద. 3. తత్త్వబోధ.

నన్నయ యుపమానములు గొన్ని ప్రాచీన పౌరాణిక గాథల నుండి గ్రహింప బడినవి. కొన్ని ప్రకృతి చర్యల నుండియు, కొన్ని జీవవ్యాపారముల నుండియు గ్రహింపబడినవి. ప్రాచీనగాథల యుపమానమును వాని పరిచయము లేని వారికి బోధ పడవు. ఆదియర్ధస్థానికి గుణమునకు సాధారణముగా ప్రతి కూలములయి యుండును. అయినను ఉపమానార్థము నన్నయ ప్రయోగించెడు ప్రాచీనగాథలు సాధా

గణముగా తెలుగు వారి కందరకుసు తెలిసిన విషయములే యగును. ఇట్టివి చెడు
మాడు రసవల బరిశీలింతుము. (అది 574) ద్రోణగురు దక్షిణార్థము ద్రుపదుని బ
ట్ట నరిగిన కురుకు మారులకును పాంచాలురకును జరిగిన యుద్ధమిట్లు వర్ణింప బడినది.
“ఇట్లు పాంచాలు బాణవృష్టికి నిలువ నోపక, కురు కుమారులు కుమార శరనిహితను
రాంకుమారులుంబోలే వెఱచఱచి వరచిరి”- యుద్ధపుత్రుడును, దేవనీవానియునగు ష
డాననుని విజృంభణమున కోర్వక తాచకాసురపైన్యమునగల రాక్షస కుమారులు పరుగు
లెత్తి పోయినట్లు కారవలు ద్రుపదుని పరాక్రమమున కోర్వక పరుగెత్తిరి. సమస్త
పురాణ పరిస్థితును సకలార్థము జనవిదితమైన అంతుమారవ్యామి చరిత్ర లెస్సగా
నెరిగిన నన్నపార్యుడు శుకమారశబ్దాంతర్గతమగు కుమారశబ్ద సూచనముచే మ
హానేనుని పరాక్రమము స్ఫురణకు వచ్చుటండేని యియుపమాన మునిట గూర్చి
నాడు.

ఇట్లే తనసోదరుల వివాహార్థముకాశిరాజ కుమార్తెలందే నరగిన భీష్మునకును,
స్వయంప రాధమచటి కేగిన రాజులకును జరిగిన సమర ఐర్జన సందర్భమున,
(అది-4-200) నిట్లు వర్ణింపబడినది.

ఇట్లునిఖిలక్షత్రియక్ష యుద్ధంబలిగిన పరశురాముండఁ నుంబోలెగడు నరిగి
పరశురామ శిష్యుండా క్షత్రియ వర్ణంబు నెల్ల దన శరదారా వరంబున ముంచి
యెడిడి.

భీష్ముడు పరశురాముని శిష్యుడు. పరశురాముడు క్షత్రియుల నెల్లమారి
మునగిన విషయము పురాణ ప్రసిద్ధము. తోడిక్షత్రియులతోబోరాడుభీష్ముడు తనగురు
వువలెనే క్షత్రియ సత్తా సమృద్ధి యలిగెనని యుపమానము.

మరి యొక్కటి. లాక్షగృహదహ శానంతరమున పరవాస పరిశ్రాంతు
లయిన కుంతికిరి పాండవులకును నెదవ్యాసుండు ప్రత్యక్షమై యూరార్చుచు యుధిష్ఠి
రుని సోదర చతుష్టయమును వారాయణుని చతుర్భుజములతో బోల్చిన వృత్తాంతము
చేరొకచోట చర్చింపిను.

ఈసందర్భమున నొక్క సంగతి మాత్రము చెప్పవలసి యున్నది. మిల్టను
(Milton) పెదలగు వాంగ్మోవహకవుల కృతులందు ప్రాయశముగా గాన్పించెడి

ప్రాచీన గాథల సంపర్కముగల యౌవమానల కంటె నన్నపార్థుని యాయువమానములు సందర్భ శుద్ధియందును, అర్థవృత్తియందును చాల మేలయిన వనియచ్చటగ్రహింపవలయును.

ఇక ప్రకృత్యంతముల నుండియు మానవ జీవిత వ్యాపారముల నుండియు గైకొన బడిన యౌవమానముల గూర్చి ప్రసంగించ వలయును

1. కుమారా శ్రువిద్యా సందర్శనకథ (అది-6-8) ఇందు ద్రోణాశ్వత్థా మల్లిఖ వర్జింప బడిరి. అట్టి యవసరంబున నాచార్యుండు శుక్లాంబరాభరణ... శోభితుండు రంగమధ్యంబున నశ్వత్థామసహితుండై విముక్తజలధర వియస్థ ధ్యంబున నంగారక సహితుండైన యాదిత్యుండు నుంబోలెనున్న

మేఘరహితమైన యాకాశమధ్యమున నంగారకగ్రహయుక్తుడైన మార్కు నట్లు అశ్వత్థామ సహితుడైన ద్రోణుడు రంగ స్థలమున వెలుగు చున్నాడు. ద్రోణుడు నూర్యునితోను, అశ్వత్థామ నూర్యకుటుంబమున వున్న వాడును జోధికుడునగు నంగారకునితోను బోల్చబడిరి. శౌర్యమునఁయిన ద్రోణాశ్వత్థామలు తేజోధికులగు మాంత్రింగారక సదృశులనుటచే మనోహరముగు వాక్యార్థోపము.

2. 'నలచరిత్ర. అది. 2-114-116. ఇట్లు దక్షిణచురు దవయంతి... చేదిపురంబు సొచ్చి జన సంకులంబైన రాజమార్గంబు దరియ వచ్చుచున్నదాని, దినకర ప్రభావటల ధూసరిత ప్రభాత చంద్రరేఖ యుంజోలె దీప్తి విహీనయైడస్సియు రమ్య కృతియైనదాని బ్రాసాద తలగతయైన రాజ మాత డవ్వులంగని తన దాడికి చూపి ఆక్కి మలియందు నాకతి స్నేహంబు యినది దానింబోడ్కొని రమ్మసెను.

ఇందు గమనింప వలసిన విశేషములు రెండు గలవు. కాలవైపరీత్యము చేత ప్రభదరిగి డస్సియు రమ్యకృతియైన దవయంతిని ప్రభాత సమయ చుంద్రరేఖతో బోల్చుట యొకటి. ఇది 2 వం విశేషమైన యౌవమానము. రెండవది కన్నెరిగింప కున్నను కడు పెరిగించునను లోకోక్తి ప్రకారము బ్రాసాద తలగతయైన రాజమాత్ర యామార్గమున జోవుచున్న వనిత తనయక్క మాతంగు దవయంతి యని.

యెరుగ కున్నను ఆమె యందపార నిర్వాణకరుణ వహించి తనయొద్దకు బిలిపించుకొనుట.

ఈరెండు పమానములలో మొదటి దానియందు సంస్కృతమూల మానవోబాదు చంద్రునితోను, అశ్వత్థామ యంగారకుని తోను బోల్చబడిరి. నన్నపార్యుడా యుపమానమును మార్చి ద్రోణుని సూర్యునితో బోల్చెను. ప్రతాపఘనుడగు నశ్రుగురుని శీతాంశుడగు చంద్రునితో బోల్చుట కంటె చండి కరుడగు సూర్యునితో బోల్చుట మిగుల సమంజసము. మరియు రెండవ యుపమానము సంస్కృత మూలమున లేనేలేదు. మూలముననున్న వానికి వన్నె దెచ్చి రమ్యతరముగా జేసియు, మూలమున లేని మనోజ్ఞ సాదృశ్యములను క్రొత్తగ జేర్చికావ్య ప్రాశస్త్యము మిగులన తిశయింప జేసియు, సాంధ్ర మహాభారత గ్రంథ రత్నము రచించిన నన్నపార్యుడు కేవల బానిస భాషాంతరపరివర్తకుడు కాడనియు, సంస్కృత భారతంబను మేలిమి బంగరు గైకొని దాని సాంధ్ర భారతమును దివ్య స్వర్ణ కమలము రచించిన నపార కళాకుశలు డగు కవి సింహాడనియు నిరూపించు దగి యున్నది

3. “ అంబు దాగ మనమపేక్షించు చాతక మునట్లు మన మందగమస్సనా గమనంబు బ్రతీక్షించు చున్నాము. (అరణ్య 2-289) దివ్యాత్మలాభము కొఱకర్జునుండు దేవతోకమున కంగి చాలకాలము వఱకు రాకపోగా ధర్మరాజు చెప్పిన వచనము. వానకోయిలమే ఘోరయము నిమిత్త మాతురముతో నెదురుచూచు చుండుట సుప్రసిద్ధ విషయము. ప్రకృతిలో వస్తువుల యన్యోన్య సంబంధము నూచించు చున్నది.

4. నల దమయంతుః పురస్స మాగము. (ఆది. -2-220).

ఇట్లు సంగతులైన యయ్యిరువురకు విరహపరి తాపంబు తోడ శరీర మలినత్వంబు వాసె పరస్పరానురాగంబు తోడనవిభూషణాత్రివికేషంబులు విలసిల్లినంత నంతయు వినిభీముండు జాతసస్యయైన వసుధతోయ సంప్రాప్తి సామ్యాయిత యైనట్ల జ్ఞాతచర్కుండైనబలింబడసి పరమ సంతుష్ట హృదయయై చంద్రుతోగూడిన రోహిణి యుంబోలె బలింగూడి యొప్పుచున్నదమయంతింజూచి సంత సిల్లి తన పురంబు నొద్దట్ల శోభనంబులు నేయించె.....

5. తృప్త- (ఆరణ్య 1-26), మతీయు పృష్టాతురంవర్ధలో భంబున గోట రస్థంబై న యనలంబునంజేసి దగ్ధంబగు వృక్షంబు యంతోలె వినాశంబు వొందు నత్థా సత్తంజే న వాడు శుభంబులు వడయ నోపండు మృత్యువు వలనం బ్రాహ్మణకు భయంబు గల యట్లర్థ వంతులకు రాజ చోర స్వజన జలానంబుల వలన భయంబు నింం తరంబు.

6. ఆత్మనుడు కిరాత శేషధారి యగు నీశ్వరునితో ద్వంద్వ యుద్ధము చేయుచు (ఆరణ్య 1-318) . “నాయేసినయ పారదుర్వార నారా చంబుల వివేకి యందు ప్రయుక్తంబులయిన సుభాషి తంబులుబో లేసిన యందు నిష్పలంబులగు యన్న యవి ” అనుకొనెను.

7. ధృతరాష్ట్రుని విడిచి పాండవుల యొద్ద కరిగిన విదురుడు చెప్పినది. ఆరణ్య 1 58-60.

విరుధయ పక్షంబుల వారికి లోకంబునకు లగ్గుగ హితంబయిన తెరంగు సెప్పిననది సర్వజన రుచికరంబైన యాహారంబు రోగాతురున కరుచికరంబైనట్ల య తనికి యరుచికరంబయ్యె దానంజేసి ధృతరాష్ట్రుడు నన్నొల్లక యెగ్గులు వలికి బొమ్మనిన వచ్చితి. రూపలావణ్య వతియై వృద్ధ శ్రోత్రియుని చేతంబరిచీ తయైన తరుణి యుబోలె గాజ్యలక్ష్మి యద్దు రాత్ము నందు విరక్తియకానిప్రీతి బుట్టింపదు-

రోగాతురున కన్న మరుచి. అన్నద్వేషము కీడునూచించు. విదురుని ధర్మోపదేశము శుణింపగు ధృతరాష్ట్రుని కరుచి యయ్యెను. తరుపదేశ విద్వేషము కారవ వినాశ హేతువయ్యెను. మరియు వృద్ధుడును స్థిరబుద్ధి లేని మందమతియనైన ధృత రాష్ట్రుని యందు రాజ్యలక్ష్మికి విరక్తి కలిగెను. ఎట్లు? వృద్ధశ్రోత్రియునిచే పరిణీతయైన తరుణి విరక్తి యట్లే. వృద్ధ సృతిరుణి విషమై. అని చెప్పెదరు. అందులో వృద్ధుడైన శ్రోత్రియుడగుటచే మరియు విష మించినది. బుద్ధి మాంద్య జనితో న్నాదుల్ గదాశ్రోత్రియుల్ అల్లసాని పెద్ద నామాత్యుని వచనము.

ఇవిధమున సాంఘికాది జీవ విషయముల నుండి సముచితోప మానము లనేకములు సంగ్రహించి రాజలక్ష్మికి కారవల యందు గల విరక్తి భావమును కవి చక్కగా విశదము చేసి యున్నాడు. రాజకార్య భురంధరుడగు నెదురుడీ యధ మునా రంభము నందే మరియొక విధమున నూచించెను.

8. ౧ భ 2-105- జూదంబున నెగ్గు పుట్టు దీననయ్యెడు ఫలంబు వేణుఫలంబు నుం బోలె సహమూల వినాశంబునకు నిమిత్తంబగు శ్లో॥ అలీనశీకర్కట వేణురంభా వినాశ కౌతే ఫలము ద్భవంతి॥ అను న్యాయము దాహరింపబడినది

కొన్ని సందర్భముల యందా ర్థదోక్తి యనమన తో తృప్తిచెందిక యుపమానత్రయమును గూర్చుట దమయంతి వర్ణన సందర్భమున చూచియున్నాము. ఇంకను గొన్నింటిని తాత్పర్యము,

ఆగస్త్యచరిత్రము— (ఆరణ్య 2-326.

ఆయ్యగస్త్యుడు తనతపశ్శక్తింజేసి పుత్రకామందెన కడగ్భరాజున కొ క్క మాతుంబుట్టించిన నదిలో పామద్రయను నామంబుతో 1. జలంబులందు త లిని యుంబోలె (2) విసీతునందు లక్ష్మీయంబోలె (3) నద్యుక్త నందు విద్య యుంబోలె బెరిగి యావంబు దాల్చి రూపవతియై ,,

క్రమముగా వృద్ధి వికాసములు గాంచు విషయముబోధింప మూడు కుమా నముల పేర్కొని లోపాముద్ర కన్యధినదిన వ్రవర్ధమానమగుటను వర్ణించి యున్నా డు ప్రతి పాది తాంశమునకు మూడుపమానముల పేర్కొనుటతో తిక్కన సోమ యాజీ నన్న పార్థుని విశేషముగాన నుకరించుచుండును.

మరియు వర్ణన సందర్భమున ప్రతి పాదిత విషయమునకు సంబంధించెడి వి విధాంతములను నిర్వచించుటకు వేర్వేరుపమానముల కూర్చుచు వర్ణన ముగియు నట్టి యుపమాన పరంపరిచేతనే గావించి ముగించుట కరాసంభ సామర్థ్య వర్ణనా సందర్భ మున చూచి యుంటిమి (సభా 1-157.

రూపకాలంకారము.

ఉపమేయము నుకప్పి పుచ్చక తాని యందు పమానము సారోపించుట ధోష కాలంకారము.

1. చంద్రుండుదయించి సాంద్ర చంద్రికావల సుంబున తిగ్వంతి నలంకరమవుండ— (అరణ్య 1-558) స్త్రీలతో పోల్చి దగిన దిక్కులను స్త్రీలెయ్యవలెననిత రూపకము.

2. నీయుపేక్షా నిర్వాతంబు కారవ పదిత ముంబునకు గారణంబు. (అరణ్య 1-388). ఈరెండును నిరవయువ రూపకములు.

3. ఆంతనత్రివీడి కుండైన యక్కర్లుంజూచి భ్రాతృ పద్మవన మధ్యంబున నుండి దుశ్శోధన మదాంధ గంధ సింధురంబు వెలువడి వచ్చి— (ఆది. 8-58). ఇది సావయవ రూపకము పరస్పరాపేక్షము లయిన రూపకములు రెండింటి గలవు. దుశ్శోధనని భ్రాతృసమూహము పద్మ వనమని చెప్పిన దొకటి. ఆవన మధ్యము నుండి దుశ్శోధనను మదాంధ గంధసింధురము వెలువడుట రెండవ రూపకము. ఈరూపకము మూలమున లేదు.

4. ఆమృతాశ్రులు జననీ సహితము గలక్కయింట బ్రదికిరి. నీయుండాపు రోచన కృతంబయిన దుగ్యత్యవంకంబు పాండవానుగ్రహజంబులంజేసి కడిగి కొనము. (ఆది 8-48) విదురుడు ధృతిరాష్ట్రునికి చేసిన హితోపదేశము. లాక్షాగృహధిపాన మగాపాప కృత్యమునకు ధృతరాష్ట్రుడు తోడ్పడి దుర్యోధను పాలయ్యెను. అదుర్యోధము పంకముగా నిరూపింప బడినది. పంక సంపర్కము జలముతోగాని బాసిపోదు. దుర్యోధము పంకమనుటచే దానిని పదుల్చు కొనుటకు సాధన మైన పాండవానుగ్రహమును జలములన వలసి వచ్చినది. గనుక నిది పరంపరిత రూపకము.

5. నిజత పోదహన దగ్ధ సమస్తపాపేంధ నుండగు కృష్ణదైవపాయసంధు. అది 4-238.

ఉపమారూపకాలంకారముల చర్చముగింపక పూర్వము వీని సంబంధముగల మరి యొక యలంకారమును గూర్చి యిండుక ప్రస్తావించవలసి యున్నది. ఉపమానముల యవయవములు విస్తరించుచు, సాధరణ్యమును పోషించుచు, బుద్ధిశ్శాల్యర నూత్న దృష్టికి మాత్రము స్ఫురించు విశేషాంశములకు రూపవేషాదుల నొ

సంగి, నర్థాలదృష్టికి గోచరించు నట్లుచేసి యాయంశము లెల్లర మనంబులను గాఢముగా నాటుకొను నట్లుంపుగా రచింప వచ్చును. ఇట్లు ఏ ఏ నీర్ణీషులలో (Allegory) 1 ఆలిగరీలని యెడరు. వానింబోలిన వలన రచనల నన్నయిదివలన ముల రెండు మూడుజాతము.

1. జరత్కారుని చాత్రము ఆది 2-137.

జరత్కారుండు (ప్రహ్లాదాచార్య పరి పాక్షాద్దే ఘోషావ్రతములు గలపు గు దారపరి గ్రహంబుచేయ నొల్లక సంసారపు నరకవ భీతివ పారవ్యా మోహపాశంధవ్యుత్పదై తనస్వా ధ్యాయ ప్రహ్లాదాచార్యులు లంజేసి ఋషులబుంబులు నీగుచు బరిభ్రమించు వాడు విసంబులోని నొక్క చల్వలంబుగని యందు మానక విలాసంబులు యొక్క మూలంబు తక్కియున్న వీగణాంబులు నవలంబించి తలక్రింద యాది త్యక్తరణంబు లావారంబుగా వ్రేలఁబు ముహులంగందరింజూచు డాయంబోయి (జరత్కారుండు, “మనులారా! ఇది యేమితపమని? యడుగ నామునులం

When a comparison is protracted and sustained through numerous details, it is named Allegory. The advantages of this form of communication are

(1). There is the indirectness of the communication. The instruction does not lie on the surface; the story works by way of suggestiveness.

(2). The concrete and objective turn of the narrative makes it much more impressive. Abstract doctrines are set forth under concrete forms that are easily grasped.

(3). By means of the protracted narrative, scope is afforded for an independent human interest..... Thus allegory is the extreme development of the Similie in its contrast with the typical metaphor. (Bain's Rhetoric Pages 176 to 182.

3, అవిభాగ ఇది యేమిలేవము? మేమును పమదుష్కృతులము. మాకాధారము లేదు. సంతానచ్ఛేదము చేత నధోలోకములకు బోవనిట్లు తేలికందుగా ప్రేమించువాము. ముందరభోగ్యుల మయిన మావంశంబున జరతాగ్రుండును పాపకర్మమును పుట్టి దార పరిగ్రహంబు నేయను సంతానంబు వడయను సోల్లకున్న వాడే మోతని పిశ్యపి తామహులము. మాపట్టినయవురు గంట వేల్లెలంగాలుండు మూషకపాల్వజులను దరత రంబ కొరికిన నొక్క వేరతక్కి యున్నయని, యదియును జరతాగ్రుండున వ త్యుండె నందెగు నేమధ్యపతితులమగుదుము. ఆతండ పత్యంబు విడసెనేని యూర్వగతుల మగుదుము.

గీ,, నీవు మాచుట్టమవపోవేనెమ్మిత్తోడ
వనహితుండడై మాపల్కులాదరించి
తాజరతాగ్రుని చెప్పవయ్యవాని
నెరుగుదేని మాపడియెడునీయవస్థ,,

వివాహ విధియు జారపరిగ్రహమును సంధాన ప్రాప్తి యనునవిస్వతులుంబ న్నసంఘముల కత్యవసరము. ప్రత్యక్ష గోచరమైన విత్పవిత్రామహం దురవస్థకుఘో రప్రతనీ యుమిశ్చిండును జరతాగ్రు బ్రహ్మచారిసహితము అతికారణ్య చిత్తుండై య శత్యాధింబు వివాహంబు గావలయునని నిశ్చయించెను. జరతాగ్రుండునొక కఠోర బ్రహ్మ చారులకు గృహస్థాశ్రమస్వీకరణా వశ్యకత దృఢముగ బోధించి వివాహో న్ము ఖులగా వించుటకీ మనోజ్ఞ రచన పరమ ప్రయోజనకారి.

2. యవక్రీతుడు. అరణ్య 3.253, 257, 259.

భరద్వాజనుతుండు యవక్రీతుండు చదువకయె తపోబలంబున నఖిలవేదశా స్త్రాగమంబులు పడయెడునని ... యుగ్రతపంబు నేయుచున్న దాని సహింప నోప క యుండుండు వానియొద్దట వచ్చి వాని తలంపెరింగి గురుముఖమున బడయక దు మ్మిరతిపమున బడయ సేంచుట విద్యోపార్జనంబువతు పాయంబుగాద నివారించి వా నువుండరిగిన నుడుగక యవక్రీతుండెప్పటి యట్లతపంబు జేయుచున్న తదీయతప స్తప్తమాననుండై వృద్ధశ్రవుండు వృద్ధవిప్రరూపంబు ధరియించి, యశక్తుండై శోషించిన శరీరంబు తోడ నికతాముష్టి పరంపర నపాలగంభీర గంగా

ప్రవాహంబునందు నేతు బంధంబు చేయఁచున్న వచ్చి ప్రంజూచి యశక్రీతుం డిట్లనియె.

కం॥ శతవర్ష వృద్ధుడవు. నీవతి కృతుడ వశక్యమైన యర్థమునందా తలశక్తి జేసికడు దుర్మతివైతింకెన్నడిది సమాప్తింబొందుకొ. అనిన యింద్రుండు వానింజూచి యేనునీయట్ల యగుటమానందైన యర్థంబునందు యత్నంబు జేసెదన ని విజ రూపంబు జూపి యిట్లు నిరర్థక ప్రయాసంబేల చేసెడు డుగుమనె.

(3). ఉదంకుండు నాగలో కంబున కరిగి చూచినది (ఆది 1-108)

నీతానీత తంతు సతాన పటంబునను వయించుచున్న వానినిద్రఱు స్త్రీలకు ద్వాదశార పక్షంబులంబది పర్తింపింపు చున్న వారి నార్యులగు మార్కలను మహాతేజ స్వి నొక్క దివ్య పురుషు వింగని.

ఇది కాలచక్రము, అగ్నియను (ఆది 1-119).

ఉత్తేషత్

స్వజన్మస్థమైయందు గుణభూతు మేత్వంతరముచే విశేషతాత్పర్య కల్పన చే యుట యుత్తేషత్.

1. శంత నుండొక్క నాడు మృగ యావ్యాజంబున గంగ సమీపంబునంజ నువాడు దన్నుంబాసి తనుత్వంబు గాల్చి నట్లు కడు నల్ప ప్రవాహయైన గంగం జూచి-ఆది 4-102.

గంగ శంతనునిభార్య అతనివలన నెనమండ్రుకుమారులంగని యేడ్వరసిటబా రవైచెను. ఎనిమిదవ వానిని గూడ బారవైచునే మోయని శంకించి శంతనుడువలదని వారింప గంగ శంతనుని విడిచి పోయెను. తరువాత బహుకాలమున కొకనాడు మృగయాసక్తుండై యతడు గంగంజేర బోవ, నానది యపుడు కడు నల్ప ప్రవాహ యై పారుచుండెను. ఈయల్ప ప్రవాహమునకు కవి విశేష తాత్పర్యము గల్పించు చున్నాడు. భర్త పరోక్షమున తద్విరహముతో భార్య కృశీభూత యగుటనై సర్దిక మేగదా శంతను పరోక్ష మే గంగతనుత్వంబు దాల్చుటకు అనగా సన్నగిలి యుండు.

టగ వేసుని నానియటనే విశేష శాస్త్రము. వర్షాశిశ్మము. గీర్వానా
నగు ముగలు నానిచేగాక, గం కృశీభూత శరీరయగుట భర్త విరహభరితమగుట
చే భ్రాతృత్వము.

2. తపతి సంవత్సర పాఖ్యాము సందలి యాక్రింది యుక్తేక్ష మాళిక

సంవత్సరండు తపతింజూచి

అది 7-74.

ఇట్టితాంకియే నెరుగ నురేగద కన్యకలు నిట్టి రెహపాలిన సంపదన్ అవి
లితగ్రంథము మదనకర్కశ మార్గలక్ష్మీభూత చేత నుండయి, తదియగునాగు
వాండును నుంబోలె గదల శేక, శని శివమానమగుడు నుంబోలె దన్నెరుగ
క తద్రూపాహృత పానంగాన ననిమిత్తములు వండున తన నయనంబులు దానియగద
నిలిపి సంవత్సరండుకర్కశ్య కిట్లయి

ఇందు ప్రకృతాంశము సంవత్సరండు తపతింజూచి మోహించి, కదల నేక,
అప్పు నేమక దానినేచూచుచుండుట ఇట్లుండుటకు సేతువులుకాని సేతువులనిగ్ధచిగు
లైనవికదల కుండుటకుతపతిగుణమయపాశ్చత్యము, తన్నెరుంగకుండుట కాతలి వ్యాద
ము సూత్ర విడిచి తపతియందు బ్రవేశించుటయు సేతువులట. మరియు నాశకు నె
ప్పు నెనుండుటకు అనగాన నిమిషుడగుట యనుది యామె రూపామృత పానమునగు
భరితమట. ఈయుక్తేక్షమాళిక సాధనముగా తపతియందు సంవత్సర నికిగల నిశ్చ
ప్రేమావేశము రమణీయముగా వర్ణింప బడినది.

పరికరము.

ప్రకృతార్థమునకు విశేష తాతవిర్యమును గలిగించు సాఖిప్రాయములైన
విశేషము లుండుచో పరికరమును నలంకారము.

1. తొల్లిజగంబులు త్వాదించిన యాదిమబ్రహ్మకుంగ అసమర్థులుగల వేద
వ్యాసండికురు వంశంబు ప్రతి స్థాపించుట యెల్ల వారికి నభిమతంబు. (అది. 4. 237)
జగత్కర్తయైన బ్రహ్మదేవుని యంతటి సామర్థ్యము గలవేదవ్యాసుడు తలంబుననో సా
లికాంతాలికలకు బుత్రోత్పత్తియయి కురువంశ ప్రతి స్థాపనయగుట సులభమని విశే
షాఖిప్రాయము.

2 చత్వర సంతానలభిక్తే కడుపు గ్రుడ్డు కొనిన గాంధారికి కన్యసౌఖ్యబంధున భువనద్యాయండు గాంధారింబదరిల్లొచ్చి చేదొంగు విభాగించినమహావిభావంబుమోక్షం పే శివకోటి రశత ఖండంబులుగా విభాగించె. అం 5.101.

3. ఛాగంధిక హరితార్దవరిగెడ భీమని గూర్చి (ఆగ్గ్య 2-311) అక్కమలం బు దెచ్చిన గాడ్పున కభిముఖుండై గాడ్పుపట్టె.

4. ఆసందర్భమునే యక్ష రాక్షసుల వనేకుల నుక్కడంచిన భీమునితో య క్షరాక్షసు లిల్లును చున్నాడు. అయ్యానీవు ధర్మజానుజుండువు గావున నీవుధర్మ పదంబు దవ్వంజనదు. ఆగ్గ్య-3-283 మా ధర్మగణ వివరణము నందు స్పష్ట ప్రాయాను ప్రాసముల నివేర్చి- నబడిన యుదాహరణములంద యలంకార సూచన ము గలదు.

శృంఖలాలంకారములు.

పంక్తి రూపము చేత విబద్ధములయిన యద్ధములలోపూర్వపూర్వములకు ను త్తరోత్తరములతోను లేక నుత్తరోత్తరములకు పూర్వపూర్వములతోనులంకేవేసి చెప్పట శృంఖలయగును.

1. ఆగ్గ్య 1-24 స్నేహంబున రాగంబున, రాగంబునగా వింబును, గామం బునం గ్రోధంబునం గ్రోధంబున దృష్టియు వల్లు.

2. ఆగ్గ్య 2-312. అధగ్రు వర్తుల నుండు దర్పంబు బాట్టు దర్పంబు వలన మానంబు పుట్టు మానంబు వలన గ్రోధంబు పుట్టు గ్రోధంబు వలనంపన లజ్జయు న్నిత్యంబు నుంజేడు. నష్టలజ్జా పృథ్వులయిన వారి నుపశమించును లక్ష్మీయు విడుచు.

3. ఆగ్గ్య-3-347. శుభాచార్యుడని గానలయనా చారంబున నగ్రంజాపుట్టు ధర్మంబు వలన వేషప్రతిష్ఠయగు వేదంబులే కాక యులు ప్రవేశిల్లి వచ్చి నుండు శ్రీ వలన భేషతలు తృప్తులగుదురు.

క్రమాలంకారము.

క్రమ సంఖ్యగల పానీని వరుసగా క్రమ సంఖ్యగలపానీతో నన్వయించునట్లు వర్ణించినో యథాసంఖ్యములేక క్రమాలంకారము.

1. కీర్తియున బక్తిర్తియు స్వర్గ నరక నిమిత్తంబులు. ఆది-8-38.
2. తస్మాత్సద్ధో పేక్షల వలన నశమేధ భూతావత్కల ఫలంబగు ఆది-8-122

తుల్యయోగిత.

ప్రకృతములను మాత్రముగాని, అప్రకృతములను మాత్రముగాని గుణక్రియాది రూపమైన వికధర్మాన్వయము తుల్యయోగిత. సంజయండు ధృతంజునితో నిట్లునుచున్నాడు. ఆరణ్య I-388. అయ్యర్జును దివ్య శరణంభా తంబును, భీమసేను గదాభూతంబును, నీయుపేక్షానిత్వాతంబును గౌరవ పరిక్షయంబునకు గౌరవాభూతంబులు.

విషమాలంకారము.

అవను రూపమైన సంస్కరము విషమము.

1. నకల త్నమారక్ష కుండైన పరీక్షీతునకుం బరీక్షింపక శాపంబిచ్చి చెట్టి చేసితివి.

2. వేంపేవురము భూలోకంబునకు వచ్చి యెక్క- పనులు నందు గ్రతపంబు నేయె చున్నవాని నత్యంతకాంతు కేకాంత చాచినన్ని కల్పనోక బ్రాహ్మణుగని వాప తపంబునకు విఘ్నంబునేయ సమకట్టియేము రాగ కారణంబులైన వికారంబుగా వించిన వి తన కుంగోపకారణంబు లయిన నతకునీకుండై బ్రాహ్మణుండును మ్రేపురమహోగ్ర గ్రాహుంబులు గాకపియించె.

(3) ఇట్లు ద్రుపదుండు ద్రోణదేత విమత్తుండయ్యు గోపపాశబద్ధుండయి.

ద్రోణశిష్యుడగు నరుచుదేత బంధితుడై ద్రోణవిముక్తుడయ్యు ద్రుపదుడు స్వీయ కోపపాశ బద్ధుడగుటచే విషమము.

శ్రేష్ఠ.

ఒక్కమాటచేసిన కార్థంబులు ప్రతి పాపమున శ్రేష్ఠ. రమణీ యశ్రేష్ఠ
మాలంకార భూషితమైన యొకరిది సుంద్ర వర్ణమును జూడుము.
(అది 2-27)- తుంగ శరంగా గ్రసముచ్చలజ్జకణా సాచ్యటా చ్ఛాని తగగవ
తలంబైనదాని.

సుద్యావవంబు సుబోలే బహు విద్యుమలతాలంకృతమైన దాని, నాట
క ప్రయోగంబు సుబోలే ఘనరస పూత శోభితరంగరమ్యమైన దాని, దివంబుసుం
బోలే సహిమకరభరితమైనదాని.

ఇట్టి రమ్యాప మానయుక్తములగు శ్రేష్ఠలు సుబంధు కవి బాణాడూరు గల
స్మృతమున విశేషముగ రచించియున్నారు, వన్నయ విరచితమైన యాశ్రేష్ఠలబో
లు వానిని పెక్కింటిని తరువాత కవులు విశేషముగా రచించిరి. తిక్కన
సామాయాది విరాట్ల పర్వమున కీచకుని మరణ రంగమైన వైకళ్యము, బుచ్చయ్య
పోత రాణ భాగవతమున వైయి కారణానులము, రామరాజ భూమిపాదము చరిత్ర
యందు సరోవర వర్ణనాదులను ఇట్టి శ్రేష్ఠాపములను రచించి స్మరించిరి.

ఈ యలంకార భాగమునుండి విరిమింపక పూర్వమే మనము మరికొన్ని చమత్కార
రచనలను గూర్చియుచుక ప్రస్తావించ వలసి యున్నది. కొన్నియుదాహరణము లి
చ్చి వానిస్వ భావమును గమనింతుము.

1 అనిలాలోల కల్లోల మాలాస్ఫాలన. అది 4 141, ఇందు వాయువ్యాపా
రముచే గంగానది యందు బుట్టి చలించుచు పెరిగి విరిగి రూలు తరంగ జాలము వర్ణింప
బడినది. నదీ సరళజలములు తరంగ రూపము తాల్చి కదలంచు పెరుగుచు ముందునకు
బోవుచున్నట్లే కూర్పు నందును సరళలకార వర్ణము దీర్ఘమగుచు హ్రస్వమగుచు నున్న
తమగుచు పెక్కు విధముల చలించుచు బోవుచున్నది. తీగసమీపమున తరంగ
ములు విరిగి కూలనట్లే రచనాంతమున స్ఫూయను నిష్ఠరాక్ష రోచ్చారణా వసర
మున బంధమును విరుగు చున్నది. ఇంద ధ్ధాను గణమైన శబ్ద సంఘటన గలదు.
ఇంగ్లీషులో వీనిని Sound echoing sense అనగా శబ్ద వర్ధమును ప్రతి ధ్వనిం

వజీయుట యనెదరు. సంస్కృతాంధ్రములందు నిట్టి చమత్కారముగల కూర్పుకల ప్రత్యేకముగా తేరున్నట్లు తెలియరాజున్నది. దీనిని బ్రతిధ్వని తార్థ బంధమని గాని శబ్దార్థసామ్యమని గాని చెప్పట యుక్తమని తోచెడిది. ఈక్రిందియు దాహరణము లందు నీచమత్కారము దృశ్యము.

2. అంత సభాశాలుండు ప్రబల జలధరశ్వాన గంభీరభేరిధ్వనిచే నర్జును వరా శ్రమంచెరింగించె (ఆది.8-203)

3. ఇట్లు నిఖిల క్షుత్రియశ్రాస జవళంబుగా నలిగి దంత సందప్త శారణముఖుండయు శిశుపాల నిర్మూలనా భీల సంరంభంబున నున్న భీమ శేను—(సభా2-52)

4. జరాసంధుండు సతూసముత్పాటనకు పితఘోజరవైరియంబోలె గడునలిగి ప ఊకుటిల భ్రుకటి ఘటితనిటలుండగుచు. (సభా).

5. నిలకడ వడనిన్నకొమ్మెలుంగు దీగయంబోలెమణిమయమండీరపుశంయ్యుకని శాదంబును గంకణరూపరూపతార్కారంబును గదకలావకింకిణీ శ్రేంకారంబులును మదహ జ్ఞా వాద్య ఘోషంబు నుంబోలె మోయించుండ మందగమనంబున బురందరనజన ముని రంబున కరుగు దెంచిన నవ్వునుషసత్త ముండు భయభక్తి సంక్రమంబుతో బ్రత్యుద్ధానంబు ... నేనె... ఆరణ్య 1-352,

రసములు

కవి సృష్టియందు ప్రతి గ్రహార్థము రచనా విధానముచే మనోగో చరమగు చుండును. రచనా సామర్థ్యముచేత పాఠకుల మనోనేత్రముల యెదుట సందర్భోచితముగ సజీవములైన స్వరూపము లనేకములు ప్రత్యక్షమగుట హేతువుగా నానిందిలకించు పాఠకుల మనములత్యంత ప్రమోదము నొందు చుండును. ఇట్టి స్వరూపముల నేగాక వానినంటి జేష్టించియున్నవి విధరంగములను ఆపరిసరమున గలనా నావిధభౌతిక వస్తుచయమును గూడ వర్ణించుచు కవియా భౌతిక వస్తు ప్రాబల్యము చేతను పరిస్థితుల శేతను వివిధ పాత్రల యొక్క జ్ఞానేంద్రియములును, తత్వార్థా వాదల మనస్సులును చలించుచు పొందెడి వివిధ వికారములను చక్కగ విదితము చేయుచుండును. పరిసరపరిస్థితుల చేత పలు విధముల స్పృశింపబడి మెక్కులగు ననుభవముల పాలయిన పాత్రల మనస్సులు మదాదార్థముగ స్వచ్ఛముగ సాగనుగ కవులచేచిత్రించబడుచుండును. కవికూర్చెడు పదజాలముచే నూచితములగు భావాను భవాదితునొ వికారములను గూర్చియున్నవి మనము చర్చింపవలసి యున్నది.

1. ఈభావములు 1 స్థాయిభావములు 2 విభావములు 3 అనుభావములు 4 సాత్త్వికభావములు 5 సంఘాతభావములు అని ఆయిదు విధములు విభావములు కారణములుగా ననుభావ రూపమున ప్రకాశింపైన స్థాయిభావముల పలన నవరంగములు తప్పని మగుండును పరుల నుఖదుఃఖములను విచారింపగా సత్త్వ గుణముచేత గలిగెడి మనోభావములు సాత్త్వికభావములు. స్థాయిభావములను ప్రక్కలనునుచరించివానిని వృద్ధి పొందించుచు రసోత్పత్తికి సహాగు కారకమని సంఘాత భావములు మిక్కి మిక్కి చార భావములని గూడ పేరు గలను. (కావ్యా . చూ 1-47)

“స్థాయిభావంబులందు నిత్యత్వముడిగి వ్యభిచరించు భావంగా పోలె” వోలి గూడముచు నడగుచునుంట జేసి యెసగు సంఘాత భావంబులు— మరియు “గణన నదు తెన్నిగలిగిన గవ్వకొనుచు జలధిగను పట్టుకీతి సంఘాతభావశంభయము తెన్నిగలిగిన మించనీక తానకను పట్టు స్థాయిభావంబుదలప,” (పరసభూపాలీయము 31.5). ఈభావముల పలన రసోత్పత్తియగు పెట్టనగా:-

గీ॥ స్థాయిభావంబులకు ననుసారులైన

తద్విభావాదులను రసత్వంబు గలుగు

పరగవెన్నకు పాకసప్రాప్తి జేసి

తగుఘృతత్వంబుగలుగు చందనము నెఱుఁగు (కా॥యా, 2-5)

క॥ పులకండంబులుగలిపిన నలువగు సలిమరసాయనంబుగవగదిరి

లలిత విభావాదులచేనభ్యుతరస్థాయిభావమమరుకొ రసమై

(నరసభూపాలియము- 8-5)

రసములు శృంగారము, అద్భుతము, కాంతము, హస్త్యము, భయానకము, కరుణము, వీరము, బీభత్సము, రాద్రము అనిలోమితి ఇంద్రకృం గాతరసమును గూర్చి ముచ్చటించెను. మానవ సంఘటివనమున ప్రేమ, అనురాగము, వాత్సల్యము, దయ, జాలి, సాహర్దయ మొదలగు ననుబంధములు దుఃఖని వారణమునకు, సాఖ్య ప్రదానమునకు ముఖ్యపాదనములు. బహుకారణముల చేత క్రూరమై, కష్టతరమై, భయానిహితమై లోకు జీవిత సమర రంగమునందు ప్రవేశము వాసయోగ్యముగను. జీవనము ధారణయోగ్యముగను లోకునట్లు చేసి ప్రాణులకు విరామి యెసంగి సాఖ్యోత్థానముల గల్పించుట కీయను బంధములు ప్రబలపాదనములు.

స్త్రిపురుషులన్యోన్యాను రక్తులయి నివాహబంధబంధితులగుట ప్రకృతి ధర్మము. సర్వసాధారణముగా నుమావమే స్త్రీపురుషులనాకర్షణ పాత్రములగా విందును. ఆ న్యోన్యనుతాపాకర్షణముచిత్రాకర్షణమునకుసాధన భూతము. ఉత్తమశీలము, మేధాసంపత్తి, భావంబులు, ఆసాధారణ శ్రద్ధలోనగు వివిధ గుణ విశేషములు స్త్రిపురుషులపరస్పరాను రక్తిని పృథ్విచేసి యన్యోన్య ప్రేమను గాఢ తరము గావించును. నిశ్చల ప్రేమ పాశబద్ధులయి నదంపతుల దాంపత్యము నకంటె పవిత్రమైనది వేరొకటి విశ్వము నలేదు. సమస్త సాంఘిక సాఖ్య సంపదలకును మూలబీజమిదాంపత్య గత్తితమైన ప్రేమ యేకదా? తలిదండ్రులకు తమ సంతానము నందు గలయనుబంధమునూ, పుత్రపుత్రికా సంతానమునకు జనునీ జనుల యందుండెడునను బంధమును సోదర సోదరీ జనులయన్యోన్యా పేక్షలును దాంపత్యవృక్షఫలములు. వివిధకుటుంబముల సంతానములకు వాటిలో వాధికుండునను బంధము స్నేహము,

స్వకటాంజనునకు శేరతున్నను స్నేహితులును పరిచితులుగానున్ననువిపర్లక
యందుండు నెవ్వరి యందైనను దయించు నుత్తమాను బంధము కరుణ, దయ, జాలి,
సాహార్ద్రము, సహాక్షుభవము ననిపటా తెరంగుల వ్యవహారింప బడు చున్నది,
కుటుంబములనేకములు చేరుట చేత సంఘము, జాలి, ఏక దేశీయత మొదలగునవి
యేర్పడు చున్నవి. స్వసంఘము నందు, స్వజాతి యందు, స్వదేశము నందు గతి
యనుబంధము దేశాభి మానమగు చున్నది. ఇట్లు పవిత్రమైన సంఘ జీవనమాన కం
తకును మూలబీజమై యొప్పు జాంపత్యాను బంధమునకు హేతు భూతమైన ప్రేమ
తత్త్వము హేధాభిప్రయము. మహానుసామాన్యితమై జీవితాన్నత్య హేతుచై పది
త్రాతి పవిత్ర మైన ప్రేమ సమస్యను రమణీ యముగ చిత్రించి సాధిం
చెడి కవికవి. అట్టి యుత్తమ సామర్థ్యముగలకవి చంద్రువీలాకమున నెందరక వత్త
రించి యుందురు,

యదార్థ ప్రేమము, సాహార్ద్రము, విజ్ఞానము. తమ-లోనగు నుత్తమగు విచిత్ర
జతులైన పురుషావతంసులు జ్ఞాన హీనములైన చతుష్పద జంతుకొటి కంటె నె
క్కు- వేల సోపానములు మైదుండి దైవ గుణసంపన్నులని కీర్తింపబడు చున్నారు.
అట్టి వేవియు తేక క్రూర్యా యత్త చిత్తులై హింసాపరాయణులై స్వార్థ పరులై జీ
వించు మనుష్య రూపధారులు మృగముల కంటె నధములుగా పరిగణించ బడు తు
న్నారు కామాంధములైన మిథునము లీజంతు వర్గ పతితములు. అట్టి ద్విపాద
శుశువులమై ధనకృత్యమునులజ్జతో విడిచి వర్ణింపబూనక వివాహధారుడా జంతువుల
కంటెను నధఃపతి తుడని నిస్సంకయముగా వక్కా- జించ వగి యున్నది. అట్టి సం
జన్మమున కవివాహధారులు కొందరే కాంతమున భిక్షించు దంపతులమైన క్రమము
గా వందెత్తి, వారికతిన గృహముల ముట్టించి లోనబొరబడి, రెక్కజేయక-రేయె
ల్లాదంపతులతో గూతుచుండి వాటిదాంపత్య మర్పములను, వారిసంభోగక్రిడలను
సాంగోపాంగముగ వర్ణించుట జూడ మిగులన సహ్యమగును. ఇట్టి దంపతుల విషయ
మున పాశ్చాత్య ప్రాచీన మధ్యకవులు కూడ కొందర పరాధములుగా విందిరి. శుభో
కవికాకీ దానుగూడ నీవిషయమున నింద్యుడై యగు చున్నాడు. కాని నన్నయభ
ట్టరకుడు మాత్రము తన రచనలలో హేయమై గౌరవ హీనమైన తుచ్ఛ సంభోగవ
ర్తనలు చేయలేదని చెప్పటకు మిగులసంతోష మగు చున్నది. ప్రాచీన గాధలననుస

రించి స్త్రీ శిశువుల చిత్తములను రుచిగా తీర్చి విడిచిపెట్టిన వానిని గాన వచ్చును. హిందూ మత విధిని, కనుక బాహ్యమును పెట్టిన వానిని గాన వచ్చును. గురూలతో పరస్పర మోహమును సూచించి వివాహ పుత్రోపయోగముల ప్రశంసించిన నేగాని దంపతుల శయన గృహముల బ్రవేశించదు. వివాహమున భిక్షులు దంపతుల నశ్లేషించి వారిని గౌరవించి తన్ను గౌరవింపజేసి మన కీవిషయమున కాలివాసాది మహా కవుల కంటెయ నన్నయ పూజ్యుడని చున్నాడు.

నన్న పాపముడు రచించిన భావము నుడు పేర్కొనిన దుష్టములు భావ రమ్యముగ చిత్రించి బడినవి ఆదంపతుల శృంగార భావముల సూచించు నానందములను మిగుల సంగ్రహములు, మృదులములు, రమ్యములు మరియొకటి భావము కాక డి ఒహు విధాకారము లందు కడుమ నోజ్జముగ వర్ణించి బడినవి. అందమైన భీతిచే వానినిట ప్రత్యేకముగ వ్రాయజాలమికి చింతించెదము వాని స్వభావ విశేషములను మాత్రము సంగ్రహముగ వర్ణించెదము. ఇందులో యి రెభియులను (references) గైకొని యారచనలను భారతమున విపులముగ పఠించి చదువల ప్రార్థించెదము.

ప్రమద్వర. అది 1-145. సర్వదవ్వయైన ప్రమద్వరక, 'జీవదూతయను పదేక ప్రకారము దాని భర్తయగు రుద్రుడు తన యాయువ్యము నందర్థంబామెకిచ్చి బ్రతికించు కొనిపేను యొక్క యముల్యతయను నగాధ శిలమును విరూపాక్షయన్నాడు.

2. బహు సౌందర్య పతులగు యువతీ మణులందిలి కించి పురుషులతోలు తవారలంజేమించి తమ మోహంతురము నాతరుణుల హృదయముల నాటి పెంపొందించి వారల చేతంగామిత్రులైవివాహితులై నుఖింతురు. తపతినంపరణి పాఖ్యానము, దువ్యంత చరిత్రయు పఠింపుడు.

3. పురుషునిజూచి పనిత తనంత తావలచి వచ్చిన విషయము పొడించి భీమ నేనుల వృత్తాంతము నందు వర్ణింపబడినది బ్రాత్యనియోగముచే సౌందర్యలంకారము వచ్చిన పొడించి, భీముంగా మించి, తనసోదరులంపిన భీమునే పఠించి పతిస్నేహ

మేకామినులకు బలవత్తరమనియు పెనెయ్యములు వేయుచుతత్స దృశ్యములుగా వనియు సంస్థాపించినది.

4 కొందరు నుందరు లోకపురుషుని పరిచి తమభావముల నెరింగించినను ఆ పురుషుని చిత్తవృత్తి తమకు వ్యతిరేకమై మరల్పరాక యుండెనేని యాస్త్రీప్రేమ భావము బలవద్దితో ధముగా బరిణమించి పురుషునకు బాధగావించు. ఊర్బశి శృంగార చేపలకు చలింపక నిర్వికార ధైర్యధర్మ్యుడైన యున్నడు పడవత్వము బహుసేను. దేవయానిచే గామితుడై నిరాకరించిన కచునికి మృత సంతోషిని బనిచేయు కుండ కావము వచ్చెను.

5. స్త్రీపురుషుల కన్యోన్యాయురారాగము గల చోట వారి సమాగమనకు పూర్వ స్త్రీగ్రహస్తాపితము లైన కొన్ని నియమముల ప్రకారము నడచు కొనుటకు పురుషునికి కరింప వలయును. గంగాశంకనుల సమాగమిచ్చిడు ఇట్టి వాదాంశత్యములలో పురుషుని కధిక ప్రేమయు స్త్రీకల్ప ప్రేమయు నున్నట్లు గ్రహింప దగి యుండును.

స్త్రీపక్షమున నామెబంధువులను నియమ ప్రస్తావన చేయుటయు గలదు. సత్యవతీ శంకనుల వివాహ విధిది.

6. స్త్రీపురుషుల కన్యోన్యాయురారాగము గల చోట నాదాంశత్య మాస్త్రీ సౌఖ్యమునకు ప్రతికూల పేమోయని యామె ఒకటి జంతులకు సంజేహము గలిగిన పుడూ సంజేహము స్త్రీయేతన ప్రసంగముల నెఱింగివృత్తిచేసి తనప్రియునికే తన్నిచ్చునట్లు చేసికొనిన స్త్రీత్వములుగలరు. లో వాముద్ర చిత్రబ్రహ్మ కనియదియా సాధానా చరిత్ర.

7. కృహస్తా శ్రమపరాజ్యులులై వైగాహిక జీవనమనిన రోత వడెడు బ్రహ్మచారులు పితరులకు గతులు గల్పింప పుత్రార్థై వివాహ మయ్యెదరు. జరా తాగరుని యట్టికరోర బ్రహ్మచారులకు భార్యయనునది పుష్కొత్పత్తి కగత్యమైన స్త్రీరూప అనుత్రసాధన మాత్రమే గాని వారికి భాగ్యయైహికామిష్మిక

శోభోన్నతులకు ముఖ్యమైన యధాంగ లక్ష్మీయను సత్యము వివరించుచు గా లేదు.

మరియు కొన్ని సందర్భములందు స్త్రీకి మోహవేకుడై తనసాంగత్యమున భిలమై యుండు పురుషుని యందు తనకు యదార్థమైన ప్రేమ లేకున్నను ఎనురాడిన నేమి యుపద్రవము సంభవించునో యను భీతిచే స్త్రీకూటమి కంగీ రించుట యుగలదు. పరాశరులచే యోజన గంధి యైన మత్స్యగంధి యిట్టిదే.

ఈసమాగమము ప్రేమనోదితములా?

8. పురుషుని కన్ని యుపబంధముల కంటె సాంధర్మ్య వతియైన స్త్రీయందుగల యను బంధము బలవత్తమము. అభేద్యమైన భ్రాతృ స్నేహ పాశ బద్ధులయిన నుందోపనుందులు తిలో తమయను నేక స్త్రీ వినిహితకాములై యామె మాయలోబడి స్నేహము చెడి యన్యోన్యాభి హతుల నిరువురును మడిసిరి కామాంధత్వము మనుష్యుని చేత నేమిచేయింపదు?

9. రాగరసము దాల్చెడి యాకృతులలో గొన్ని వివరింప బడినవి. ఇక సుత్ర మోత్తమ యైన యదార్థ ప్రేమను గూర్చి ప్రసంగింప విలసి యున్నది. (The course of true love did never run smooth) అని యాంగ్ల కవి సుత్రము దొకడు చెప్పి యున్నాడు. అనగా యదార్థ ప్రేమవాహిని యొన్నడును సరిక గతింజన లేదని తాత్పర్యము. దానికన్నియు విఘ్నములే. విఘాతమువ. అంతరాయములే. నలోపాఖ్యాన మీవిషయమును బాగుగ బోధించుచున్నది. పవిత్రతమైన దాంసత్య ప్రేమ స్వభావ నిరూపణమున కెందరో మహాకవులీ ఘోర చరిత్రమును గూర్చి బహు కావ్యములను రచించి యున్నారు. నన్నపార్కుడీ ప్రేమాంశముల వర్ణించిన క్రమము గమనింప దగియున్నది. సతీమణియగు దమయంతి చరిత్రవత్పద్ధులము. అమెహృదయ మామెమనో హృదయగు నలునియందు ప్రేమరసముతో నిండినయపార పారావారము. అతనినే విచిత్రభాగ్యము నెదుట నామెకు త్రిలోకాధి పత్యము తృణతుల్యము. అతని వియోగమామెకు కారవాది నరకముల కంటెను కష్టతరము. సురూపసుకీల సుకృత సౌభాగ్య సంపత్త్య

మృద్ధియందు సురకాంతలు నామెత సాటిరాడు. పవిత్రమైన దాంపత్యజీవన నా మెవలెనా చరిత్ర వలన పవిత్రతరము గావించబడినది. ఆమె తన పూర్వ చరిత్రచే సంస్థాపించిన మహత్సత్యమే యామె వ్రరుపకోటి కొంగుల కన్య సందేశము.

గీ॥ అఖిల దుఃఖులో గార్తున కాపదంబు!
శురుచిరంబుగ భార్యయెచూవెయెందు!
నొసరిభార్యాసమేతుడైయున్నవాని!
కెంతలాపదలయ్యును నెరుకపడవు॥

యదాగ్ధ మేమ యొక్కనిత్య విజయ శీలిత్యమును సంస్థాపించుట కామెన లు పాటు పడవలసి వచ్చెను. గానియన్ని తప్త మైన మేమము వన్నెకెక్కి నట్లు, శిలామధనంబున శ్రీచందన సౌరుభము మరియు ప్రకాశిత మగునట్లు మీడిన కొలది వీ ణీయమధుర తరనిస్వనముల నొసంగునట్లు దనుయంతపడిన విపత్సరంపర వలన య దార్ధ ప్రేమయొక్క మహామహిమము నిరూపితమై గాన్పిస్తూ జీవించుచుండలి గౌరవము పెంపు గాంచినది.

మరియు తన సూజ పరిశీలనా బుద్ధికే శిక్షగా నృనచ్యవను నిభర్తగా బడి నీయు సంతసించి తన పాత్రవ్రత్యమహిమచే నాతనినవయావచనంతుగా తేసికొనగల్గిననుక న్య యొక్కపూజ్య చరిత్రము నిట్టిదే.

అనుకూల దాంపత్యమునకు పుత్ర పుత్రికా సంతాన లాభము దివ్యఫలము. ఈగర్భ వాసప్రపంతు యందు తలిదండ్రులకు గలయను బంధము వాత్సల్యము. విడ్డల నొకప్పుడు చిటుకునైన చీమకుప్పినను తలిదండ్రులు వాత్సల్యాధికము చే సహించక వేదనంబొరయుదురు. సోమకుడను రాజున కేకపుత్రుడుగు బాలకు కరువు చీమకుట్టిన నంతఃపురస్త్రీలెల్ల యెడ్చిరట!

(ఆరణ్య కి-208) తలిదండ్రులే గాక తనతరులును అరహములైన కని కందుల నిట్టివాత్సల్యముతో పోషించి పెంచుకొనుట శకుంతల చరిత్రయందు చూచి యున్నాము. కణ్వామహా ఋషి (ఆది-4-46, 48) యిట్లును చున్నాడు. “మేము

“శిక్షిం భక్తుత్రాతలయగుటంజీసి గురులము మాచేత యభివృద్ధిత యగుటంజీసి మాకు నిది హృదయనందిని యైనకూతురు.”

కరుణారసము.

కం శోకము విధానయశావాకలనము చేతగృహము రసమయ్యెన్

శోకూన యతులిత విషవాక్యతాలంబభాషమనగా బగున్

తే॥ అశక్యత భేషవర్జ్యటానికములు వరుగనుద్గీరన విభావపరికరములు

యాశంపవేన శ్వాస గోడనములు చుగు ననుభావములుగాగ గంభీరమునకు-

గీ॥ స్తంభవైచ్చ్యభాష్యులుల్నాత్వికములు!

మృణాళభ్రమసిదతోన్నాదములును!

జాస్యచింతాదులునునపశ్చాత్తరతియు

బటవిషాదంబుసంచారిభావదళలు.

(కావ్యాలంకార చూడామణి-2-98, 99)

అసహాయ శిశువిషయమేగాక, జాలి గొలిపియు, దుఃఖము కలిగించియు చనువరులకు కరుణ గల్గించెడిరంగములనేకములు భారతమున గలవు. లాక్షగృహదాహా నా చంతరమున పదపరి శ్రాంతులై యరణ్యమున నిద్రించు పాండవుల దుస్థితి చూడుము. ఆది 8-178-178

1 భీమసేనుండును దద్వంటవృక్షంబు క్రిందనధిక పథిశ్రాంతులయి పయపుట్టరంటుల పాచుకొని తమబాహుదండంబులు దలగడలుగానిద్రితులయియున్న సహోదరులందల్లనితి జూచి పరమ దుఃఖితుండైన

2 మరియుక్కంటి చూతము- పికచక్రపురంబున కుంతియు పాండవులనన్యై రెండు కుండ నుండువో నొక్కనాడు బకానురునికి బలిగొనిపోవనింటి వదనపచ్చిన బ్రాహ్మణుని దురవస్థమిగులజాలిగొలుపు చుండును. అందును అవివాహితయైన యాతని కూతురు వచ్చించిన ఊపలుకులు మరియు జాలి గొల్పుచున్నవి. ఆది-8-258-258.

” ఒలసి యెంతకాలముండిన నేను మీదానగాను యెరుల దాననన్ను నెన్నడైన

నొరులకిచ్చునో ననగలు భోజనముగనిచ్చి పుచ్చిపుడ,, మీకునాయదయ్యెడు చో
 పిత్రతలాభంబున కంటే మీరిద్దరు జీమించిన ననేక పుత్రత్రాపిత్రలాభంబగు దానంటేసిటు
 లుంబునిలుచుగావుననన్నను పుంజువిన నకూ-తుంగోగలించుకొని యిద్దరునేడుచున్న
 వారింజూచి కన్నీళ్లుదుడుచుచు ... ఇల్లుమంతియు పాడవులు విడిసిన వీపునింట నో
 క-పెట్ట యార్తద్యనివిన....

ఏకచక్రపురవాసుల గ్రామాభి మానమెంత గాడమైనది? గ్రామస్థునొకని
 నిలువదురును బకాసురన కిచ్చుకొని యైన యాగ్రామము నందే గాపురముండు నిశ్చయిం
 చు కొనిరి. కొడుకు కూతురు, తల్లియుదాడ్రయు నలువురు మాత్రము గలకుటుంబము
 వాకిలించురు వచ్చినప్పటిగోల జనించి యున్నది. ఈయార్తద్యనిటన కుంతదేవియెం
 తియు సంతాపించి తనకృతజ్ఞతయుధన్యబుద్ధియు దేటపడనిట్లు నియె కురమోపకారి
 యైన యాబ్రాహ్మణునకు నేమి ప్రియును నీయరమకూనో మని చింతించుచుండు
 న్నివోనివ్వజెడ్దియే నొక-దుస్తరంబైన దుఃఖంబీ గృహస్థున కయ్యెంగావలయు. నా
 వనంబు మల మల మంగెడు- గావున చీనింబలంగించి వీరికి మనఃప్రియంబు
 నేయ వలయు ”

ఇట్టి నరణ శీలములు గలవారు కేనిలదైవాంశ సంభూతులని చెప్పవలసి
 యుండును ఈను?లాదల ప్రాకట్యమనకు దెచ్చుటకు మను జాలకు కిష్టము లత్యవస
 యము. కారన ఈనేశ్వరకు పరులగిరించుచు తాము ముఖపడ జూగు స్వభా
 వుల గల వారి నెప్పుడుగ పుజింపుచుండును సుశ్రేయస్సుపానము లేక పరులకు
 దీనిలగునాచింత గుర్తొనర దుష్కర్మ - భాతిమంతయు వాని దుష్టయముల
 గోగిగి గున్నది నన్ను గుర్తొన జూజునంగు వానియచింతన నన్నియ
 క- భాగము మారత్రమిక్రి చ ప్రా-ది:- భా 2-148, 2 148, “భాగ
 జూజునంగుంబు తనక సూయా జనకంబుగటకు, సకల జననయ నోత్సవంబయిన త
 శ్చభావశ్రీ తన మనోనయనంగులగిన్ని జ్వాలయి వగో దాహంబు నేయుటయు
 కత ప్రహృదియుండై నిద్రాబదాహంబున నింకెత్తున నల్పజలాశయంబు నుంబోదె
 దుదకాధిరానమానసంబయి తద్దియుండుగి....ఎన్నిగంబున నయిన పాండివలశ్రీ
 యుపహరింప వలయు నట్లుగాని నాడు నాహృదియు రోగంబునకు పశమంబు
 లేచినన్స....

అనుయాయులగు నీ ధర్మార్థుల స్వాగత కారణముగా వారలచే
పెక్కిడుమలంగుడును చుండియును వుపితులుగాక పరమక్షమాలంకృత హృదయులకా
తరస, మెంతయు వర్ణనీయము గదా?

కం॥ శాంతము సర్వోత్తరమిది మంతంబట్టుగుటచేర మైత్రులులే నీ
చింతన మెఱుంగనికవి కవిగంతవ్యంబగునె రసవికాస ప్రతిభలే,

(కావ్యాలంకారచూడామణి. 2-138.)

మరియు, ఆరణ్య 1-224:-

క్షమగల వానికి బృద్ధీసమునకు సత్వంబు విజయ సంసిద్ధియగున్.
శౌచంబును సత్వంబును విద్యయు ధర్మమై నచరాచరంబైన జగంబంతయు క్షమ
యందనిలిచినవి... ఎల్లరు నాయుపశ మనంబకీర్తింతుడు. ఉపశమహీనుండై న
దుశ్శృంగను కారణంబునధార్మరాష్ట్రలకెల్లంబ్రళయంబగు. విధాత్మవియోగంబునందేసి
బుద్ధిపాపఫలంబు సర్వపాపంబగు" ననిసదాతలంమమ, యాధిష్ఠిరుండు తాను ప్ర
మాదివశమున నైన తోపించిచూచినదో నెవ్వరికేమి కీడు మూడునోయని ముఖమువి వి
స్త్రము కప్పకొని యెవ్వరింజూడకయే, దర్భ్యతానంతర మరణ్య మార్గమును
ప్రయరిగెను, ఇంత శాంతాత్మడు గావుననే యాధిష్ఠి రుండ జాత
ఆశ్రయండయ్యె.

శాంతాద్భుతరసములను, హాస్యము బెడిసి కొట్టిన వత్తాంతము స్వక్రింది ర
చనము వలన తేలవడు చున్నవి:- అది 1-150-158 "రురుండును ప్రమదవ్వర వివా
హంబుల యిష్టోపభోగంబులనను భవించుచుండి, (తన సతి కవకారముగా విచిన స
గ్నజాతిపై కోపించి వెదికి వెదికి పాముల చంపువాడొక నాడుడుండు భంబును సుగం
బుంజాచి) అలలిక కృతాంత కరదండంబునుంబోని తనదండంబునెత్తికొనుడుత్తు తణంబ
డుండు భంబు మునియై యెదుర నిలిచినంజూచి రురుండిట్లనియె" ఉరగ మవయి
యుండిన సీవిట్ల ద్భుతముగ మునీశ్వర వేషము దాల్చుటాశ్చర్యమిది యెట్లయ్యెనని యు
డిగ మునివరుండిట్లనియె, పిను సహస్రపాదుండను మునిముఖుండ నాసహాధ్య
యించు ఖగము ఖగంబు మునిముఖుండగ్ని హోత్రహంబున నున్ననైన పహాపా

ర్థంబుత్వమును సర్వంబుమ్ముని పైచెచ్చిన నతండు లిక్పడి నాకలిగి, నీవు నిర్వీర్యంబున యుగంబువగునుని శాపంబిచ్చిని శేనును మేలంబు నేసిన - పయి నింత ములుగ నేల క్షమియింపుమనిన బ్రసన్నుడై బిగముఖుండు నావచనంబుమోక్షంబు గావున గొడ్డొక కాలంబుడుండు భవచైత్యుండి భాగవతుల వర్ణనంబైన రుగంగనిన యవ్వడు శాపవిముక్తుండ వగుదు వనెనని చెప్పి నురియునిట్లనియె. “అయ్యానీవు బ్రాహ్మణుండవు. భృగువంశ సముత్పన్నుండవు. సంపన్నుండ విదియేమి దొడంగితిచ్చి దారుణ క్రియారంభంబు క్షత్రియులకుంగాక బ్రాహ్మణులకుంజనునె బ్రాహ్మణుల హింసారూఢులు. ఉత్తమజ్ఞానమును, సర్వభూత సంహిత బుద్ధియు చిత్తశాంతియు, మానమద ప్రహళమును, సమత్వ సత్వవాక్యకరణా వరత్వంబును, బ్రాహ్మణునితో బట్టును. వారలారూఢు నేయు హింసలు వారియ పరమ కారుణ్య పుణ్యమూర్తులు,, అని చెప్పి సహస్రపాదుండు రురునకు సర్వ ఘాతంబు నందె పశమ బుద్ధి బుచ్చె.”

కౌదము.

“క్రోధము కౌద్రు సుబగు (కా., మా-2 100)

నన్నపాశ్వుడు భారతము నందు భీముని యెదుట నశాశ్వమేడయిన జరుగు సందర్భము నందీరసము విశేషముగ పర్చించి యున్నాడు. చూడుము సభా 2-50, 52, రాజనూయ యాగమగు చున్నప్పుడు, త్రికృష్ణుని కర్ష్యమిచ్చుటను గూర్చి యాక్షర నచసంబుల నాక్షేపించుచున్న శిశుపాలుంజూచి సహింపనోపక భీమనేనుండుతి కౌదాకారంబున నలిగిన.

చ॥ ప్రకటిత కోపవేగమున బద్ధుడలొయితేనేత్ర

ముల్భయానక తరలీల చాలెనరూద్యుతి... ప్రభంజ

నప్రియత నూజాన కంతక మూర్తి కన్నటన్-

ఇట్లు నీఖర క్షత్రియ సంతాపజన కంబుగా నలిగి దంత సందర్భ దూరణముఖుండై శిశుపాల నిర్మూలనాభీల సంరంభంబున నున్న భీమనేను వారింబి.....

2. మరి య దుశ్శాసనండు ద్రావడి కట్టిన పుట్టజొలుచు సందక్ష్మనున (సభా 2-232...) “అస్త్రీ యవసరంబున భీయనేనుండు ద్రువద రాజనందనకు దుశ్శాసనంబు సేసిన యవమానంబు నూచి కోపక్రాంత నయనుండుగురు సంత కాకారంబున దంత సంకల్ప దారుణ ముఖంబయి యెల్ల వానిని విని నిట్లనియె:-

“కురువృష్ణుల్ గురువృద్ధ బాంధవులనేకుల్ నూచుచుండకొమదోద్ధరుడై దౌరుషినిట్లు చేసిన ఖలున్ దుశ్శాసనుకొ లొక భీకరలీలకొ వధియించి తద్విపుల వత్సత్వై లరక్తోరునిర్మూలము స్వీపతిసూచుచుండవని నాస్వాదీంతునుగ్రాకృతిన్ ఇట్లు నేయవైసే నీ పితృపితామహుల గతికింపప్పన వాడనగు దునగన నతని యతి మానుపంబున మ హావ్యవసాయంబున కదృశ్యతంబందిరి. ఇందు వీరరసమును గలదు.

వీరరసము

శం|| విహితవిభావదులచే బ్రహ్మితోత్సాహంబు వీరరసము

కామా- 2-107.

సభా 1-125, 129, 131, 1-131

గీ|| ఆశభయముమువ్వరము మూడగులట్లు, నీమహాయజ్ఞ కార్యంబు నిర్వహింతు. మాజరాసంధ పశువును పఖిల కాత్ర వాహుతుల జేసి తృపులమగుచు బలిమి.

ప|| మరియు రాజనూయార్థంబు పరాక్రమంబున జరా సంధు వధియించి నిఖిల త్కత్రియ మోక్షణంబు నేయునంత శంకె మిక్కిలి యశోధర్మంబులలోండెయ్యవి? కావున మేము మువ్వరము గ్రమంబునం బరాక్రమించి యాజరాసంధు డాసినది ప్రవాహంబులు వృక్షోన్మాదుల వంబు నేయునట్లు వాని నిర్మాటంబు నేసెదము.

బీభత్సము.

శం|| పలలాప్తి శోణితాదుల బలుమారును జూడనరుచి భావములలో నందఱు

కొత్తుని బర్హణ మది తల పోయ జాగుచ్చ బీభత్సము.

నగనమాపాలీయము. 3-19.

1. తొల్లి నాలా యని యైన యింద్రసేన యనంబరగిన పరమ ప్రతి ప్రత
హా ద్యబ్యంధను మునికి భార్యయలు యున్నగర్మ వశంబున నమ్మాని గుప్తవ్యాధిబా
ధిత్యై గన్ధీభూత శరీరు వయోవృద్ధు వలీపలి తతను దుర్గంధ విధిను నతి దుఃఖ జీవునతి
కోపను విశిర్య మాణనఖత్వచుంబరమ భక్తి నారాధించి తదు చ్చిప్తంబ మడు చుచు
న్న నొక్క-నాడు కుడు చు నెడ వాని పేరు ప్రేలు కూటిలోన దునిసి పడవప్రేలు
పుచ్చియేవనింపక యుచ్చిప్త మిప్తలీలదగిలికుడుచుచునున్న). ఆది-7-256-257.

2. భీమసేనండు... బకానురుండున్నచో టికింజని, యాద్రశ్చక్రకళేబరమాం
స చుగ్గిరి నిందితంబైన బకస్థానంబు.

(ఆది-6-288)

భయానకము.

ఉక్త విభావాదుఃప్రవృత్తంబగు భయమయగు భయానకము.

కామూ 2-117.

1. కిమ్మిరుంజూచిన ద్రౌపది- ఆరణ్య 1-107.

2. ఇట్లు దృవించి దశగహ్వరయోజనా యామంబులైన బాహుదండంబులను
కౌశల కంఠాయామంబులైన చిత్తగ్ధ్రవంబులను దశయోజనాయామంబులైన క
యలును కిర విమండల సదృశంబులైన నయనంబులను దిగ్బాస భోభాగ < పా
యైన శరీరంబు సంగటిగి భూమి యంబొక్క హనువును దిగంబున నొక హనుచు
గా వరనగ హ్వరంబు దెలిచి జగజ్జన సంత్రాసన వ్యగ్రగుంజలనంతైన ద్విజ జిహ్వాన
శోష్ణపుటంబునామచునత్యు గ్రనాదంబునదిక్కులు ప్రయ్యనార్చుచు వచ్చు మహా
రాక్షసుంజూచి నురేంద్రుండు వెంచి-ఆరణ్య 3-195.

హాస్యరసము.

దృష్ట విభావాదునచే యుత్పంబగు హాసమందముగ హాస్యమగు.

చేకొని యతి వికృతములగు నాకారాలాప చేష్టితాదులు } కా॥మా. 2-69.
మాడన్ గైకొను మనో వికారస్వీకారము హాస్యము }

సరర భూపాపీ యము. 3-11.

సభా 2-68. అట దుశ్శోధనుండు దత్తభావిభవంబు నూచువేడగ్గ
సయ్యయి ప్రదేశంబు లంగ్రగుమ్మరు వాడు వివృతంబయిన ద్వార ప్రదేశంబు సంస్కృత
ద్వారంబుదావగచి చొర నొల్లక, సంవృత ద్వారంబు వివృతంబని చోరంబోయిత
తగ్గవాటస్పటిక శిలాఘటిత లలాటండయి సమ ప్రదేశంబున్న తంబుగా వగచి
యొక్కసమకట్టి నీలా శ్లఘగితంబైన విమల మణి స్థలంబు జలాశయంబుగావగచి ప
రిధానంబెగ వ్రోచి కొని, స్పటిక దీప్తి జాలపరివృతంబయిన జలాశయంబు స్థలాంబు
గావగచి కట్టిన పుట్టంబు దడియఁజొచ్చి క్రమమతిన వానింజూచి పాంచాలియు భీమ
పాండవేయులును గింకతులును నగిరంత.

హాస్యర సోత్పత్తికి దంభపరుల గర్వ భంగమొకహేతువు.

1. ఆది. 2-105. గరుడుని పైవాసవుండు వజ్రమెత్తి వ్రేచిన నదియును నం
బరంబున నగ్ని కణంబులు నెదరంబర తెంచి పక్షిరాజు పక్షంబులు దాక వచ్చినం
జూచి గరుడుండునగి నీచేయు వేద నస్పృందాకనోపరు. నీవు మహామునిసంభవంబ
గుటను దేవేంద్రుని నాయధంబు వగుటను నిన్నవమానింప రాదు. గావున మదీ
యైకవర్ణశకల చేష్టదంబు నేయుము. నాయదు నీశక్తి యింతియు
యనిన.

2. భీమ గర్వ భంగము ఆరణ్య (3-3151-330)

వృత్తులు.

1. కైకి 2 ఆరభటి 3 బాఠి 4 సావ్యతి. అని వృత్తులునాలుగు. స
కల మకుమార మధురాధ సరత రచిత కైకి వృత్తి శృంగార కరుణ రసములును
సహజములు గావున వానినీ వృత్తిచే రచింపరు. ఆరూఢాభ్యుద్ధ తాద మారగ
2. కాద్రవీభత్సము లిందు రచింతురు. భారతీవృత్తికి న కల్పనము నందు సర్దమిం
మక మసూరము. అల్ప మృదువులు హాస్యకాంతాద్భుతములు భారతీ వృత్తి చేత

వృబడును. ఈమత్వగల్గ సాగ్ధరూపిణి సాత్త్వతి గావున వీరభ యానకము లింగు రచింతురు. పూర్వోదాహృతము లైన రసవిషయక రచనలచే నీచ్చిత్తులు నిరూపితములు. (కా||చూ||)

మరికొన్ని రచనావిశేషములు

1. సజాతీ యవద రచన. ఏకశబ్ద జనితములు, సజాతీయములునైన పదములతోనే వాక్యములు కూర్చుట యందునన్న పార్శ్వనికీ క్రితి యధికము.

ఆది. 4. 22. కన్వాశ్రమమున, యజ్ఞ ప్రచారాని పుష్కలైన యా యాజ్ఞికులువిహితాను స్థానాసక్తులయిన యనుస్థాతలు, అధికత పోసి రతులయిన మహాతపోధనులు, నివసించురు. ఆది 1-8. రాజరాజా గభలో శబ్ద శాస్త్రపారగులైన నైయాకరణులు, భారతకామాయణాద్యనేకపురాణ ప్రవీణులైన పౌరాణికులు, ... వివిధ తర్కవిగాహిత ... తార్కికులు నాదిగాగలుగు విద్విజ్ఞనంబులు గలరు.

సభా 1-253. శాస్త్రప్రసాద దండంబు దంకింపబడియిన

ఆది 2-108 వజ్రంబు పక్షిరాజు పక్షంబులందాక వచ్చె.

ఆరణ్య 2-34. పోష్యజనపోషణంబున కగువ్యయంబు,

ఆరణ్య 3-311. కరతల ప్రహారంబుల ప్రహరించుచు.

శబ్దాలంకారాదుల వివరించుచో నిట్టివి మరికొన్ని యుదాహరణము లి య్య బడనవి. ఇట్టి రచనలు సన్నెచోడుని కుమార సంభవమున విశేషముగా గలవు.

2. సంస్కృతాంధ్ర వాక్య సమ్మేళనము.

సందర్భమును, కౌశిత్యమును గమనించి, వేదాది సంస్కృత వాక్య యముల ప్రసిద్ధములయిన సంస్కృత వచనములను, తనకూర్చుండు నన్నయనే ర్చుగా పొందు పఱచుచుండును. స్వర్ణభూషణముల కూర్చిన జాతిరత్నములవలె మిగుల బ్రకాశించు న్నిట్టి సంస్కృత రచనల గొన్నింటిచూతము.

1. శ్రీనాథకపోతాన్ భావయంతి. (అది3 231. కపోతార్థియైన శ్రీనాథము తన బాదము సమర్థించుకొనుటకు శిచిచక్రవర్తితోనన్నది).

2. అక్షాదక్షాత్సంభవసి: పున్నామోనరకాత్రాయతథిత్ర. (అది4-84,87, శకుంతలదుష్టంతునితో వచించినవి.

3. అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి. (పాండు రాజు సంతాపము.

అది5-70.)

సంస్కృతాంధ్రపదసమ్మేళనము.

దీనింగూర్చి త్రిమాన్ తింజన గరము లేవపైరుమాళ్లయ్యగారు ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు వారి మధుగ సభలో స్ట్లొ పర్సంగింఁదిరి. “నన్నయకవిత్వమువ మూడింటి చోకపాలు తెలుగు పదములుండును గదా? ఆతనిపదగుంభవమునందు మిక్కిలి ముఖ్యమై మనస్సున కమృతర సాయనము వలెనుండు వన్నెయిత్యంత మృదుత్వము. ఆమృదుత్వమును చప్పిడిగాక యవ్వడు చిలికి యెత్తిన నవనీతము వలె నృద్యమై మిక్కిలి యాస్వాద్యమై ముద్దులాలకు చుండును. అతడు సంస్కృత పదపలులముతో రెండొక యచ్చతెలుగు లేనియు ముచ్చటగా గ్రుచ్చగా వచి యాతత్సముఖ జగిలిగియు, బటిమయు బిటారమును గలిగియొ అపుమిటాతించుచుండును ... కేవల ఏ రభయానక రసములందును పటుపదార్పటితో దీర్ఘమా సుధాటి సాగించినను ఆధాటి యందును మెత్తదనంపు పీటుపీటు కొని యుండును. పదముల మార్దవంపు పెంపు సొంపున నర్థ సంపత్తి పీటుటలేదు గాని యొకానొకచో మృదుత్వమందలి పక్షపాతమున నోమృదుగుంభవముచే బైవయి విజ్వంభించురసము వలనపారవిశ్చయముననో యశవస రమైన యొకానొక పదమును కూర్చుకొని యైనను, అది దీర్ఘమును సమాసమున కొర్చి యైనను గూర్చును నతిమృదువుగాను నిద్దముగాను దీర్పట యందేకవికిమిక్కిలి యగ్గము.... నన్నయమృదువులగు వానినేయేరి కడుమద్దుగానే కూర్చుండలాలిత్యసా వ్యవమును నర్థపుష్టితో దులదూగు నట్లుచేయును ... నన్నయరస సహాకారముగు శబ్ద లాలిత్యముచే చమత్కారదన్నంజాలును.... ఆయావాక్యముల నిలుపులను గొలది పెట్టి సంతన కట్టియొక టొకటిపొంకముగా జతకూర్చి తీర్చినట్లుగాన వచ్చుచున్నది. ఆంధ్ర

మృదుత్వ మతో గూడ నర్థమహిమయు మాధుగ్య సంపదయు గూడిరి యందును.
చద్యావయమముల సంతవయో నత్యంత మగు చిగియు గంభీర మగు నదియు
నీటుగుల్లుచున్నవి.

ఈరచనావిశేషములన్నియు నిఁచుమించుగానీతనిఁ దనరచనలయందును గాన
నగుచున్నవి. ఉదాహరణార్థము ఆరణ్యకీ 311 పరిశీలితము. ఇందచ్చ తేనుగుపదము
లు ప్రత్యయములు పలయములు మధ్యమాపబడినవి.

(ఆ) సౌగంధికకమలం(బు జూచితాని)యపూర్వరమణీయత్వ (బునకు)నవ
స్త్వకు నును సాధారణం(బయిన) సౌరభ్యం(బునను)(నోటువడి)ద్రువదరాజ పుత్రిముదిర
చిత్త(యైయకకి-టా యిది యొక్క-పువ్వయయ్యం)నపూర్వం(బై)మనోనయ నానంద
కరం(బైనదియిట్టి)కును మం(బులకడంబెక్కు-లు గావలదెయవి పరగటంగల వేని తే
చ్చివాడు) వ నక్షిప్తియంబు(జేయుమని యుష్వద యుష్వత్వ) ధర్మరాజా (కడమంగొని
పోయెనీట) భీము(ంధు దాని) యభిమతం(బుజేయుంగడఁగి) ఊత్మవృష్టం(బైన) ధన్వ
ప్రశ్నేష్టం(ంబున)నాశివీహాసమానమ్ము (బైన)బాణం(బుల)ధరి(యించియ)కక-ముల(ంబు
వెచ్చిన గాడ్చున) కళిముఖం(బైగాడ్చువ్వు) గంధమాదన వినిధ రత్నబంధుర కందరద
గ్నిన (ంబులను)నళికుల కోకిలాపశ్రవణ(ంబులను)సర్వర్తుమనుమరుచిరగంధాఘ్రాణం
బులను)వతిమధుగఫలాస్వాదన(ంబులను)లద్దప్రమోదహృదయం(ండగుచుదనకెదిలెవచ్చు)
మృగ (ంబులందాకి)గజ(ంబు నెత్తి) గజ(ంబు పైచైదుచు) సింహ(ంబు నెత్తిసింహ (ంబు
పైచైదుచు)నల్పమ్ముగ(ంబుల)గరతలప్రహార(ంబులప్రహారంబుచుచు... ఎరుగువాడు)నిజ
హానాది శ్రవణ పరిత్రస్తంబు(బైయెగసి పజుచు) పక్షు(ల) యగ్రగ్రవక్ష (ఁబుల జూ
చియుండట) నాసున్న(ంబునంగొలను కలదని) నిశ్చ(యించి) యశిత్రోరథ గతి(గని) ప
దనవేగ సంచరిత తట మహావనత మాట తాల హింతాల విశాలకబళీదళవీణ్యద-నశీలంబుల
పరి పూర్ణ(ంబులున యొక్క) పరోవర(ంబుగవి యందు) గృతావగామా(ంబై)నవన
నిన దళమృతాశేవలథూలుంకృతు(ండగుచు తాని వెలువడి) యశేక యోజన విస్తారా
మామరణీయం(బైన) కదళీ పండం(బు జొచ్చియుండు) శంఖ ధ్వాన (ంబు
జేసిన)

Direct and Indirect Speech.

4. ప్రత్యక్షభాషణము. పరోక్షభాషణము.

సంభాషణ రంగములు రచించు నివసరమున నన్నయ యేపాత్ర యేమేమి పటించునదియు సుత్రమ పురుషలో కూర్చును గావున నాయంశముల గూర్చి వచన వాటకములు వ్రాయగడగు వారలు నన్నయ విరిచిత పాత్రభాషణములును మార్పుచేయక యేయెత్తి వ్రాయ వచ్చును. ఇట్టి రచన లింపుమింపుగా ప్రతిఫలించును నన్నయరిత భారతమున గలవు. ఇది ప్రత్యక్ష భాషణ విధానము రచించు వ్యతి (Direct Speech) సంభాషణాంశముల పారము ప్రధమ పురుషలో రచించుట పరోక్షభాషణ రచన (Indirect Speech) ఇట్టి రచనలు నన్నయ భాష్యముగ జేసెను. ఈరెండు విధానములు నీక్రింది వచనమువలనాడవగును. ఆరణ్య-234.

‘అగస్త్యుడు స్వభార్యతో నిట్లనుచున్నాడు.

“నాకుత పో ధనంబకాని యెంచు ధనంబు లేదు నీకోరిన విధంబెట్లు నెయ్యలేదు దళంబున చేసి పర్వతంబును బడయనగు నంటేని నెట్లుతపో వ్యయంబునె యాడునని యగస్త్యుండు విను భిక్షార్థి యైశ్రుతర్వండును రాజుపాలికింటియి యే మధనార్థిని వచ్చితి నీపోవ్యజన పోషణంబునకు విఘాతంబుగా కుండ మిగిలిన ధనంబు గల దేని నాకిమ్మని యడిగిన.” ఇంత విరహ ప్రత్యక్షభాషణములు.

“ఆతండా యవ్యయంబులు సమంబులగుటజేసి విక్రీ-లి లేమి యెరింగించిన వాడును దానును బ్రధ్న స్వండును రాజు పాలికింటియిన సతండును నయ్యత వు రంబరవభక్తింబుజించి తదాగమన ప్రయోజనంబడి గిన ధమవచ్చిన కార్యంబెఱింగించి యందుల నాయవ్యయంబులు సమంబులగుట యెఱిగి.” ఇది పరోక్షభాషణము. ఇందు తదాగమన ప్రయోజనంబడిగి యనుదానికి బదులుగా “మీరేల పచ్చితిరి” అనియీ తమ వచ్చిన కార్యంబెరింగించి అను దానికి బదులుగా మేమా ధనార్థులమై వచ్చితి మనియు రచించిన పక్షమున ప్రత్యక్ష భాషణమై యుండును. ఈసంభాషణ పారము ప్రధమపురుషలో రచించుట వలనవిది పరోక్ష భాషణమైనది.

సంక్షిప్త విషయములు.

ఇట్లు స్వగుతరమై పదమిత్ర తగలిగి నొడువుపలుకులలో బొదలు రమద
యార్థ మదలించి శయించు కూర్పులతో నన్నయ భారతము రచించెను.
అతడు వాక్యములో ముఖ్యాంశము వాక్యాంతము వరకు గుప్తముగా నుంచి
మందేమి వచ్చునో యను నాతురభావము పాఠకుల మనములనుత్పత్తి చేయును
ల్పించుడు. సంభాషణ రచనలలో గాక శేషించిన యాతని రచనలన్నియు
ద్విర్ వాక్యములలో కూర్చబడిన వేయైనను, ఆవాక్యము లేమి, అందలి యం
తర్థాగము లేమి యన్వయ కాతీన్యము లేక క్షేప్తములుగాక సులభ గ్రాహ్యములై
యుండును. రచించ వలసిన విషయములవగా చదువరుల కెరిగించ వలసినయు
శము లేమి యోచించాతడు లేస్సగ గ్రహించి, తన మనస్సున మూడనుభవించి
యూపల పాఠకులకు సుబోధకములగు నట్లును, వారల మనస్సుల బట్టి మఱుపునకు రా
కుండు నట్లును లేనే లాల్పక వలుకులతో రచించుట యాతని పద్ధతిగనుక వాక్య
ములు దీర్ఘములైనను స్వకీయభావమును కలు సొగసుగ నుపన్యసించుటయందతడు
కడుశుశులుడు. వాక్యమునకును వాక్యమునకును, పద్యమునకును వచనమునకును
సంబంధమెడ తెగక యుండునట్లుసముచ్చయ వ్యాసాయనతడు కడు వెఱువుగ నిర్వి
హించును. మరియు ముఖ్యకథతో సంబంధ మంతిగాలేనియంతి హాసముల నేకములు
సందర్భశుద్ధి చెడకుండ వడుమ వడుమ నేర్పుతో నిమగ్నుట యందాతడు కడుచతు
రుడు. ప్రకృత్యాది సౌందర్య గ్రహణ వివరణములందాతనికి ప్రీతి యత్యంతము.
నన్నయ యలంకార ప్రియుడేగాని యాతని యలంకార ములర్థ వైశిష్ట్యములయిన
యత్తమప్రయోజనముల నిమిత్తము సందర్భశుద్ధితో బొందు పరుపబడిన బాతి రత్న
ములుగాని, యశాచిత్త్యము వీడి శుద్ధ వాగాడంబరము కొఱకు తెచ్చిపెట్టుకొనెడి మె
రుగు రాళ్లుగావు. ఉపమానోత్పేక్షాది యత్తమార్థలంకారములు మూలమున లేనివనే
కము లాంధ్ర భారతమున గలవు. ఆయ్యవినన్నపాఠ్యుని యంత్రుప్తకవిత్య మహి
మను, మనోజ్ఞ కల్పనాచాతురిని పవిత్రముల బ్రదర్శించు నట్టివై యుండును. వర్ణన
సలయందు గొన్నిచోట్లతప్ప మొత్తము మీద నీతిని కైలి సర్వత్ర మిగుల సులభమును
మధుర్య పూరితమునై యెన్నది. ఇట్లు బహిరంగస్ఫురితాద్ధోషహిత రసప్రసరముగు
చు, సుఖసంగ్రహాదరముచు క్తన, మధురార్థ శ్రీకమునైయెగున, ద్రాక్షపాకమున

నాంధ్రభా తమును నన్నయ రచించను. తరిచి చూచిన కొలది రసోత్కర్షముచేమి
ధురతరమై యొప్పనాదివ్య కావ్యము ద్రాక్షాపాకమున బడిన దనుట కంటె యిత్తుపా
కమున బడిన దనుట సుచుంజును. శ్రవణానందికరమైన మధురగీతమును మరలమరల
విననపేక్షించినట్లు స్వాద్యమై హృద్యమైన భారతమును వైరస్యమెరుగక మరల మ
రల చదుదువగోరు చున్నాము. పదిశతాబ్దముల నుండి యాంధ్ర మహాజనులు
దీని రచమును జుప్ప జూరగ గ్రోలుచున్నను దీనిరస మతిశయించు చునే
యున్నది.

నన్నయ విరచితాంధ్రభారతము సంస్కృత భారతమునకు బానిస భాషాంత
రీకరణముగాదు. పురాణ కథల యందిలి నూచనల నాధారముగాజేసికానిరాజారవివర్ణ
ప్రముఖ కళావిధులు సేత్రపర్వముగ చిత్రపటముల రచించి స్వకీయ మగు నివృత్తతిభ
లాకమునకు బదిర్పించి యెల్లరవిస్మయానంద మగ్నలంకేయ గల్లినట్లుసంస్కృత భా
తము నందలి కథానూచనలను గైకొని, జౌచిత్యమును, కళాసందర్భములను బట్టి స్వ
కల్పనలను విశేషముగాజేర్చి, వినుపుబ్బింటివెడి యనవసరకథాబాలమున్నిడిచి,యూలము
శంకె నన్ని విధముల చేతను మధుర తరముగను మనోహర తరముగను
డునట్లు నన్నయ యాంధ్ర భారతమును రచించి స్వకీయ ప్రతి భను ప్రదర్శించి
మనకు పూజ్యాడగుచున్నాడు.

ఉపసంహారము

ఆంధ్రభాషాయోవక భాసన కల్పిండుగు నన్న పార్థమహామహాడు రమణ
యాధ్య బ్రతి పాదకము లైగంభీర మృదుమధుర విమల ఘనశైలీ విరాజమానములై
పెంపు సాంపారు మనోజ్ఞు ఐచన రచనల బెక్కింటి జేసి యున్నాడు. అందలిగుణ వి
శేషముల నామతి కిందగిలిన వానింగ్రహించి నానేర్చుకొలిది యీచినన్న విమర్శనము
న గ్రంథస్థము గావించి నాడను. నన్న పార్థునికి సమకాలికులై గొందరుకు, అతనికి
పూర్వము గొందరును మృదు మధురరస భావ భాసురసవార్థ ఐచన రచనా విశార
దుల యిన యాంధ్ర మహాకవులుండి యుండురు. వారిని గూర్చిగాని వారి వచన ర
చనల గూర్చిగాని మన కింత వరకేమియు తెలియరాలేదు. అట్టి మృదు మధుర
సభావ భాసుర సవార్థ వచన రచనా విశారదులయిన యాంధ్ర మహాకవులలో నన్న
పార్థుడే మనకు తెలిసి నంత వరకు ప్రథమ డు సగ్రగణ్యుడుగా గాన్పించు చున్నా

మరియు సగబాలు వచనముగా గల చంపూ కావ్యముగా భారతము రచించి య
 జ్ఞానకవిత్వము పద్య గద్య రచనా భేదము పాటించి నవసరిముందెదనియొకవి సింహాక్షు
 పుష్పా పించియున్నాడు. మరియు నీటీవల శాంకర్యముఖ పాశ్చాత్య వాఙ్మయము
 లలో గద్యరచన తెన్ని విధముల పెంపొందెనో, ఇందు మించుగ నన్ని విధములను
 నన్న పాఠ్యని కవనమున నాంధ్ర పిత రచన పొడనూపెనని నిస్సందేహముగా చెప్పగ
 లను. నన్నయ కృత మైన భారతము వైనస్వతుని నాక చందమున భావి కావ్యస్వ
 ప్తిక శత్యమైన సమస్త వీణవస్తుపరిపూరితము. నన్నయకు బిదపనాయావహిక పురోదే
 ని యొకా నొకవిషయమున నతని కంటె నింత యంత యితరయించిన వారుగావచ్చును
 గాని యంత మాత్రమున నతనివన్నెకు గొంత కల్గదు ఎలమన బిష్మట్ట వారం
 దరును నాతనిచేత తెన్నగా త్థులుగు మార్గమున నుఖముగ నడచి యాతడు సంత
 తించిన విన్నాణములను నులభముగా జేకొని మరి మరి వన్నె గూర్చి గలిగి యతని
 కన్న నొక్కొక్కటమిన్న లైకే గాని మరేమి కాదు. అతడాంధ్ర భాషను మరిం
 త యనుకాసింది మృదు మధుర కవితా భూషితంగా వించి తక్కిన మహాకవుల కెల్ల
 గూటన్దై యాంధ్రలోకంబున కేగాక యఖిల భాషా మనీషిసముహమునకు ప
 లంకార భూతుడయ్యెంగావున మన యందరి నిరంతర స్తోత్రమునకు నత్యంత పా
 త్రుడని చెప్పదగి యున్నాడు. కావున

శ్లో॥ వాచామౌద్రమ యీనాంః

శ్రవక్తాప్రథమో భవత్.

అచార్యంతంక పీఠానాం

విందేవాగను కాననమ్

అని పండిత వర్యులచే నాతనింగూర్చి చేయుడిన పోత్ర శ్లోకముతో నాతని
 శ్రావ్య విమర్శనము నొంది విర మితము.

సంపూర్ణము.

విపార్వతీశ్వర ముద్రాక్షరశాల, యలమంచిలి

అనుబంధము 1.

ఏనువాడల పాలెపు శాసనము మూలము

౧ సస్తిస (కా) లబుధ (జ) నసంస్తూయమాననూయ్యోవంశోద్భా
 ౨ (ఎ) రామభట్టారకావరప్రసాదలబ్ధరాజా (భీషే) కాసంపతి (శా) జధ్వ
 ౩ జశీతాంబర పతిగరు (డ) నవ్యనధ్వజమా (దు) పురపరమేశ్వ
 ౪ (గవ)ంగీపుర బ్రహ్మ (ఘో)పశాశయాత్మిమాత్రాశాయాధిపతి
 ౫ యాయువటూ (కా)మారాజు త్తిమ్మలెజమాతాజుత్తిమ్మ
 ౬ యిస్మడి బెడంగరాజు త్తిమ్మయ్య (శో) షేవరాజు త్తి
 ౭ మాతాకాలియుగ కళ్యాణ (జా) త్తిమ్మయ్య మావ్వలగారుడ
 ౮ ల్లుస్వస్తి సకాబ్దంబుల్లోంభనూటాన ల్యాదియగునేటి (జే) పమా

రెండవరేకు మొదటి ప్రక్క.

౯ సమ్మంన కృష్ణవక్షంసనమీ ఆదిత్యవారంస్వస్తి త్తిమ్మ
 ౧౦ తుమళాయాధిపతియన్నుచో షేవరాజులు పడవాల
 ౧౧ నెడవరేకు (నకు) ఆగ్రహారంబుల (తో)డిపాడి యిచ్చి
 ౧౨ ఆగ్రహ (రం) బకానుగకి చెఱవులు దయచేసియి
 ౧౩ చ్చినసాస (స) నముపూర్వతఃసోంగాట్టావీసీమ
 ౧౪ మసీమందైరత్యతక (పు) టూటిసీమమసీమం
 ౧౫ దక్షిణతఃగట్టివిడి సీమమసీమం (జ) యతః
 ౧౬ రేంసుల చెఱువు సీమమసీమంపశ్చిమతః పోతిపూడ్డి

రెండవరేకు రెండుప్రక్క

౧౭ సీమమసీమంయీసాన్యతఃవోంకాలపూడ్డిసీమమ సీమం
 ౧౮ పూర్వతఃసెన్దైల మెడత్ససి (మ) మసీమందక్షిణతఃపా
 ౧౯ డవసీమమసీమందీని నెడవరే నడపిరేని ఆటూదివే
 ౨౦ లేణ్ణస్వర్గమున నుణ్ణంగాస్తరు దీనినె టపిరేనివేయి
 ౨౧ సెఱువులు వేయిగా (వి) లలవేయిగుళ్లనుయ

అక్షరమునకు (కన్ది) కనిపించు అక్షరములే వేదము
అక్షరము యొసనున్నవారు క్షణికా పైవారు (తా) ముక్తి
అక్షరము.

మూడవరేకు మొదటి ప్రక్క.

౨౧. దిట్ట (౧) కేతన పాతన కన్నమయిన్నల్వరుగవ
౨౨ చెఱువులను ఆధిపతులు

రెండవ అనుబంధము.

కోటాశా|| ఎనిమిదవకతాబ్దిపు వాడగు సత్యాశ్రమ తిప్పణి, వల్లభవ చోరాశ్రమ శిష్యుడు
మ చాళుక్యరాజు వ్రాయించినకాసన మొక్కటి అనంతపురంజిల్లా కొండు పర్వ గ్రామములోనొక పొలములో దొరికినది. అందులోని తెలుగువచన భాగమునీ క్రింద వ్రాయుచున్నా

“పన్నీ తీర్చిదిద్దినా పశువు పశ్చాత్తాపము క్రొవ్వునీ లగ్న మహా రాజాధి రాజున
రమేశ్వర భిక్షారణిని జయ రాజ్యంబింబా లియి ది మూడు ప్రవత్తికల్లు బలిమలతి
లక నరసింహబాహ్మశాస్త్రప్రియత సుతి ఎక్కవాడత్య బలిచ్చదబాణరాజులన్ తురమర
విషయంబు యేకేవారి.....”

అవంతపుము జిల్లా ముమ్మగుడి గ్రామ కులకీశాస్త్రియవ నున్న పోలయలో దొరికిన మరీ మొక శిలాశాసనము నుదలి రచిన భా. శల సక్రింద వ్రాయుచున్నాను. ఇదయూ సీపర్వతీవలయుచు కానన పేరు

“ స్వప్తి త్రిరమాత్య సస్మాత్ర ముచ్చిష్టివల్లభమహారాజధిరాజవరమేశ్వర భూర
భవ విజయరాజ్యసూత్యంబుల ఇరుగవ వడ్డాలగు నేటి... ఇచ్చిరి దేని ఉచ్చు వాడు
చాత్రు.”

14-5-68
 పి. శ్రీ కృష్ణ రెడ్-యూ. - వివిధ సమాచారము
 విభాగము పురకలెక్టు. పాఠశాల - 8 వది
 విభాగ నంబరు 8-2.

అమృతాంజనము

అన్ని నొప్పిలకు పరమామృతము.

శరణులెక్కలకే పొందూజేశమునందు తయారుచేయుటచే నుజుల అమృతాంజనములచే దొంగతనములకు పొందెనది.

చాగమునకు కేలకు వేలు నీసాలు విక్రయము.

కుచభావల చీటిని చూచుకొనిన మోసము గలుగదు.

తలనొప్పిలను నొప్పి,
నాపుల రూపురూపును,
దురదను తొలగించును,
బొటకుల బ్రేమించును,
తొలుచును నీ నీవేయును,

కుడిచెములపొర నొప్పి
ఎమిడికల నెడలగొల్పును
నాముపు పొట్టను బా
దగ్గును తగ్గించును
గామునులను మాన్పును.

అమృతాంజనము అన్ని చోట్లనూ దొరకును.

చక్కని డిస్కైట్ సహా నీసా 1-కి 0-10-0 దశన. 0-0-0

తామర తైలము—తామర, నీల, దురద, మొదలగునాటికి మృచించుదు వెల
కూపిస్తేలము—స్త్రీపురుషుల నాడుటకు దొంగతనమునని 5 రూ. 1-0-0
దంతదాగ్గము—కుడిచెములకు వికారము. డిస్కైట్ 1-కి 0-2-0 దశన.

అంధ్రప్రదేశ్ కా గాగ్గియమున దొంగల గ్రంథములు.

హిందీబాలికు — (తెలుగు తెలిసినవందలు స్వయముగ గొంగి
కేర్చుకొనవచ్చును. }

హిందీ మొదటినానకము

హిందీ ప్యాకెటెట్ రికనీ

అంధ్రప్రదేశ్ గుము — (మొదటి అయిదు చంద్రముచేసిన అంధ్రప్రదేశ్ గుము
అంధ్రప్రదేశ్ గుము. }

అంధ్రప్రదేశ్ గుము — (నాటకము

కారదాని — (స్త్రీపురుషులకి నాటకము)

అంధ్రప్రదేశ్ గుము

అంధ్రప్రదేశ్ గుము

సత్వవత్సవ పా ఖ్యాతము — (పద్మకానిము కవత్సవము కవత్సవవత్సవము
ముద్దులు మాటగట్టుచున్నది. }

కాగ్గియమునందు

సకల నీలసమృతము

అంధ్రప్రదేశ్ గుము అను ధర్మపాటలు

అవిమారకము

అమృతాంజనము డిపో,

మద్రాసు పోస్టుబాక్సు 212.

6 తంబుకె

